

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

DIPLOMOVÁ PRÁCE

2011

Bc. Karolína Rozsivalová

Pražská vysoká škola psychosociálních studií

Rozvoj komunikace v aspektu socializace

Karolína Rozsivalová

Vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Praha 2011

Prague college of psychosocial studies

Development of communication in aspect of socialization

Karolína Rozsivalová

The Diploma Thesis Work Supervisor: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Praha 2011

Anotace

Předmětem diplomové práce s názvem „Rozvoj komunikace v aspektu socializace“ je vývoj jedince, jeho socializace a možnost jejich rozvoje s ohledem na nové metody a přístupy ve výchově dětí do tří let věku. Práce představuje teoreticko-empirickou analýzu zvolené problematiky. Teoretická část se zaměřuje především na psychomotorickým a řečový vývoj, ranou socializaci jedince. Zvláštní pozornost je věnována zdrojům a vědeckým podkladům metody Baby Signs®, které věnuji v této práci zvláštní pozornost. Empirická část představuje prezentaci a interpretaci výsledků kvantitativního výzkumu zaměřeného na komunikaci u dětí do tří let věku. Cílem práce je popsat současný stav problematiky rozvoje komunikace u dětí ve věku do tří let věku a zjistit názory rodičovské a odborné veřejnosti na nové poznatky v uvedené oblasti.

Klíčová slova: Baby signs - znaková řeč slyšících batolat - komunikace - gesta – socializace

Annotation

Subject of this Diploma Thesis named „Development of communication in aspect of socialization“ is individual's development and socialization and their development possibilities with consideration of new methods and accesses in upbringing babies and toddlers. This thesis presents theoretical and empirical analysis of selected area. Theoretical part is oriented on psychomotor and speech development and problems of early socialization and give a particular attention to sources and scientific basis of Baby Signs® method. Empirical part presents qualitative investigation results which was aimed on communication and socialization of babies and toddlers. The diploma thesis aimed on description problems of communication development of babies and toddlers and find parents and specialists opinions about new knowledges of investigation area.

Key words: Baby signs – sign language for hearing toddlers - communication - gestures – socialization

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci zpracovala samostatně, s použitím uvedené literatury a zdrojů.

V Chomutově 30. dubna 2011

Karolína Rozsivalová

Poděkování

Děkuji vedoucímu diplomové práce panu PhDr. Martinu Soukupovi, Ph.D. za metodickou a odbornou pomoc při tvorbě diplomové práce, za podnětné připomínky a cenné rady. Děkuji také firmě Nuerasoft, s r.o. za poskytnuté materiály o programu Baby Signs®. A v neposlední řadě mé poděkování patří Ing. Miloslavu Šedivému za pomoc při zpracování statistických údajů.

Obsah

ÚVOD	10
1 VYMEZENÍ KLÍČOVÝCH POJMŮ	12
1.1 Socializace	12
1.2 Komunikace	13
1.3 Znaková řeč pro batolata, znakování	14
1.4 Dvojjazyčnost	15
1.5 Sapir – Whorfova hypotéza lingvistického relativismu	15
2 ZDROJE A VÝVOJ METODY BABY SIGNS®	17
2.1 Předchůdci výzkumu komunikace s batolaty a dětmi v raném stádiu vývoje	17
2.2 Vznik a vědecký základ metody Baby Signs®	18
3 VYBRANÉ ASPEKTY SOCIALIZACE	24
3.1 Raná psychická stimulace a prosociální chování	24
3.2 Teorie vazby	26
Fáze ve vývoji citové vazby	28
Typy vazby	33
Nedonošenost	35
4 ZNAKOVÁ ŘEČ SLYŠÍCÍCH NEMLUVŇAT	38
Gesta, neverbální komunikace u dětí a vrozené signály	39
5 PSYCHOMOTORICKÝ A ŘEČOVÝ VÝVOJ DÍTĚTE DO 3 LET VĚKU	50
5.1 Prenatální vývoj	50
5.2 Psychomotorický a řečový vývoj dítěte od narození do 3 let	51
1. Novorozenecké období (narození až 28. den)	52

2. Kojenecké období (28. den života – 1 rok)	55
3. Batolecí období (1 – 3 roky)	63
Souhrn	69
6 EMPIRICKÁ ČÁST	70
6.1 Cíle	70
6.2 Hypotézy	70
6.3 Charakteristika sledovaných souborů	70
6.4 Odpovědi respondentů	71
Interpretace výsledků	95
ZÁVĚR	97
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	99
SEZNAM PŘÍLOH	103

Úvod

Předmětem předložené diplomové práce je teoreticko-empirická analýza problematiky rozvoje komunikace u dětí do tří let věku. Práce kombinuje teoretické zpracování tématu komunikace a socializace dětí do tří let věku a empirickou část, kde předkládám výsledky kvantitativního výzkumu provedeného pro účel této práce. Téma rozvoje komunikace v aspektu socializace jsem si vybrala ze dvou důvodů. Prvním je můj zájem o vývojovou psychologii a má specializace na práci s dětmi do tří let věku. Od roku 2008 pracuji pro mateřské centrum Kolibřík v Chomutově, které je součástí neziskové společnosti Na louce o.p.s. Profesně se zde zaměřuji na lektorskou činnost orientovanou na pohybové aktivity kojenců a batolat a tématicky souvisejících seminářů a přednášek pro rodiče (například Rozvoj emoční inteligence u dětí 0-3 roky programu Go Kids!, Správná manipulace s miminkem, baby masáže, šátkování a jiných). Od roku 2010 jsem certifikovaným lektorem metody Baby Signs® v ČR. K uvedené problematice mám také osobní motivaci vyplývající z faktu, že jsem sama matkou dvouletého dítěte a většina témat této práce mne zajímá i jako matku.

V teoretické části práce se zabývám psychomotorickým a řečovým vývojem dětí do tří let, vybranými aspekty socializace a převážně otázkou možného rozvoje komunikace u dětí, která souvisí s možností využití metody Baby Signs®, jež v této práci věnuji zvláštní pozornost. Vycházím převážně z prací autorek metody Baby Signs® Lindy Acredolo, Ph.D. a Susan Goodwyn, Ph.D., psychologek Kalifornské univerzity v Davisu a to: *Baby signs : How to talk with your baby before your baby can talk*, *Baby hearts : A guide to giving your baby an emotional head start* a *Baby minds : Brain-building games your baby will love*.

Teoretická část práce je rozdělena na čtyři relativně samostatné kapitoly. V první kapitole se věnuji vymezení klíčových pojmů pro tuto práci. Konkrétně se jedná o pojmy socializace, komunikace, znaková řeč pro batolata a znakování, dvojjazyčnosti a hypotéze lingvistického relativismu autorů Edwarda Sapira a Benjamina Lee Whorfa. Druhá kapitola je zaměřena na teoretická východiska a vývoj metody Baby Signs®, znakové řeči pro slyšící batolata. Věnuji se zde především jejímu vědeckému základu vzniku a také předchůdcům výzkumu komunikace s kojenci a batolaty. Třetí kapitolu jsem věnovala neverbální komunikaci kojenců a batolat, vrozeným komunikačními signálům a znakové řeči slyšících batolat. Čtvrtá kapitola je zaměřená na vybrané aspekty socializace, na ranou psychickou stimulaci a teorii vazby, kterou formuloval John Bowlby.

V empirické části předkládám a interpretuji výsledky empirického šetření, které jsem uskutečnila pro účely této práce v období od prosince 2010 do ledna 2011. Dotazník obsahoval 22 otázek zaměřených na témata rané komunikace, vztahu matka – dítě, znakové řeči pro slyšící batolata a bilingvismu u dětí. Byl určen pro rodiče, pedagogy, lektory a pracovníky v oblasti rané péče a pečovatele o děti ve věku do tří let. Tuto kapitolu uzavírá diskuse.

Cílem předložené práce je popsat a analyzovat metodu Baby Signs® a její výhody a nevýhody v komunikaci s batolaty. Současně je cílem zjistit názory rodičů a pedagogů působících v rané péči na otázky týkající se problematiky komunikace s dětmi do tří let věku.

1 Vymezení klíčových pojmů

1.1 Socializace

Je proces, kterým se jedinec začleňuje do sociální skupiny¹. Během tohoto procesu si jedinec osvojuje pravidla chování, soubor názorů a hodnot s cílem stát se plnohodnotným členem společnosti. Osvojuje si hodnoty, normy a omezení, které jeho společnost vyžaduje a preferuje. Jedinec se v průběhu tohoto procesu učí sociálními rolím a různými dovednostem a schopnostem, které jsou spojené s určitými pozicemi, získává tím určitý sociální status. Podstata socializace spočívá ve dvou základních principech – interiorizace a exteriorizace. **Interiorizace** je zvnitřní norem, postojů a hodnot². Jedinec je přebírá od ostatních a to především od rodičů a svého nejbližšího okolí a **exteriorizace** je chápána jako přechod z vnitřní psychické činnosti k činnosti vnější³, tedy osvojení si norem získaných v procesu interiorizace a jejich postupné předávání dále. Součástí socializačních procesů je také **enkulturace**. Jedná se o formální i neformální přejímání kulturních norem a zkušeností jedincem v průběhu jeho ontogeneze. Jedinec se tak stává integrální součástí společnosti, jejíž kulturu přejímá⁴. **Sociální učení**⁵ je dalším socializačním procesem, uskutečňuje se převážně pozorováním a modelováním chování, postojů a emocionálních reakcí druhých lidí⁶. Jedinec tak získává určité **sociální dovednosti**. K sociální dovednostem patří např.: schopnost navazovat a udržovat vztahy, srozumitelně a jasně komunikovat, dodržovat pravidla slušného chování, soucítit s druhými, motivovat druhé lidi pro vlastní cíle, asertivně se prosazovat, umět odmítat či řešit konfliktní situace bez agresivních útoků⁷. Bezpochyby sem patří i respekt k člověku jako k jedinečné, neopakovatelné bytosti se svými právy i povinnostmi, odpovědnost za vlastní skutky, schopnost naslouchat druhým a zajímat se o ně, umění odpouštět a tolerovat, vyjádřit ocenění. Přeneseně se dá říci, že člověk se „rodí dvakrát“ – nejdříve biologicky a poté sociokulturně.

---

¹ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. s.220.

² HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s.237.

³ HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s.151.

⁴ HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s.141.

⁵ GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha : Victoria Publishing, a.s., , 1992. s. 518.

⁶ HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s.649.

⁷ MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. s.207.

1.2 Komunikace

Etymologie slova komunikace naznačuje, že původní porozumění tomuto pojmu bylo široké. Slovo komunikace bylo odvozeno od latinského výrazu **communicatio**, který znamená „vespolné účastnění, sdílení“⁸. Komunikaci lze chápat jako přenos dané informace mezi lidmi nebo dynamickými systémy či subsystémy, při kterém je sdělení různými formami předáváno od adresanta k adresátovi⁹. W.Meyer-Eppler chápe komunikaci jako „příjem a zpracování fyzikálně, chemicky nebo biologicky prokazatelných signálů živými tvory“¹⁰. Komunikace je základem **sociální interakce**. Ta je definována jako vzájemné působení¹¹. Interakce spočívá v působení jedince nebo skupiny na jiného jedince nebo skupinu.

Komunikaci rozlišujeme **záměrnou** a **nezáměrnou** a také **verbální** a **neverbální**. Záměrnou a nezáměrnou komunikaci rozlišujeme podle toho, zda jedinec komunikuje nevědomě, automaticky, anebo s vědomým úmyslem něco oznámit či změnit ve svém okolí. **Verbální komunikace** je výměna informací a významů prostřednictvím řeči a je vlastní pouze člověku. **Neverbální komunikace** je souhrn mimoslovních sdělení, která jsou vědomě či nevědomě předávána člověkem k jiné osobě nebo lidem. Neverbální komunikaci je vrozená, například vyjadřování emocí pomocí mimiky a jeho schopnost dekodování, ale i kulturně podmíněná, například kulturně podmíněná gesta a postoje těla. Je součástí **metakomunikace**. Metakomunikace je obecný název pro různé dimenze, které obohacují artikulovanou řeč. Její součástí jsou **paralingvistické jevy**¹², jako například síla hlasu, tón a jeho modulace, barva a výška hlasu, řečový registr (např.:formální, familiární či intimní), tempo, plynulost, odmlky či výplně (např.:“hm“), latence v odpovědích, přestávky v projevu a jiné.

Neverbální komunikace se v různých stupních objevuje i u zvířat. V předmluvě k českému vydání díla Charlese Darwina „Výraz emocí u člověka a zvířat“ uvádí Vladimír Tardy: „*Darwin se obrátil ve spise o výrazu emocí na jevy, které se na první pohled jeví u člověka příbuznějšími s obdobnými jevy u zvířat, a to jsou právě výrazy citů. City se projevují jasně již v útlém dětství, i když ne v té složitosti jako u dospělého člověka; tyto city nevyžadují*

---

⁸ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 17.

⁹ JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha: Portál, 2001. s.126.

¹⁰ cit. dle GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, a.s., 1992. s. 173.

¹¹ HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Praha : Portál, s r.o., 1998. s. 29.

¹² VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 89.

vysokého stupně rozumového vývoje. Zvířata jsou tedy v tomto ohledu člověku bližší, než pokud jde o řeč a myšlení.“¹³

Sdílení smyslu a emocí, které nejčastěji vyjadřujeme neverbální komunikací, je jednou z nejdůležitějších součástí péče o děti. Vzájemnou, cílenou, jasnou a pevnou komunikací jim pomáháme rozvíjet se a růst, pomáháme jim s úspěšným procesem socializace.

1.3 Znaková řeč pro batolata, znakování

Znaková řeč pro slyšící batolata je český ekvivalent pro metodu **Baby Signs®**. V České republice se pro program Baby Signs® využívá také výraz znakování. Znaková řeč pro slyšící batolata byla objevena v USA. Poprvé ji popsaly **Linda Acredolo, Ph.D.** a **Susan Goodwyn, Ph.D.**, psychologky Kalifornské Univerzity v Davisu v 80. letech 20. století¹⁴. Jedná se o používání symbolických gest a rozvoj neverbální komunikace u batolat v předřečovém a raném řečovém stádiu. V odborné literatuře se znakování uvádí pod pojmem *symbolic gesturing*. Znakování se využívá k rozvoji kognitivních funkcí, zejména artikulované řeči u dětí od narození do věku 36 měsíců. Jedná se o vybraná gesta (znaky), vycházející z ASL¹⁵, které se děti za pomoci rodičů učí a následně je využívají ke komunikaci se svým okolím¹⁶.

„... Všechny děti se učí mávat ručičkou pá-pá, kývat hlavičkou do stran, aby vyjádřili ne či dopředu a dozadu, aby řekli ano. Tyto gesta jsou příkladem znakování – jednoduché snadno zapamatovatelné znaky, které mohou děti užívat, aby byli schopné mluvit o věcech ze svého okolí, pro která ještě nemají slova. ...To je důvod, proč jsme nazvaly dětské znaky „přirozeným znakovým jazykem“¹⁷.

¹³ DARWIN, CHARLES. *Výraz emocí u člověka a u zvířat*. Praha: Československá Akademie Věd, 1964. s.5.

¹⁴ BUREŠOVÁ, Jana. Rodiče rozumějí batolatům. Díky kurzu. *Sedmíčka.cz* [online]. 17. května 2010, sedmicka.cz/olomouc, [cit. 2011-04-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.sedmicka.cz/olomouc/clanek?id=165889>>.

¹⁵ ASL – American Sign Language – oficiální znakový jazyk neslyšící komunity v Americe.

¹⁶ BEČÁNOVÁ, Lenka. Naučte Vaše batole znakovat a budete překvapeni, jak moc je chytré!. *Magazín MojeChytreDite.cz* [online]. 16.01.2011, [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.magazin.mojechytredite.cz/mojechytredite/naucte-vase-batole-znakovat-a-budete-prekvapeni-jak-moc-je-chytre>>.

¹⁷ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby signs : How to talk with your baby before your baby can talk*. New York : Contemporary books, 2002. s. 2. V originále: „... All babies learn to wave a hand for bye-bye, shake their heads back and forth for no, and nod then up and down for yes. These gestures are examples of Baby signs – simple, easy-to-remember signs that babies can use to talk about things in their world that they

1.4 Dvojjazyčnost

Je schopnost jedince mluvit dvěma jazyky. V přesnějším psycholingvistickém vymezení je dvojjazyčnost či bilingvismus druh komunikační kompetence, umožňující realizovat různé komunikační potřeby pomocí jak prvního, tak druhého jazyka¹⁸. Jedná se o aktivní užívání dvou jazyků jednotlivcem či skupinou. Dvojjazyčnost bývá rozšířena v oblastech jazykově smíšených. Bilingvní mohou být i celé národy (např.: Kanada, Belgie nebo Finsko)¹⁹.

V moderním pojetí je bilingvismus rozdělen na **bilingvismus přirozený**, který si vynutilo prostředí. Například u rodiny, která žije na národnostně a jazykově smíšeném území nebo u rodiny, kde každý rodič má dominantní jiný jazyk. Bývá tomu tak u smíšených manželství např.: Češka a Němec a **bilingvismus intenční neboli umělý**, tedy situaci, kdy jeden z rodičů nemluví s dítětem rodným jazykem²⁰.

1.5 Sapir – Whorfova hypotéza lingvistického relativismu

Teorie lingvistického relativismu byla definována **Edwardem Sapirem** (1884–1939) americkým jazykovědcem a antropologem, který byl čelním představitelem lingvistického strukturalismu ve 30. letech 20. století. Byl vynikajícím znalcem indiánských jazyků a posuzoval lingvistické jevy vždy ve velmi širokých souvislostech. Jazyk zkoumal z hlediska formálního, společenského, estetického a literárního, věnoval se otázkám vztahu mezi jazykem a mimojazykovou skutečností, mezi jazykem a myšlením, mezi jazykem, rasou a kulturou²¹. Své pojetí jazyka vyložil Sapir ve svém díle *Jazyk* (Language, 1921), kde mimo jiné definuje jazyk jako systém symbolů, funkční strukturu vytvořenou v rámci psychické a duchovní konstituce člověka, ne instinktivní, nýbrž získaný²². Jeho práci a úvahy prohloubil a radikálně rozpracoval jeho žák **Benjamin Lee Whorf** (1897–1941), americký jazykovědec a antropolog. Jedná se o lingvisticko-antropologickou tezi, podle níž je pojetí reálného světa

---

don't have words for yet. ... This is why we call baby signs a „natural sign language.“, vlastní překlad autorky této práce.

¹⁸ HARDING-ESCH, Edith; RILEY, Philip. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. s. 40.

¹⁹ HARDING-ESCH, Edith; RILEY, Philip. *Bilingvní rodina*. Praha: Portál, 2008. s. 48.

²⁰ HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALCOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marina. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. Praha: Portál, 2009. s. 153.

²¹ ČERNÝ, Jiří. *Malé dějiny lingvistiky*. Praha: Portál, s r.o., 2005. s. 126.

²² ČERNÝ, Jiří. *Malé dějiny lingvistiky*. Praha: Portál, s r.o., 2005. s. 163.

vystavěno na jazykových zvyklostech konkrétní dané komunity, jež pak předurčují určitý výběr interpretace reality. Říká, že naše vnímání světa je ovlivněno jazykovým systémem, v němž myslíme. Podstatu Lee Whorfovy teze můžeme shrnout větou: „Mluvit konkrétním jazykem znamená osvojovat si specifickou ‘vizi světa‘“. Obsah této koncepce vztahu jazyka a reality lze shrnout do tří bodů²³:

1. Veškeré „myšlení je jazykové“.
2. Každý jazyk vytváří specifickou „vizi reality“.
3. Jednotlivé obrazy reality konstruované různými jazyky se vzájemně liší.

Podle obou amerických autorů jazyk „nutí“ lidi vidět svět určitým způsobem. V pozadí tohoto přístupu je předpoklad závislosti mezi gramatickou strukturou jazyka a obrazem reality kulturního společenství, které tímto jazykem hovoří.

Sapir-Whorfova hypotéza je lingvistická teorie chápající jazyk jako matici. Edward Sapir ve svých myšlenkách uvádí, že²⁴ lidé nejsou v realitě (ve světě) „sami za sebe“, ale jsou odkázáni na milost svému jazyku; uvádí jako milnou představu, že člověk se vztahuje ke světu bez použití jazyka, a že jazyk je jen náhodným prostředkem k řešení konkrétních problémů v komunikaci; taktéž tvrdí, že žádné dva jazyky si nejsou natolik podobné, abychom mohli říct, že reprezentují stejnou sociální realitu; že vidíme, slyšíme a vnímáme zážitky skrze jazykové zvyklosti naší společnosti, které nás uzpůsobují k jistým typům interpretace²⁵.

Na tyto myšlenky navázal jeho žák Benjamin Lee Whorf dalšími hypotézami: kategorizujeme svět/realitu podle linií položených naším jazykem; rozdělujeme svět, organizujeme ho do pojmů a přiřazujeme jim významy, jelikož jsme součástí dohody o takové organizaci, dohody, která je zachycena v jazyce naší komunity a je potvrzována ve schématech, jež používáme v jazyce.

Teorie lingvistického relativismu stručněji říká, že mateřský jazyk má zásadní význam pro naše chápání vnějšího světa. A protože se jazyky mezi sebou značně liší, dá se říci, že kolik existuje jazyků, tolik existuje i různých světů²⁶.

---

²³ CHANDLER, Daniel . *Aberystwyth University : The Sapir-Whorf Hypothesis* [online]. 1994. 1994, last revision 18th September 1995 [cit. 2011-04-03]. [Http://www.aber.ac.uk](http://www.aber.ac.uk). Dostupné z WWW: <<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/whorf.html>>.

²⁴ Srovnej s: CHANDLER, Daniel . *Aberystwyth University : The Sapir-Whorf Hypothesis* [online]. 1994. 1994, last revision 18th September 1995 [cit. 2011-04-03]. [Http://www.aber.ac.uk](http://www.aber.ac.uk). Dostupné z WWW: <<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/whorf.html>>.

²⁵ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 245.

²⁶ ČERNÝ, Jiří. *Malé dějiny lingvistiky*. Praha : Portál, s r.o., 2005. s. 211.

2 Zdroje a vývoj metody Baby Signs®

2.1 Předchůdci výzkumu komunikace s batolaty a dětmi v raném stádiu vývoje

Sledováním a popisováním komunikace u dětí se zabývala celá řada vědeckých pracovníků z oblastí vývojové psychologie, pediatrie, psychiatrie i mnoho přírodovědců. Jedním z prvních badatelů, který výrazně pronikl do vývojové psychologie byl již **Jean Jacques Rousseau** (1712-1778), francouzský filozof a preromantický spisovatel švýcarského původu. Rousseau byl převážně teoretikem²⁷. Jeho názory na výchovu byly na jeho dobu velmi pokrokové. Zdůrazňoval přirozenou a svobodnou výchovu bez násilí; dítě je ve středu zájmů, v souladu s věkovými a individuálními zvláštnostmi. Kládl nároky na pedagoga, který má dle jeho slov poznat individuální schopnosti dítěte a ty rozvíjet. Jako nejdůležitější princip výchovy uvádí lásku k dítěti. Důležitá je dle něj pro dítě získaná zkušenost, ne memorování, které bylo v té době typické pro scholastiku. Své názory na chlapeckou výchovu popisuje v díle **Emil čili o výchově** z roku 1762²⁸. Toto dílo je pedagogický román, který klade důraz na čistotu citu. Autor říká, že se dítěti nemá vykládat o víře, nýbrž dítě má samo víru nalézt. Zdůrazňuje zde, že do dvanácti let by se výchova měla opírat o rozvoj smyslového vnímání a samo učení by mělo následovat až ve věku kolem patnácti let. Pedagog má přistupovat k poznávání na základě potřeb žáka: „Když Emil chce na louku, jdeme poznávat louku; když chce Emil hudbu, vyučujeme hudbu...“. Rousseau se také zabýval výchovou dívek. Ta je však na rozdíl od pokrokové chlapecké výchovy značně konzervativní a typická pro dobu. Po dívkách vyžaduje pouze morální a tělesnou výchovu. Žena má být vychovávána tak, aby se líbila mužům.

Otázkou vývoje se zabývali i přírodovědní badatelé. Mělo to pro ně důležitý význam v chápání různých zákonitostí. Převážně se zabývali studiem psychického vývoje. Vycházeli z předpokladu, že vývoj druhu lze pozorovat²⁹. Významnou metodou bylo pozorování. Například denní záznamy. Jedním z nich byl i **Charles Darwin** (1809-1882), britský přírodovědec a zakladatel evoluční biologie, který si pravidelně dělal záznamy z pozorování

---

²⁷ HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008.

²⁸ *Specializační studium výchovného poradenství* [online]. 1991, 16.05.2005 [cit. 2011-04-05]. Dějiny vývojové psychologie. Dostupné z WWW: <<http://www.ssvp.wz.cz/>>.

²⁹ JANÍKOVÁ, Markéta. *SOCIOLOGIE*. Ostrava, 2008/2009. 42 s. Studijní opora - výňatky z vybrané sociologické literatury. Vysoká škola báňská, Technická univerzita Ostrava Katedra společenských věd.

vlastního syna Francise. Dílo Darwina vztahující se k vývoji se nazývá **Dětství jako pramen vědecké metody**³⁰.

Ve dvacátém století došlo k velkému rozvoji pediatrie a vývojové psychologie. Většina odborníků se zabývala hlavně pozorováním, deskripcí a výzkumem v oblasti psychomotorického a řečového vývoje, procesu socializace, důležitosti rodinného láskyplného prostředí a mateřské lásky. Pozorováním a popisem vrozené a získané komunikace se v současnosti zabývá také **Paul C. Holinger** americký lékař, specialista na psychiatrii a psychoanalýzu. V současné době je profesorem psychiatrie v Rush-Presbyterian Medical center and Fakulty a psychoanalytikem pro výcvik a supervizi v Chicagském institutu pro psychoanalýzu. Většinu svých pozorování a výsledků výzkumů publikoval v díle **Co říkají děti, než se naučí mluvit**. Vydané v originále v roce 2003 nakladatelstvím Simon & Schuster, Inc. Během svých výzkumů si kladl několik otázek. Např.: Jak se utváří osobnost, jak přispívají vrozené vlastnosti jedince k jeho emocionálnímu vývoji, jakou roli v tomto vývoji hraje prostředí, rodiče, pečovatelé a celý sociální kontext při vzniku emocionálních problémů později v životě³¹. Popsal devět vrozených signálů jako základ komunikace mezi matkou a dítětem a vliv genetiky a prostředí na vývoj dítěte a typ výchovy.

2.2 Vznik a vědecký základ metody Baby Signs®

V roce 1982 si Linda Acredolo, psychologka Kalifornské Univerzity v Davisu při hře se svou dvanácti měsíční dcerou Kate všimla, že se jí pokouší říci, že jí zajímají keře s růžemi. Kate se podívala na maminku, ukázala směrem ke keři a začichala. I beze slov bylo Lindě jasné, že Kate má zájem o to jít si keř prohlédnout a přivonět si k růži. Nejprve to chápala jako kouzelnou věc, kterou Kate udělala... až později jí došlo, že Kate využila jasného neverbálního signálu k tomu, aby jí sdělila svou potřebu³². Nejprve následovalo několika měsíční pozorování Kate a jejího vyjadřování, poté Linda se svou kolegyní Susan Goodwyn začaly pátrat v odborné literatuře, zda je někde zdokumentováno podobné chování. Přesto, že věděly, že Kate není jediná a že všechny děti spontánně používají pohyby těla, výrazy a gesta ke komunikaci se svými matkami a nejbližším okolím v literatuře nenašly o tomto faktu žádný záznam ani související výzkum.

³⁰Specializační studium výchovného poradenství [online]. 1991, 16.05.2005 [cit. 2011-04-05]. Dějiny vývojové psychologie. Dostupné z WWW: <<http://www.ssvp.wz.cz/>>.

³¹HOLINGER, Paul C.; DONEROVÁ, Kalia. *Co říkají děti, než se naučí mluvit*. Praha : Triton, 2005. s. 14

³²ACREDOLO, Linda ; GOODWYN, Susan. *Baby Signs : průvodce pro rodiče*. český překlad vydán společností Nuerasoft s.r.o. Kněžmost : Baby Signs, INC., 2007. s.21

V roce 1985 autorky poprvé publikovaly svůj odborný článek, případovou studii o Kate³³. V ní zdokumentovaly nejen Katinu tvořivost a nápaditost v uplatnění neverbálních signálů, ale také skutečná pozorování a srovnání Katiních řečových schopností s jinými dětmi. V období dvou let se její schopnosti a jazykové dovednosti radikálně vymykaly tabulkám.

Následoval výzkum. V roce 1989 byla spuštěna experimentální studie sponzorovaná Národními instituty zdraví - National Institutes of Health ve Spojených státech amerických³⁴. Do výzkumu se zapojilo více než 140 rodin, a to v době, kdy jejich dětem bylo 11 měsíců. Jednotlivé rodiny byly náhodným výběrem rozděleny do dvou skupin. Do jedné, v níž děti používaly znakovou řeč, a do druhé, kde děti znakovou řeč nepoužívaly. Na počátku výzkumu si byly obě skupiny rovny, pokud jde o následující výčet charakteristik: pohlaví dítěte, pořadí dítěte v rodině, jejich snaha vytvářet slova či vyjadřovat se prostřednictvím slov, a socioekonomických charakteristik rodičů jako je vzdělání a výše příjmů. Ve věku 11, 15, 19, 24, 30 a 36 měsíců byly děti vyhodnocovány prostřednictvím standardních měřítek pro posouzení jazykových dovedností³⁵. Děti ve věku 24 měsíců, které využívaly znakovou řeč, v průměru hovořily jako děti ve věku 27 až 28 měsíců. Oproti dětem, které znakovou řeč nevyužívaly, tedy měly více než tříměsíční náskok. Potvrdily se tak výsledky pozorování, které dělala Linda na své dceři Kate. Podpořením neverbální komunikace došlo k rozvoji komunikace verbální. Navíc děti, které se vyjadřovaly prostřednictvím znaků, sestavovaly podstatně delší věty. Děti ve věku 36 měsíců, které znakovou řeč využívaly, v průměru hovořily jako děti ve věku 47 měsíců. Oproti svým průměrným vrstevníkům tedy byly téměř o celý rok napřed. Závěrem této studie bylo, že používání znakové řeči pomáhá dětem s rozvojem mluvené řeči. Děti využívající symbolických gest mluvily v průměru dříve a používaly širší slovní zásobu než děti, které program nevyužívaly³⁶.

Sedm let po skončení této studie, autorky kontaktovaly všechny, v té době dostupné, účastníky první studie s cílem zjistit, zda existují i dlouhodobé přínosy znakování. Snažily se prokázat souvislost znakování s na rozvoj kognitivní či emoční inteligence a jeho vliv na socializaci. K měření kognitivního rozvoje byl použitý test WISC-III IQ. Osmileté děti, které jako batolata používaly znakování, dosahovaly v testu v průměru o 12 bodů více (průměrného

---

³³ BEČÁNOVÁ, Lenka . Dlouhodobá studie programu Baby Signs. *Magazín MojeChytredite.cz* [online]. 26.01.2011, [cit. 2011-04-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.magazin.mojechytredite.cz/mojechytredite/-dlouhodobost-studie-programu-baby-signs>>.

³⁴ ACREDOLO, Linda ; GOODWYN, Susan. *Baby Signs : průvodce pro rodiče*. český překlad vydán společností Nuerasoft s.r.o. Kněžmost : Baby Signs, INC., 2007 s. 22-33.

³⁵ Pozn.: v dostupných zdrojích není uvedeno, jaká standardní měřítka byla použita.

³⁶ BEČÁNOVÁ, Lenka . Dlouhodobá studie programu Baby Signs. *Magazín MojeChytredite.cz* [online]. 26.01.2011, [cit. 2011-04-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.magazin.mojechytredite.cz/mojechytredite/-dlouhodobost-studie-programu-baby-signs>>.

percentilu 114,75) než jejich vrstevníci, kteří znakovou řeč nevyužívali. Jejich průměrný percentil byl 102,53³⁷. V roce 1996 vydaly knihu: „Dětská znaková řeč: Jak se porozumět se svým dítětem dříve než se naučí mluvit“³⁸. Tato kniha se v Americe rychle stala bestsellerem. Byla přeložena do 14 jazyků. Bohužel zatím mezi ně nepatří český jazyk. Doktorky Acredolo a Goodwyn založily Baby Signs Institut®, jehož prostřednictvím školí lektory, pořádají semináře pro rodiče, semináře pro děti a šíří učební materiály pomáhající rodičům k tomu, aby učili své děti komunikovat pomocí znaků. Program Baby Signs® se využívá a školí v Austrálii, Kanadě, Chorvatsku, České a Slovenské republice, Hong Kongu, Číně a Filipínských ostrovech, v Japonsku, Malajsii, Novém Zélandu, Polsku, Portugalsku, Singapuru, Slovinsku a v jižní Asii – v Indii, Pákistánu, Bangladéši, Maldivech, Mauritiu, Nepálu, na Srí Lance a dalších ostrovech této oblasti.

Od roku 1990 je program Baby Signs® součástí učebního plánu v centru pro studium dítěte a rodiny³⁹. Kromě studií prováděných profesorkami Acredolo a Goodwyn, proběhly v centru pro studium dítěte a rodiny i studie jiných odborníků, například Claire Vallotton, Ph.D., která zkoumala interakce mezi dětmi v raném věku a jejich pedagogy v prostředí jeslí. Výsledkem jejího výzkumu bylo několik zjištění⁴⁰. Znakování napomáhá snížení frustrace a agresivity ve třídě; umožňuje kojencům a batolatům vyjádřit své emoce (např. radost, smutek, obavy, vztek) a pocity (např. ospalost, zimu, bolest), které dokáží vyjádřit nejen k označení vlastní situace, ale také k označení situace ostatních dětí. Pomáhá pedagogům být všímavější a lépe reagovat během denního režimu; zvyšuje aktivní učení; povzbuzuje děti již od 9 měsíců k zapojení se do rané konverzace s pedagogy; představuje „mezinárodní řeč“ v prostředí zařízení, kde jsou děti z různých jazykových prostředí monolingvních i bilingvních rodin.

Výsledky studií z centra pro studium dítěte a rodiny v Davisu daly podnět jejich autorce C. Vallotton, Ph.D. k další studii⁴¹. Ta byla vedena jako intervenční studie pod záštitou Programu raného začátku - Early Head Start – EHS, Yolo, Kalifornie, spojené státy Americké. Byla určena pro sociálně slabší rodiny. Účastníci tohoto programu byly rozděleni

³⁷ BEČÁNOVÁ, Lenka. Dlouhodobá studie programu Baby Signs. *Magazín MojeChytreDite.cz* [online]. 26.01.2011, [cit. 2011-04-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.magazin.mojechytredite.cz/mojechytredite/-dlouhodobostudieprogramubaby-signs>>.

³⁸ Baby Signs: How to talk with your baby before your baby can talk

³⁹ Center for Child & Family Studies, Californian University, Davis

⁴⁰ TILTON, Michaela, et al. VĚDECKÝ ZÁKLAD BABY SIGNS®. *Baby Signs, Inc. Výhradní zastoupení pro ČR a SR – Nuerasoft, s.r.o.* [online]. 2010, [cit. 2011-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.babysigns.cz/media/media/Vedecky_zaklad_Programu_Baby_Signs_CZ.pdf>.

⁴¹ TILTON, Michaela, et al. VĚDECKÝ ZÁKLAD BABY SIGNS®. *Baby Signs, Inc. Výhradní zastoupení pro ČR a SR – Nuerasoft, s.r.o.* [online]. 2010, [cit. 2011-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.babysigns.cz/media/media/Vedecky_zaklad_Programu_Baby_Signs_CZ.pdf>.

do dvou skupin, kdy jedna byla seznámena s programem Baby Signs® a podporována v jeho využívání a druhá skupina s programem seznámena nebyla. Výsledky této intervenční studie ukazují, že matky, které se svými dětmi používaly znakování, považovaly své děti za více „posílenější“ a „přijatelnější“. Používání znaků jim: pomohlo naladit se více na emoce jejich dětí; zvýšilo to počet pokusů dítěte o komunikaci s matkou; snížilo to počet situací, kdy děti prokazovaly známky stresu. Výsledky této studie napomohly přidání programu Baby Signs® do plánu rané intervence pro rizikové rodiny. Dokázaly, že znakování je jednoduchá a efektivní cesta ke zlepšení interakce mezi dětmi a rodiči v těchto rodinách.

Pomocí těchto studií se prokázalo, že znakování má více či méně pozitivní vliv na úspěšnou socializaci a také na rozvoj emoční a kognitivní inteligence dítěte. Svůj přínos má znakování i pro bilingvní rodiny a multilingvní komunity⁴². Znaky pomohou dítěti vytvořit jakýsi most mezi jednotlivými jazyky. Pomáhají spojit si význam dvou odlišných slov s jedním znakem a pochopí tak, že jednotlivé pojmy mohou být vyjádřeny různými zvuky či slovy.

V České republice je program Baby Signs® od roku 2007. Výhradním zástupcem je firma Nuerasoft se sídlem v Kněžmostě a její majitelka Ing. Michaela Tilton, MBA, která je také první certifikovanou lektorkou v ČR. V současnosti je v ČR 76 lektorů znakové řeči pro slyšící batolata.

Zatím jediná česká monografická publikace zabývající se touto problematikou vyšla v roce 2008 v nakladatelství Grada Publishing, s.r.o. Jedná se o knihu **Jak se domluvit s kojencem a batoletem – Komunikujeme přirozenými znaky a gesty** od **Terezie Vasilovčik Šustové**. Autorka vystudovala pedagogickou fakultu Karlovy Univerzity, obor speciální pedagogika. Věnuje se znakovému jazyku neslyšících a vede kurzy znakového jazyka neslyšících pro děti i dospělé⁴³. V knize popsala své zkušenosti, pozorování a praktikování znakování se svou dcerou Dorotou. Uvádí zde také znaky, které vymyslela a upravila. Při volbě znaků se odkazuje na evropský jazyk pro neslyšící. Přeneseně by se dalo říci, že předkládá evropskou verzi znakového jazyka pro slyšící batolata. Jejím konceptu a úpravě znaků chybí výzkum a odborné zázemí. Mnohé z gest, které uvádí jsou motoricky velmi náročné. A pro děti v útlém věku neproveditelné. Například znak pro mámu, který popisuje jako pohyb rukou s nataženými prsty od jedné tváře ke druhé (maminka se

---

⁴² TILTON, Michaela. Kdy je nejlepší začít s výukou jazyků. *Wwww.maminka.cz* [online]. říjen 2009, 10/2009, [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW:

<http://www.babysigns.cz/media/media/maminka_rijen2009_uceni_jazyku.pdf>.

⁴³ VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem : komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 13.

usmívá)⁴⁴. Znak máma používají (dle mé zkušenosti lektora) děti jen velmi málo a pouze do věku cca 11 - 13 měsíců, tedy do doby, kdy mají pro matku již své slovo. Pro dítě do jednoho roku je tento znak složitý. Autorky Baby signs uvádí jako jeden z upravených znaků právě znak máma. Jejich verze znaku je poklepání či ukázání na bradu. Terezie Vasilovčíková Šustová uvádí více takto složitých a pro děti těžko použitelných znaků, například táta: pohyb rukou nataženými prsty od čela k bradě⁴⁵ či znak pro babičku: pohyb pěstí od jedné tváře ke druhé⁴⁶. Znak pro babičku a matku se liší pouze postavením prstů, matku signalizují natažené prsty a babičku pěst. Pro dítě je takový malý rozdíl složitý. Vidí jej, nejspíše i chápe, ale není schopno tak malý rozdíl předvést. Mezi další sporné znaky patří znak pít a dudlík. Znak pít popisuje jako palec přiložený k ústům představující savičku láhve⁴⁷ a dudlík představuje ukazováček, který se dotkne úst, jakoby se dotýkal pomyslného dudlíku⁴⁸. Autorky Baby Signs® uvádějí konkrétně ke znaku pít ve svých materiálech⁴⁹ několik poznatků. Pít popisují jako palec přiložený k ústům a lehký záklon hlavy jako naznačení naklonění lahve s pitím. Znak pít je pro dítě důležitý. Ještě více je důležitý pro matku a bývá prvním znakem, který matky své děti učí. Dítě je schopno jej interpretovat již velmi brzy. Ale jeho motorické schopnosti ještě nejsou tak dokonalé a tak většinou interpretuje jen jeho část, buď naklonění hlavy vzad a nebo přiložení prstu k ústům. Autorky uvádějí, že pokud znak dítě dělá ve věku do 13 měsíců většinou znak předvede přiložením ukazováčku k ústům. Matka či jiný dospělý, který znaky dítě učí by měl znak vždy dělat správně, pokud tomu tak je, dítě, které zprvu ukazovalo svou potřebu pít ukazováčkem u úst postupně znak zdokonalí a ukáže palec u úst a nakonec i palec u úst s lehkým záklonem hlavy.

Ze své praxe vím a shoduji se v tomto názoru i s ostatními lektory a maminkami znakových batolat⁵⁰, že volba znaků matky a dítěte je dost odlišná. Dítě preferuje znaky, které popisují, co jej zaujalo. Například znak pro psa, kočku, koupání, kytku, knihu, klíče apod. a matky preferují znaky, které jim usnadňují komunikaci s dítětem jako je například

---

⁴⁴ VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem : komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 114.

⁴⁵ VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem : komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 114.

⁴⁶ VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem : komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 114.

⁴⁷ VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem : komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 116.

⁴⁸ VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem : komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. s. 120.

⁴⁹ Srovnej např.: ACREDOLO, Linda ; GOODWYN, Susan. *Baby Signs : průvodce pro rodiče*. český překlad vydán společností Nuerasoft s.r.o. Kněžmost : Baby Signs, INC., 2007 či ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby signs : How to talk with your baby before your baby can talk*. New York : Contemporaly books, 2002.

⁵⁰ SOLNÁ, Gabriela. Jsou mu dva roky... a nemluví! : Kdy je čas poradit se s odborníkem a jaké máme možnosti?. *Betyňka*. 2011, 5/2011, s. 70-71. Dostupný také z WWW: <http://www.babysigns.cz/media_press.html>.

znak pro mléko, pití, plenku, ještě, bolí, horký apod. Dítě nemá potřebu znakovat matku, otce, babičku, dědu či kočárek, alespoň ne do pokročilejšího věku cca 18 měsíců, kdy již má ve většině případů pro tyto osoby a předměty svá slova. Dítě chce prioritně sdělit to, co ho zaujalo, co mu přijde nové.

Terezie Vasilovčik Šustová uvádí ve své knize 60 znaků. Z nich se 35 znaků plně shoduje se znaky, které popsaly a vysvětlily jejich původ ve své knize *Baby signs : How to talk with your baby before your baby can talk* Linda Acredolo a Susan Goodwyn, kterou paní Vasilovčik uvádí ve svých zdrojích a 25 znaků mezi než patří již výše zmíněné nejasné či sporné a pro dítě motoricky složité znaky. Uvádí zde také některé ze znaků, které autorky Baby Signs uvádějí jako málo využívané a vhodné spíše pro starší batolata např.: šikovní, práce, pozor apod. Kniha *Jak se domluvit s kojencem a batoletem* je základním materiálem necertifikovaného programu *Znakování s miminky* založeného v roce 2008 paní Terezií Vasilovčik Šustovou, který má od svého vzniku do současnosti v ČR tři lektorky⁵¹. Tento program je na českém trhu konkurenčním program k celosvětově rozšířenému a certifikovanému programu Baby Signs®.

---

⁵¹ VASILOVČIK ŠUSTOVÁ, Terezie. Znakování s miminky [online]. 2008 [cit. 2011-04-25]. O nás. Dostupné z WWW: <<http://www.znakovanismiminky.cz/index.php?disp=onas2>>.

3 Vybrané aspekty socializace

3.1 Raná psychická stimulace a prosociální chování

Dnes se stále více pozornosti věnuje bezprostřednímu kontaktu matky a dítěte ihned po porodu. Novorozenec již za 180 min po porodu je schopen tzv. prosociálního chování⁵². Příkladem je reakce na lidský hlas, převážně mateřský; síla úchopového reflexu, který je silnější, když dáme dítěti prst než když mu dáme hůlku; míra intenzity plazivého reflexu, jež je mnohem intenzivnější na nahém lidském těle než na postýlce apod. Mezi prosociální chování jedince patří také tzv. aktivní příklon k matce, kdy dítě strká ruce dopředu, má rozšířené oči, jimiž hledá matku, vyluzuje krátké zvuky a následně pasivní odklon, kdy dítě dává najevo, že je unavené, vyčerpané a často i usíná. Odklání se od matky, přesto potřebuje cítit její blízkost. Tento proces je chápán jako první komunikace mezi matkou a dítětem⁵³. Matky by měly na tuto aktivitu přiměřeně reagovat. Jestliže během této aktivity dítěte o něj není projeven zájem dochází k prvotní frustraci.

Správná a dostatečná stimulace má pozitivní vliv na rozvoj nervové soustavy. Napomáhá růstu dendritů, které vytvářejí nervovou síť mozku⁵⁴. Dochází k lepšímu formování kognitivních (poznávacích) funkce. Při absenci stimulace se objevuje např.: neklid, křik, odmítání potravy, apod. Jako důsledek nedostatečné stimulace či její úplné absence se u dítěte objevují tyto osobnostní vlastnosti: IQ = 81,5, snížená pozornost, velká afektivita, malá originalita, introverze, pasivita, nepřátelské reakce vůči vrstevníkům, malá citová zralost, a jiné⁵⁵.

Prvním projevem sociální důvěry dítěte je to, jak snadno se krmí, jak dobře spí a jak vyprazdňuje střeva. Metaforicky lze říci, že mezi matkou a dítětem existuje určitý druh mostu⁵⁶. Může po něm dojít dítě k matce či matka k dítěti – toto přebíhání má však svá pravidla a normy, jež musí být oběma účastníky dodržovány. Pomocí tohoto mostu (pomyslného zhmotnění první interakce) se vyvíjí lidské chování. Ani jeden nerozumí druhému, pokud oba současně hovoří, stejně jako jeden z nich ztratí chuť poslouchat pokud

---

⁵² ŠILEROVÁ, Marta. Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

⁵³ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004 s. 37

⁵⁴ DITTRICHOVÁ, Jaroslava, et al. *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 1996 s.59-77.

⁵⁵ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004 s. 38

⁵⁶ DITTRICHOVÁ, Jaroslava, et al. *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 1996 s.59-77.

nemůže do rozhovoru po nějaké době přispět. Druhý partner musí vědět, kdy a jak s hovorem začít a kdy jej ukončit, dát prostor tomu druhému. Dítě není v této výměně podnětů pasivním partnerem, jak se mnohdy a mnozí domnívali. Velmi aktivně zasahuje do celého procesu a chvílemi i určuje směr a rychlost jednání. Jeho reakce probíhají podle mechanismu jednání a zpětného vazby, např.: dítě se směje na matku, chvíli vyčká a potom zopakuje signál (smích). Čeká na reakci matky, která se také usměje (případně mile promluví). Jak je tento druh chování smysluplný pro další vývoj dítěte, vidíme na tom, že v mezidobí mezi těmito časovými úseky má matka příležitost reagovat na signál, znovu provokovat k signálu či převést komunikaci na jinou kolej. První vzájemnou výměnu podnětů mezi matkou a dítětem můžeme pozorovat např. při kojení⁵⁷. Poté co dítě uspokojí akutní potřebu sání a příjmu potravy přechází na tzv. skoky. Během těchto posunů jsou matka a dítě vzájemně aktivní či pasivní. Jsou v procesu komunikace, ta se dá rozdělit do několika základních fází:

1. dítě saje a dívá se na matku. Matka opětuje pohled, ale zůstává jinak pasivní
2. dítě přestane sát, matka je aktivní – povídá mu, hladí jej kolébá atd.
3. dítě opět začne sát – dítě je zpět aktivní a matka pasivní, dává zpětnou vazbu.

Někdy je až obdivuhodné jak si matka všímá signálů dítěte a jak se přizpůsobí jeho tempu. Matka propůjčuje signálu sociální význam⁵⁸. Dítě je na začátku svého života vybaveno mnohými z adaptačních mechanismů, je nastaveno na proces socializace a vazebnost ke svému druhu. Rané sociální zkušenosti dítěte vytvářejí **bazální osobnost**⁵⁹, čili jádro sociálního charakteru, tj. postojů, které jedinec zaujímá vůči jiným lidem. Bazální osobnost ovlivňuje erotické vztahy a sociální a interpersonální vztahy vůbec. Její základní dimenzí je **bazální jistota** či **nejjistota (úzkost)**⁶⁰. Jejím zdrojem je dostatek či nedostatek pozitivních citových vztahů projevovaných dítěti rodiči a s tím související strategie rodinné výchovy, míra sociální izolace dítěte apod. Vzhledem k tomu, že emoce hrají v upevňování zkušeností dítěte rozhodující význam a protože zkušenosti formují osobnost dítěte je tzv. ranné dětství (období do 3-4 let) rozhodujícím formativním obdobím jedince. V tomto období se mohou např.: v podmínkách masivní citové deprivace jako je například strádání z nedostatku projevů lásky rodičů k dítěti, vytvořit již nezvratné rysy osobnosti. Mezi ně patří např.: agresivita,

---

⁵⁷ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s

⁵⁸ JANÍKOVÁ, Markéta. *SOCIOLOGIE*. Ostrava, 2008/2009. 42 s. Studijní opora - výňatky z vybrané sociologické literatury. Vysoká škola báňská, Technická univerzita Ostrava Katedra společenských věd .

⁵⁹ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 234-244.

⁶⁰ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 234-244.

citová labilita, sebepodceňování a další. Hlavní roli zde hraje: projevovaná láska – neláska, míra kontroly dítěte spojená s užíváním trestů apod.⁶¹.

3.2 Teorie vazby

Teorie vazby se formovala v úzkém propojení s psychoanalýzou, ale částečně také v opozici k některým jejím principům. Jejím autorem je britský lékař **John Bowlby** (1907-1990). Specializoval se na dětskou psychiatrii a psychoanalýzu. Ve svém díle *Vazba* se hlásí ke dvěma předchůdcům jako ke svým myšlenkovým zdrojům a to k S. Freudovi a A. Meyerovi⁶². Bowlby byl od roku 1946 zaměstnán na Tavistocké klinice v Hempsteadu u Londýna. Zde se věnoval výzkumu a publikoval díla z oblasti rané péče o děti v souvislosti s jejich sociálním a emocionálním vývojem chtěl verifikovat psychoanalytické premisy o rané péči u dětí experimentálním způsobem. Inspiroval se **Konrádem Lorenzem** (1903–1989) rakouským zoologem a zakladatelem moderní etologie a jeho výzkumy s kachnami. Dle Lorenze se mláďata naváží na toho, kdo je přítomen jejich vyklubání⁶³. Zkoumal připoutání (vazebné chování) zvířat a potvrdil teorii, že čím se jedná o vyšší živočišný druh tím větší je potřeba a hloubka připoutání. Lorenz se zabýval také sociálním učením a jeho rozdílem s vtištěním⁶⁴. Pojem vtištění či imprinting lze jednoduše popsat jako učení bez opakování⁶⁵. V dnešní době se používá dvěma různými způsoby, z nichž oba prameny z Lorenzových průkopnických výzkumů s housaty a kachňaty. Jedno jeho použití je úzké, druhé široké⁶⁶. V úzkém pojetí uvádí jeho zásadní rozdíl od procesu učení: 1. odehrává se pouze během krátkého, kritického období životního cyklu, 2. je nezvratný, 3. je to nadindividuální učení, 4. ovlivňuje vzorce chování, které se dosud neobjevily v repertoáru zvířete, např.: výběr sexuálního partnera. Následné výzkumy ukazují širší pojetí vtištění. Ukazuje se, že ani kritické období, ani nezvratnost nejsou tak jednoznačné jak předpokládal, ukazuje se také, že některé vlastnosti dříve připisované pouze vtištění, se do určité míry týkají rovněž mnoha

---

⁶¹ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s

⁶² BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010. s.18-34.

⁶³ LORENZ, Konrad. *Základy etiologie : srovnávací výzkum chování*. Praha : Academia, 1993. s. 11-18.

⁶⁴ LORENZ, Konrad. *Základy etiologie : srovnávací výzkum chování*. Praha : Academia, 1993. s. 1196-199.

⁶⁵ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. s.46.

⁶⁶ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010. s.197.

dalších případů učení.⁶⁷ Bowlby při formulaci své teorie vycházel především z metody přímého pozorování, kterou považoval za vhodnější než metodu historické rekonstrukce používanou tradiční psychoanalýzou. Na základě svých pozorování uvádí ve svém díle pojem **signalizační chování jedince** – řadí sem pláč, úsměv, žvatlání a později volání a určitá gesta, která klasifikuje jako sociální signály. Všechny tyto signály mají svůj předvídatelný výsledek – přiblížení matky k dítěti. Nicméně okolnosti, za kterých je vyslán každý druh signálu, i účinky na různé komponenty mateřského chování jsou velmi rozdílné.⁶⁸ Významná, dlouhodobá a systematická pozorování interakcí matek s dětmi prováděla Bowlbyho spolupracovnice Mary Ainsworthová), v šedesátých letech 20.století pozorovala děti z kmene Ganda v Ugandě. Na základě těchto pozorování vytvořila laboratorní techniku na zjišťování kvality citové vazby, tzv. Strange Situation test – SST⁶⁹.

Základním pojmem teorie je **citová vazba**. Bowlby ji definoval jako hypotetický konstrukt vyjadřující „trvalé emoční pouto, charakterizované potřebou vyhledávat a udržovat blízkost s určitou osobou, zejména v podmínkách stresu“. Tato osoba bývá vnímána jako moudřejší a silnější a nedá se jednoduše nahradit jinou. Za jednu ze základních biologických funkcí vazby je považována ochrana, její zformování je jedním z předpokladů přežití a zdravého vývoje jedince⁷⁰.

Připoutáním se tedy rozumí těsný a dlouhodobý emoční vztah mezi dvěma osobami, v prvé řadě mezi dítětem a matkou, případně osobou, která roli matky trvale přejímá. Je charakterizován vzájemným silným emočním vztahem, snahou být si vzájemně co nejvíce na blízku a v těsném kontaktu. Není to statický stav, ale probíhá v neustálé interakci matky s dítětem, která se uskutečňuje opakovaně mnohokrát za den, neustále se mění, posiluje se - či při nevhodném postupu oslabuje - a vytváří pro dítě pocit bezpečí a životní jistoty. Zhruba od 2. roku se stává předpokladem pro postupnou a samostatnou orientaci dítěte v okolí a pro poznávání světa, byť i jen dětskýma očima.

Navenek se citová vazba projevuje prostřednictvím chování podmíněným citovou vazbou nebo-li vazbového chování, které je aktivováno právě v situacích stresu, emocionální zátěže nebo reálného či subjektivně pocíťovaného ohrožení⁷¹.

---

⁶⁷ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010. s.152-157.

⁶⁸ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010 s.214 – 219.

⁶⁹ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. s.84-90.

⁷⁰ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s. 11-14.

⁷¹ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. s. 84-90.

Významnou úlohu při utváření citové vazby má vedle dostupnosti primární osoby i její citlivost k potřebám dítěte především v situacích distresu, stresu intenzivně prožívaného a negativně na organismus působícího až handicapujícího. Citlivá matka dovede správně a rychle rozpoznat signály dítěte, správně je interpretovat a pak rychle a vhodně reagovat. Centrálním faktorem v konceptu citlivosti primární osoby je to, nakolik primární osoba vnímá dítě jako bytost s vlastními city, myšlenkami a vůlí a podle toho s ním komunikuje. Ukázalo se, že právě matčin komunikační styl v interakcích s dítětem vysoce koreluje s kvalitou jeho citové vazby. Zkušenosti s pozitivními (uklidněním, útechou, ochranou) a/nebo negativními reakcemi matky (nevšímavost, odmítání, nedostupnost) si dítě zvnitřňuje a utváří si tak vlastní představy a očekávání o podpoře primární osoby, které se integrují do systému citové vazby.

Bowlby a Ainsworthová zjišťovali, že děti jsou bytosti výrazně sociální již od raných fází vývoje. Ze strany dítěte se projevuje silná primární motivace být co nejbližší matce. U rodičů, zejména u matky, existuje dosud jen málo probádaný rodičovský talent, zděděný po prapředcích a umožňující intuitivně řešit vzájemné interakce s dětmi od prvních dnů (či spíše hodin) po narození. Péče o následující generaci má výchozí kořeny právě v osobní zkušenosti s vazbou na vlastní matku⁷².

Fáze ve vývoji citové vazby

Podle některých autorů se citová vazba začíná utvářet již před narozením dítěte⁷³. Specifický vzájemný vztah mezi matkou a dítětem v průběhu prenatálního vývoje je předmětem zájmu mnoha odborníků a kromě hormonálních a jiných biologických vlivů se hovoří také o významu matčiných očekávání a postojů vzhledem k nenarozenému dítěti např.: důležitost role, kterou hraje chtěnost, resp. nechtěnost dítěte v jeho dalším vývoji apod.

Po narození se citová vazba vytváří v průběhu a prostřednictvím interakcí dítěte s jeho pečující osobou. Míra potřeby citové vazby i konkrétní projevy přimykavého chování přirozeně souvisí s percepčním a kognitivním vývojem dítěte. Jedním z důležitých přínosů práce M. Ainsworthové a cenným výsledkem mnoha jejích dlouhodobých pozorování bylo

---

⁷² ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. s.84-90.

⁷³ Srov. s KOPŘIVOVA, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s. 11.

rozlišení a popsání jednotlivých fází vývoje citové vazby. Ve shodě s Bowlbym rozlišila Ainsworthová čtyři fáze a vymezila přibližně dobu jejich trvání⁷⁴.

1. FÁZE trvá od narození přibližně do 3. měsíce. Fáze před vznikem citového pouta, fázi orientace a signálů s omezeným rozpoznáváním postavy.

U dětí se v této fázi vyskytují nediskriminované reakce k lidem. Dítě se chová k lidem určitým typickým způsobem, ale jeho schopnost rozlišit konkrétního člověka je omezena na čichové a sluchové podněty⁷⁵. Jeho zraková ostrost je velmi malá, zrak je značně nezralý. Děti preferují lidský hlas, tvář. Přibližně ve třetím až čtvrtém měsíci (tedy na konci této fáze) se objevuje tzv. sociální smích. Jde o úsměv na lidskou tvář⁷⁶. V interakci s matkou hrají v tomto období hlavní roli především vrozené reflexy a signály, kterými dítě dává najevo své základní fyziologické potřeby. Z matčiny strany je to pak způsob uspokojování těchto potřeb a frekvence a kvalita tělesného kontaktu. Je nutné si v této fázi uvědomit schopnosti a zralost psychomotorického vývoje jedince (viz kapitola 6 této práce).

2. FÁZE trvá přibližně od 3.-4. do 6.-7. měsíce. Fáze zárodku citového pouta, orientace na signály zaměřené k jedné či několika rozeznávaným postavám.

Dítě se v této fázi již zaměřuje na známé lidi. Již jsou evidentní diferencované sociální reakce. Dítě se stále chová k lidem stejně přátelsky jako v první fázi, ale chování je výraznější k postavě matky, kterou již rozliší. Dle Ainsworthové se jedná se o nejzásadnější období pro vývoj citové vazby⁷⁷. Objevuje se sociální úsměv, který je cílenou strategií směřovanou k zahájení a udržení kontaktu s jinou osobou. Zpočátku se jedná o relativně nediferencovanou sociální reakci, nicméně ke konci této fáze již dítě začíná preferovat známé tváře a osoby. O období mezi 3. a 6. měsícem se hovoří jako o tzv. symbiotické fázi, tj. o období, kdy je dítě s matkou ve velmi těsném spojení, takže ji do určité míry vnímá jako součást vlastní bytosti⁷⁸.

---

⁷⁴ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010 s. 232 – 237.

⁷⁵ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010 s. 233.

⁷⁶ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s

⁷⁷ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010 s. 233.

⁷⁸ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s

V tomto období se dítě samo identifikuje a jako svou součást spolidentifikuje i matku či pečovatele. Přichází fáze uvědomění, že samo není schopno přežití, potřebuje „prs“ a „teplo“. Už vymizely skoro všechny nevědomé novorozenecké reflexy, které zajišťovaly většinu potřebného a dítě přechází do vědomé formy a zkušenosti. Svou potřebu jídla a tepla tedy modifikuje v připoutání na nejbližší osobu a žádá uspokojení svých potřeb. Motoricky se značně rozšíří jeho možnosti, prodělá **Koperníkovu revoluci**⁷⁹. Dítě pozná, že není „střed světa“ a vše se nepohybuje kolem něj, ale naopak, že ono samo se musí pohybovat za věcmi. Souvisí to mimo jiné s rozvojem jeho motorických schopností. V tomto věku je schopné samo zvedat hlavičku v poloze na břicho a otáčet se z lehu na břicho do lehu na zádech a naopak. Motorické schopnosti jsou nadále značně nedostatečné a neuspokojivé pro samostatný pohyb. Absenci dostatečných podmětů a touhu něčemu se přiblížit poté dítě vyjadřuje úzkostí. Potřebuje podněty a to hlavně podněty lidské. Dítě má stále krátkou paměť a jsou pro něj důležité rutiny a opakování, tím si fixuje dané situace a vzorce⁸⁰. Rozpoznává mimiku obličeje a je schopno vnímat naladění matky a reagovat na něj. Dochází k emocionálnímu boomu, kdy kromě úzkosti nachází i další polohy a tvary emocí⁸¹. Toto období bývá často hodnoceno jako nejdůležitější. Dítě se potřebuje a chce se ujistit, že to matka „je mou součástí, je zde pro mne“⁸². V tomto období se nejvíce rozvíjí vnímání a schopnost reakce. Dítě je schopno navazovat různé vztahy a stereotypy s různými lidmi své primární skupiny – tedy s lidmi s nimiž je v úzkém, pravidelném a dlouhodobém soužití, s nejužší rodinou se kterou sdílí domácnost⁸³. Například pokud maminka reaguje na použitou plenku slovy: „Fuj to je skrad!“ a odtáhne se, dítě vnímá nelibost. Je poté v rozporu, jelikož vykonalo přirozenou potřebu, ulevilo se mu, ale mamince se to nelíbí. A maminku potřebuje a chce. Při konstantní neadekvátní reakci matky v tomto případě dítě ukládá informaci – „vylučovat se nemá, matce se to nelíbí“. Vzniká v něm rozpor a neví, co v takové situaci má dělat. Biologickou potřebu pak doprovází stres a nelibost jako očekávání nelibé reakce matky a může docházet až k zácpám. Při nekonstantní reakci matky, ve výše zmíněné situaci, ukládá dítě informaci, KDY má povoleno svou potřebu udělat. Ráno je to v pořádku, matka zareaguje: „No vidíš, to se Ti to dnes ale povedlo...“, ale odpoledne ne, reakce je negativní. V celé této interakci, jako

---

⁷⁹ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006. s. 21.

⁸⁰ HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marína. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. Praha : Portál, s r.o., 2009.

⁸¹ HOLINGER, Paul C.; DONEROVÁ, Kalina. *Co říkají děti, než se naučí mluvit*. Praha : Triton, 2005. s. 36.

⁸² ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s

⁸³ HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marína. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. Praha : Portál, s r.o., 2009.

ve všech ostatních, je důležitá neverbální komunikace, se kterou matka sděluje svou reakci na vykonanou potřebu – tón, barva hlasu, postoj, mimika apod. Dítě je podobným schématem schopno uložit i informace typu: po obědě mám jen otce, nesmím vykonat potřebu dokud nepřijde matka apod. Je tedy schopno rozlišovat a přisuzovat stereotypy i různým svým blízkým osobám a to jak ohledně fyzických potřeb, aktivit tak manipulace s ním.

3. FÁZE trvá od 6.-7. měsíce až do tří let. Fáze vyhraněného citového přilnutí, udržování blízkosti k rozeznávané postavě prostřednictvím lokomoce a signálů.

Během této fáze nejen dítě stále více diferencuje způsob svého chování, ale také se rozšiřuje repertoár jeho reakcí, takže dokáže následovat odcházející matku, vítat ji při návratu a používat ji jako základnu pro své průzkumy⁸⁴. Není nijak pevně stanoveno, ve které fázi se už dá hovořit o citovém poutu. Je jasné, že v první fázi toho dítě ještě není schopno, stejně jako je jasné že už je připoutáno ve fázi třetí⁸⁵. Vztah je tedy navozen. V optimálních podmínkách je intenzivní a výjimečný. Kolem šestého až sedmého měsíce začíná období vývojově typického strachu z cizích lidí a neznámých situací. Souvisí se schopností diferencovat známé a neznámé lidi, přičemž známí lidé jsou zdrojem jistoty a bezpečí. Neznámí lidé a situace mohou být naopak zdrojem strachu a napětí, které může být redukováno právě přítomností pečující osoby plnící funkci bezpečného zázemí. Role matky je v tomto období obzvláště důležitá, což je patrné i z reakce dítěte na separaci od matky. Ta má také v tomto období patrně nejzávažnější následky⁸⁶.

Pozitivním důkazem citové vazby je strach z cizího, který se stupňuje kolem 7. až 8. měsíce. Příkladem přimknutí je lezení za rodičem, který se vzdaluje. Chce být pochováno v přítomnosti cizí osoby. Dítě, které si navodilo vztah k mace, vnímá matku jako bezpečnou základnu. Dítě si musí vytvořit představu, že matka je vždy dosažitelná a vnímavá. To si vytváří na základě každodenní interakce⁸⁷. V tomto období je velmi důležitá širší sociální koheze. A to nejen vůči dítěti, ale hlavně sociální koheze matky. Pokud je matka izolovaná, je po většinu dne sama a má jen dítě, mateřstvím se výrazně změnila její sociální role a vztahy ve společnosti, otec se vrací pozdě a potřebuje klid, zatímco ona vnímá potřebu společnosti

---

⁸⁴ BOWLBY, J. *Vazba – teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál 2010 s.233.

⁸⁵ BOWLBY, J. *Vazba – teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál 2010 s.234.

⁸⁶ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

⁸⁷ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 101.

vzniká opět ambivalentní reakce matky a z ní potažmo ambivalentní reakce dítěte⁸⁸. Matka je unavená, ve stresu a izolovaná. Totéž přenáší na dítě. Důležité je si uvědomit, že dítě patří k matce a žena do společnosti. Dříve tuto funkci širší sociální koheze zajišťovala širší, sekundární rodina a společné soužití generací, dnes ji funkčně nahrazují mateřská centra, kluby a jiné. Často se taková frustrace také dá odstranit zapojením matky zpět do pracovního procesu a to třeba jen na jeden den v týdnu na zkrácený úvazek či do takové práce, kterou může alespoň v omezené formě vykonávat i s dítětem.

Stále je důležité upevňovat dítěti pocit bezpečí: vždy vzít dítě, když vztáhne ručičky, vždy mu nabídnout pomoc a to v co nejkratším možném čase. V cizím prostředí ho nejprve se vším seznámit, dát mu jistotu, kde matka je a že k ní kdykoli může přilézt či přijít apod. Dítě do 1 roku věku nelze rozmazlit a pokud i v následujícím období (do tří let) má matku k dispozici kdykoli projeví potřebu pomáhá to naopak jeho sebevědomí a bezpečnému odpoutávání než rozmazlování. Dítě je schopno samo si hrát, pohybovat se, seznamovat se s lidmi a dětmi, se zvířaty i různými aktivitami – prostě zkoumat svět s větší intenzitou a jistotou pokud ví (má zkušenost), že kdykoli se bude cítit ohrožené má mateřskou náruč⁸⁹.

4. FÁZE trvá od tří let do konce dětství. Fáze cílesměrného vztahu a partnerství, fáze utváření partnerství korigovaného k cíli.

V průběhu třetí fáze začíná dítě udržovat blízkost k vazebné postavě prostřednictvím jednoduše organizovaných systémů korigovaných k cíli, přičemž využívá více či méně primitivní kognitivní mapu. V rámci této mapy se samostatná mateřská postava dříve či později začne pojímat jako nezávislý objekt⁹⁰. V této fázi se už jedná o partnerství. Přibližně ve věku čtyř let přestává být dítě tolik vázáno na matku a začíná si vytvářet vlastní autonomii. Vztah matka-dítě dostává novou podobu, není již charakterizován naprostou závislostí dítěte na matce, ale naopak začínající nezávislostí dítěte. To nyní ve větší míře než dříve prozkoumává aktivně své okolí a je schopné se od matky na delší dobu odloučit. Tento proces pak dále postupuje až do období adolescence a mladé dospělosti, přičemž původně asymetrický vztah mezi dítětem a matkou (resp. primární osobou) se zvolna stává čím dál více

---

⁸⁸ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s.19.

⁸⁹ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s. 20.

⁹⁰ BOWLBY, J. *Vazba – teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha: Portál 2010. s. 234.

symetrickým. Dítě v podstatě chápe nebo začíná chápat matku jako možnou partnerku. Nehledá pouze její blízkost. Je schopno vnímat její cíle a plány.

Ve vývoji vazebného chování stejně jako ve vývoji každého biologického znaku se neustále vzájemně ovlivňují úlohy dědičnosti a prostředí. Pokud prostředí zůstává v určitých mezích, jeví se jako pravděpodobné, že většina variability mezi jedinci je ovlivněna genetickými rozdíly. Jakmile se však variabilita prostředí změní, je jasným faktorem změny a rozdílnosti v chování jedince prostředí.

Typy vazby

Organizace citové vazby se zjišťuje v raném věku mezi dvanáctým a ž osmnáctým měsícem věku dítěte pomocí standardizované experimentální situace **Strange Situation Test - SST**, kterou vyvinula M. Ainsworthová⁹¹. Experiment obsahuje dvakrát odloučení dítěte od matky a jednou kontakt s cizí osobou. Hodnoceno je chování dítěte při opětovném setkání s matkou. Na základě projevů aktivace vazbového chování v SST byly popsány nejdříve tři základní typy organizace citové vazby dítěte k primární osobě: jistá/bezpečná citová vazba – B, nejistá/úzkostná citová vazba vyhýbavá – A, nejistá citová vazba odmítavá/ambivalentní – C a dodatečně byl připojen čtvrtý typ: dezorganizovaná citová vazba - D. Test se uskutečňuje v připravené laboratoři s průhledným zrcadlem. Test obsahuje osm sekvencí⁹²:

1. Matka a dítě vcházejí do neznámé místnosti
2. Matka si sedá a dítě má možnost se volně pohybovat
3. Přichází neznámý člověk
4. Matka jde pryč, opouští dítě a neznámého člověka
5. Matka se vrací zpět a neznámý člověk odchází
6. Matka odchází, nechává dítě samotné
7. Neznámý člověk se vrací
8. Cizí člověk jde pryč, matka se vrací a bere dítě do náručí

---

⁹¹ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010. s. 290.

⁹² ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. s. 84-90.

Podle těchto bodů odlišila Aisenworthová **3 typy vazeb**⁹³:

1. Bezpečné přimknutí - jistá citová vazba B

Okamžitě jak dítě vstoupilo do experimentální místnosti, bylo vidět, že používá matku jako bezpečnou základnu; po odchodu matky bylo dítě úzkostné a při návratu běželo ihned k ní. Tento typ se prokázal u 35 procent amerických dětí⁹⁴. Vykazovaly zdravý typ vazby.

2. Úzkostné vyhýbavé přimknutí - nejistá citová vazba vyhýbavá A

Děti vypadaly, jako by byly na matce nezávislé. Když se matka vracela, byly na ni rozzlobeny, že odešla. Nechtěly do náruče. Tento typ dětí byl prokázán u 15 procentech amerických dětí⁹⁵. Z počátku se tento typ dětí jevil jako „vyspělé děti“, ale není tomu tak, protože jsou malé a vztah je potřeba. Zjistila se u nich jistá míra emocionálních obtíží. Matky byly hodnoceny jako odmítající a necitlivé. Děti se na ně nemohou spolehnout a proto jednájí defenzivním způsobem.

3. Úzkostné ambivalentní přimknutí - nejistá citová vazba odmítavá/ambivalentní C

Děti lpěly na matce a nechtěly se pustit. Neprozkoumávaly okolí. Když matka odešla, byly skutečně rozrušené a rozčilené. Když přišla a chtěla je vzít, tak jednaly velmi ambivalentně. Na jednu stranu měly radost, že přišla a na druhou stranu zlost, že odešla a nechala je tam. Tento typ se prokázal u 25 procent amerických dětí⁹⁶. Proč děti tak ambivalentně jednaly? Matka totiž s nimi jedná velmi nekonzistentně. Matka reaguje na potřeby a požadavky pokaždé jinak a dítě tedy neví, co má očekávat. Děti neměly jistotu, zda matka zůstane nebo nezůstane v místnosti pokud se od matky vzdálí a budou prozkoumávat prostředí. Nejistota pramenila z jejich zkušeností. Proto se jí raději držely, měly tak jistotu, že jim neodejde.

---

⁹³ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010 s. 209-301.

⁹⁴ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s. 11.

⁹⁵ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s.11.

⁹⁶ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s.11.

Typy 1 – 3 jsou vyhraněné polohy, mohou být i promíchané. Vědci **Main a Salomon** přidaly v roce 1986 ještě 4. typ citové vazby⁹⁷:

4. Přimknutí desorientované a dezorganizované - dezorganizovaná citová vazba D .

V tomto případě je strategie chování dítěte zaměřená na redukci stresu buď narušená a nebo úplně chybí. V SST se často vyskytují neobyčejné způsoby chování. Například se dítě přibližuje k matce a těsně před tělesným kontaktem uhne a změni aktivitu, u těchto dětí se objevují se stereotypie jako „zamrznutý obličej“ apod. Dezorganizace vazbových strategií je častá u dětí zanedbávaných, týraných, zneužívaných nebo vystavených časté změně vychovatelů. Dezorganizace může nastat při jakékoliv z uvedených tří organizovaných kategorií citové vazby.

Vznik nejisté či dezorganizované vazby je téměř nereverzibilní. V současných směrech psychoterapie existují mnohé způsoby a techniky, které využívají dvojice terapeutů (muže a ženy) jako role rodičů a nabízí klientům možné korektivní zkušenosti v různých sociálních aspektech. Ty jsou však vždy zapsány jako jisté schéma nově naučených sociálních dovedností a tedy vztahují se jen k určitým situacím, člověk je tak lépe socializován, je schopen minimalizovat patologické jednání, ale svých patologií osobnosti se nikdy plně nezbaví. Vždy může nastat jiná stresující a krizová situace, která vyvolá zpět původní ambivalenci, vyhýbavost či dezorganizovanost⁹⁸.

Nedonošenost

Problém nedonošenosti je v současnosti již civilizačním problémem. Nedonošenci se rozdělují do několika skupin dle míry nedonošenosti. Uvádí se mírná a střední nedonošenost. Obecně lze říci, že nedonošené dítě je křehčí, jeho pohyby jsou difúzní (sporé), má malý svalový tonus a málo výbavné reflexy. Odborníci z oblasti pediatrie a vývojové psychologie na ni nahlíží dvěma způsoby⁹⁹. V současnosti je velmi diskutovanou otázkou zda na dítě pohlížet jako na plod nucený žít mimo dělohu či na právě narozené jen křehčí dítě. V prvním případě je na místě hospitalizace v inkubátoru, redukce světla a zajišťování podmínek co nejvíce podobných vývoji v děloze – pouštění nahrávek zvuku srdce matky atd. Ve druhém

---

⁹⁷ BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010 s.209-301

⁹⁸ VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000

⁹⁹ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004 s. 26-28.

případě je na místě poskytování stejné stimulace jako běžnému novorozenci – tedy nad inkubátor zavěsit hračky, dodržovat režim den/noc, kontakt s rodiči, masírování, hlazení apod.

U nás se nedonošenost vyskytuje nejvíce v okrese Most a Teplice, zde se uvádí silný vliv teratogenních faktorů. Jako teratogeny obecně označujeme vnější faktory, které mohou způsobit narušení vývoje orgánu nebo poruchu jeho funkce během embryonálního či fetálního vývoje jsou schopné zapříčinit vznik vrozené vývojové vady, nebo riziko takovéto vady významným způsobem zvyšují. Teratogeny dělíme na tři hlavní skupiny - teratogeny biologické, chemické či fyzikální povahy¹⁰⁰. Nedonošenost se na Mostecku a Teplicku vyskytuje u 5 – 6% dětí¹⁰¹. Nedonošenost je specifická nízkou porodní váhou (méně než 2500g) a délkou nitroděložního vývoje (kratší než 280 dnů, většinou 196 – 266 dnů)¹⁰².

při určování nedonošenosti se hodnotí:

- barva kůže (promodralá)
  - reakce dítěte (absence základních vrozených reflexů, viz.výše)
  - činnost srdce (hypofunkce)
  - činnost plic (nedokonalé dýchání, selhávání plic)
  - svalový tonus (vysoká hypertonie či naopak hypotonie)
- za každé kritérium se dostávají 0 – 2 body

dále se hledí na:

- množství podkožního tuku (má málo tuku, je vyhublé)
- mimospánková aktivita (dítě nekřičí, hodně spí, má nedostatečnou termoregulaci)

Mezi časté příčiny nedonošenosti patří poruchy metabolismu matky, ledvinové choroby matky, hereditální příčiny, často se vyskytuje u žen s dřívějším potratem, u anemických žen, obézních či příliš hubených. Vliv mají psychické výkyvy matky v době těhotenství a také její věk. Nedonošenost se objevuje je-li matka velmi mladá, uvádí se pod 15 let věku či naopak starší, nad 35 let¹⁰³. Velkým nebezpečím pro nedonošené dítě je nedostatek stimulace v inkubátoru, není zde prostor pro jakýkoli pohyb, dítě trpí senzorickou a sociální deprivací.

---

¹⁰⁰ *Všeobecná encyklopedie : v osmi svazcích 8 t/ž.* Praha : Diderot, 1999. 494 s. ISBN 80-902723-0-4. s 55.

¹⁰¹ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie.* Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

¹⁰² VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie.* 1. vyd. Praha : Portál, 2000. s. 45.

¹⁰³ *Všeobecná encyklopedie : v osmi svazcích 5 m/o.* Praha : Diderot, 1999. 494 s. ISBN 80-902555-7-4. s 315.

Mezi důsledky nedonošenosti pro dítě se řadí: anémie, šilhavost, pupeční kýla, časté záněty uší, horních i dolních cest dýchacích, nízká odolnost vůči infekcím, nezralost orgánů, DMO, LMD (16X častěji nedokončí základní školu, jsou náchylní k duševním poruchám, mají sklony k toxikománii). U nedonošených dětí probíhá psychomotorický i řečový vývoj individuálně, většinou pomaleji než u donošených dětí. Nedonošenci bývají opožděni až o půl roku, někdy i více. Pokud se nedonošenec dostane do normálu do 18 měsíců, netrpí žádnými následky¹⁰⁴. Mívají však komplikovanější období pubesce. Nedonošenost je nevýhodným potenciálním faktorem pro vývojovou disharmonii, psychické a motorické potíže (jemná motorika, řeč), narušení emočního a sociálního vývoje (zde má vliv následek mateřské deprivace) a jiné. Nedonošenost často koreluje se školní neúspěšností dítěte, mentální retardací, poruchami chování, hypersenzibilitou, hyperaktivitou či celkovou maladaptací. V dospělosti však nebývá mezi nedonošeným a normálním jedincem výraznější rozdíl. Výzkumy spojené s programem Baby Signs® uvádějí, že znakování pomáhá snížit frustraci a zlepšit komunikaci i u nedonošených a jinak fyzicky či psychicky znevýhodněných dětí¹⁰⁵. Jak již bylo napsáno pomáhá také rozvoji kognitivních funkcí a tak potažmo urychlení korekce vývojové disharmonie.

Klokání metoda

Klokání metoda je využívána a podporována odborníky, kteří stojí za názorem, že k nedonošenému dítěti je potřeba přistupovat jako k dítěti právě narozenému, jen křehčímu¹⁰⁶. Jde o přístup, který vychází z pozorování „přírodních národů“. Byla navržena v roce 1979 kolumbijskými pediatry Edgarem Reyem a Hectorem Martinezem. Matka podle ní nosí své dítě ve speciálně upravené košili (po vzoru jihoamerických indiánek) a poskytuje mu výživu, teplo a stimulaci, což příznivě ovlivňuje jeho psychofyziologické pochody a dokonce je ovlivňuje biochemicky¹⁰⁷. Často se využívá také šátkování. Výsledky používání této metody ukazují, že děti lépe spí, pravidelněji dýchají, mají lepší termoregulaci, matkám se upraví a zlepší laktace a celkově oba působí klidněji a spokojenějším dojmem.

---

¹⁰⁴ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. s. 26-28.

¹⁰⁵ TILTON, Michaela. *Co vše můžeme udělat pro rozvoj našich dětí*. Rodiče [online]. únor 2010, 02/2010, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.babysigns.cz/media/media/38az41_Rozvojdeti_21_1.pdf>.

¹⁰⁶ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004 s. 26-28.

¹⁰⁷ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004 s. 26-28.

4 Znaková řeč slyšících nemluvňat

Jak již bylo popsáno výše, komunikaci rozdělujeme na verbální, která je vyjadřována slovy a neverbální. Neverbálně komunikujeme pomocí: gest, pohybů hlavou a dalšími pohyby těla, postojem těla, výrazem tváře – mimikou, pohledem očí, vzdáleností a zaujímáním prostorových pozic (proxemikou), tělesným kontaktem, tónem hlasu a dalšími neverbálními aspekty řeči, oblečením, zdobností, fyzickými a jinými aspekty vlastního zjevu¹⁰⁸. Mnohé z pramenů uvádí, že neverbální komunikace je starší¹⁰⁹. Během prvního setkání je procentuální rozložení působení komunikace na druhého člověka mezi jednotlivými složkami následovní: 55% řeč těla Řeč těla: postoj, mimika, proxemika, gesta apod. Kvalita hlasu: tón, barva, rytmičnost, odmlky apod., 38% kvality hlasu, 7% obsah slov¹¹⁰. Tedy až 93% komunikace je předáváno a vnímáno neverbální formou. Což mimo jiné dokazuje význam neverbální komunikace a do velké míry i její převahu nad komunikací verbální.

V této kapitole se budu zabývat převážně komunikací neverbální a její důležitostí a podobami u dětí kojeneckého věku. Tedy u dětí, které ještě neovládají komunikaci verbální a nachází se tzv. v předřečovém stádiu řečového vývoje. Ze strany dospělého (převážně rodiče) má dítě vnímat pevnou a důslednou komunikaci verbální i neverbální. Neverbální pevná komunikace je chápána jako jasná změna mimiky, postoje či intonace při vyjádření konkrétního názoru či emoce. Problematická a velmi nejasná je pro dítě **dvojná vazba**. Termín dvojná vazba poprvé použil ve veřejném vystoupení **Gregory Beatson**, a to v referátu „Toward a Theory of Schizophrenia“. Z počátku byl tento termín stejně jako komunikace paradoxů spojován jen s diagnostikou patologické komunikace, především u schizofrenogenních matek. Dvojná vazba označuje takový komunikační produkt, který je vyslán souběžně ve dvou úrovních, nejčastěji ve verbální a neverbální rovině, přičemž v obou úrovních komunikace je sdělováno něco, co je spolu v paradoxním vztahu a logicky vzato se vylučuje¹¹¹. Vybíral uvádí¹¹², že o dvojně vazbě hovoříme při splnění následujících tří podmínek:

1. existence komplementárního vztahu mezi komunikujícími (matka – dítě, učitel – žák)

---

¹⁰⁸ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 64.

¹⁰⁹ Sr. ŠPAŇHELOVÁ, Iлона. *Komunikace mezi rodičem a dítětem : styly a techniky komunikace*. Vyd. 1. Praha : Grada Publishing, 2009. s.17.

¹¹⁰ DVOŘÁKOVÁ, Rut; PTÁČEK, Petr. *Vztahovost – partnerství – milostný život*. PVŠPS, 3 - 4.4.2009. 14 s. Textová opora semináře Vztahovost a partnerství. Pražská vysoká škola psychosociálních studií.

¹¹¹ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 45.

¹¹² VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 45.

2. jedno sdělení neguje druhé, souběžně vyslané sdělení
3. situace je beznadějná, v takovém smyslu, že ze vztahu není úniku (matka-dítě) či že se matení adresáta nedá v dané situaci vyjasnit

Například řekneme: „No to je výborné!“ Tento slovní komentář znamená pro dítě velké ohodnocení a je pozitivního charakteru, pokud však rodič u tohoto výroku stojí s rukama v bok, zvedne obočí a řekne celou větu ironickým způsobem má dítě z přijaté informace zmatek. Neverbální komunikace mu dává jasně negativní informace. Není si jisté jak rodič větu myslel. Více na dítě (a nejen na něj) působí neverbální komunikace a tak celé sdělení ve finále vyjde negativně.

Gesta, neverbální komunikace u dětí a vrozené signály

Gesta jsou jednou z hlavních složek neverbální komunikace. Komunikace pomocí gest hraje v lidských vztazích důležitou roli. Velká část gest má kulturní podstatu, ta se osvojují a předávají učením, ale mnoha lidská gesta jsou universální, jsou to gesta spojená s emočními výrazy¹¹³. **Universální gesta** jsou například úsměv, smích apod. Emoční gestikulace je nedílnou součástí lidských kontaktů. Doprovází řeč nevědomě i v těch případech, kdy jedinci, jež spolu mluví se navzájem nevidí, například při rozhovoru po telefonu. Je zřejmé, že gestová komunikace vždy doprovázela lidskou řeč. Tuto spojitost mezi zvukovou a gestovou komunikací sdílíme s primáty předky¹¹⁴. Na rozdíl od universálních gest, gesta které jsou **signály dialogu** se osvojují cestou učení a mění se v závislosti na kultuře. Většina těchto gest se uskutečňuje pomocí pohybů rukama, například gesto –vyzvání k sedu, pozdrav jako podání ruky apod. Signálů dialogu existuje několik skupin¹¹⁵. Patří k nim **ilustrátory** – gesta zdůrazňující sdělení. Zdůrazňují slova nebo fráze, naznačují vztahy, ilustrují řeč. Tato gesta jsou nejvíce ovlivněna naší povahou, temperamentnější lidé většinou používají i více gest-ilustrátorů než ostatní.gesta. **Regulátory** dialogu – gesta nasměrovaná na udržení komunikace, projevy ovlivňující partnera. Usměrnují komunikaci, signalizují změnu nebo alespoň touhu po změně. Často mají důležitý význam při zahájení a ukončení komunikace. Mezi tato gesta patří například přikyvování, pomrkávání, nahoru zvednutý prst jako znak schválení řečeného a jiná. Další skupinou gest patřící mezi signály dialogu jsou **symboly**.

¹¹³ DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 2001. s. 125-127.

¹¹⁴ VANČATOVÁ, Marina. *Základy etologie člověka a primátů* [online]. Www.uniecomenius.cz : Unie comenius, 2009. 143 s. Pracovní verze skript pro studenty. Unie Comenius. Dostupné z WWW: <<http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/mv-zakletologie.pdf>>.

¹¹⁵ DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 2001 s. 125-127.

Jedná se o jednoznačně chápané pohyby mající přímý verbální analog, jež je znám všem členům kultury či subkultury. Některé symboly mohou být universálními. Například gesto - hrozby zdviženým nahoru ukazovákem. Toto gesto se vyskytuje v evropských kulturách, je popsáno u Papuánců na Nové Guineji, Sánů z Kalahari, Indiánů z Venezuely, a australských aboriginů¹¹⁶.

Gestikulace se liší i etnicky a národnostně. Stejně jako se rozdíly jednotlivých kultur, jejich hodnot a postojů projevují v jejich jazycích, najdeme je v jejich gestech. Gesta velmi přesně odrážejí temperament, tradici a kulturní prostředí národa¹¹⁷. Například Italové velmi silně gestikulují nejen, když oni sami mluví, ale i když jsou posluchači. Naopak od Japonců, kteří jsou mnohem uzavřenější a mnohem více kontrolují své emoce a projevy, stejně jako konzervativní a vždy slušní Angličané. Gesta mající specifický význam se nazývají **emblémy**¹¹⁸. Jejich množství se u různých národů liší. Emblémy je možné rozdělit na tři různé druhy podle výskytu v různých národech a to na ty, které jsou **univerzální** a dalo by se říci vlastně populární. Jsou to gesta, která mají podobný a nebo stejný význam v mnoha národech. Například pohlazením břicha většinou dáváme najevo, že jsme se velmi dobře najedli. Dále na emblémy **unikátní**, tedy ty, které mají svůj specifický význam. Jen v jediném nebo v několika málo národech na světě, většinou sousedících či „příbuzných“ národech. V ostatních se nevyskytují. Nejkomplikovanější jsou **multivýznamové** emblémy. To jsou takové, které mají v různých národech různé významy. Často mohou způsobit četná nedorozumění a zklamání. Například bušení dlaní jedné otevřené ruky o druhou sevřenou v pěst na hranu palce může znamenat ve střední Evropě výzvu k sexu, v Arábii toto gesto používají mladí lidé na diskotékách k zvýraznění rytmu a zábavy během tance, či k podpoření tanečnice na vystoupení k lepšímu tanečnímu výkonu.

Nejen gesta, ale i ostatní druhy neverbální komunikace se ve světě liší. Rozdílné jsou kromě gest také vzdálenosti **proxemických zón**¹¹⁹. To, co je v některé zemi bráno jako samozřejmá a běžná věc je v jiné zemi naprosto nepřipustné a společensky nepřijatelné. Například podání ruky je v mnoha zemích běžným pozdravem, jedná se třeba o země Evropy či Spojených států Amerických. Naopak v Japonsku, Koreji či ve Vietnamu je považováno dotýkání se na veřejnosti společensky nepřijatelné a pozdrav se nejčastěji vyjadřuje

---

¹¹⁶ VANČATOVÁ, Marina. Základy etologie člověka a primátů [online]. Www.uniecomenius.cz : Unie comenius, 2009. 143 s. Pracovní verze skript pro studenty. Unie Comenius. Dostupné z WWW: <<http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/mv-zakletologie.pdf>>.

¹¹⁷ DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 2001. s.125-127.

¹¹⁸ TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace : co vám prozradí lidské chování a jednání a jak toho využít*. Praha : Computer press, a.s., 2003. s. 85

¹¹⁹ DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 2001. s.125-127.

„nedotýkovou“ formou, třeba úklonou. Rozdílnost gest i ostatních složek neverbální komunikace je opět důkazem, že v lidském chování hraje svou roli dědičnost i výchova. Emoce a jejich vyjadřování jsou zároveň produktem našeho vývoje, převážně jejich fyziologické projevy a jejich vyjádření navenek, i produktem toho, co jsme se naučili, převážně naše pokusy o zvládnutí emocí, naše postoje k citům a jejich verbální vyjádření.

Hereditarismus¹²⁰ zastává domněnku, že nejvýznamnější vliv na vývoj jedince hraje dědičnost. Přívržencem tohoto směru byl například **Francis Galton** (1822-1911) anglický vědec, bratranec Charlese Darwina, činný v mnoha různých oborech, jako například v psychologii a antropologii, statistice, geografii a dalších. Byl jedním z prvních vědců, jež aplikoval Darwinovu teorii na lidské chování. Je také jedním ze zakladatelů eugeniky, vědě o zlepšování rodu. Na základě Darwinova díla *O původu druhů* začal studovat dědičnost duševních schopností¹²¹. Určil dva základní zákony: 1) dědičný podíl předků – řeší vliv podílu genetické vlastnosti, které předává rodič na své potomky. 2) zákon zvratu. **Environmentalismus** je naopak směr, ve kterém přívrženci preferují vliv sociálního prostředí při vývoji jedince¹²².

V současnosti dochází ke konvergenci obou směrů. **Jan Švancara** vytvořil tři hypotézy, které slučují názory obou směrů¹²³. Hypotéza první poukazuje na Gaussovu křivku normálního rozložení. Její střed, který je charakterizován symetrickou hustotou pravděpodobností, tvoří jedinci, na které má vliv především prostředí a oba extrémy Gaussovy křivky tvoří jedinci, u nichž se uplatňuje vliv heredity. Druhá hypotéza se zakládá na tom, že psychické stavy jsou předurčeny geneticky a chování v sociálním kontextu je především ovlivněno prostředím. Třetí hypotéza se týká otázky stupně vývoje, kdy genetické determinanty se projevují v dětském věku a později se uplatňuje vliv prostředí.

Charles Darwin ve svém díle¹²⁴ uvádí tři základní principy, které dle něj vysvětlují většinu výrazů a posunků, jichž člověk a nižší živočichové užívají pod vlivem různých emocí a pocitů. Dle Darwina je prvním principem **Princip účelných sdružených zvyků**. Je založen na síle zvyku. Říká, že existují přímo či nepřímo užitečné činnosti, které jsou přímo závislé

---

¹²⁰ HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s.186.

¹²¹ SOUKUP, Martin. *Biologické a biosociální faktory ovlivňující integraci žáků a studentů se specifickými potřebami : soubor vybraných textů* [online]. Praha : Unie Comenius, 2009 [cit. 2011-04-28]. rasa, rasismus a kulturní barvoslepost, s. . Dostupné z WWW:

<http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/publikace/Privratsky_etal-2009.pdf>. ISBN 978-80-7290-425-9.

¹²² HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s.141.

¹²³ JANÍKOVÁ, Markéta. *SOCIOLOGIE*. Ostrava, 2008/2009. 42 s. Studijní opora - výňatky z vybrané sociologické literatury. Vysoká škola báňská, Technická univerzita Ostrava Katedra společenských věd.

¹²⁴ DARWIN, Charles. *Výraz emocí u člověka a u zvířat*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

na určitém duševním stavu. Objeví-li se následně tento stav a to i v malé míře je automaticky (sílu zvyku) vyvolána daná činnost, pohyb či postoj. Jednodušeji řečeno, říká, že existuje nějaký zděděný či vrozený instinktivní sklon k výkonu nějaké činnosti, která prvotně byla či stále je prospěšná. Tento princip jsme schopni částečně korigovat vůlí a uvědoměním. Druhý principem je **Princip protikladu**, který navazuje na první princip a říká, že pokud první princip vyvolá účelnou činnost za daného psychického stavu má silnou tendenci vyvolat opačný duševní stav přímo opačnou činnost či pohyb, ačkoli tato činnost či pohyb nebyli nikdy účelné a prospěšné. V některých případech může být takovýto pohyb velmi výrazový. Třetí **Princip účinků podmíněných konstitucí nervové soustavy nezávisle od počátku na vůli a do jisté míry nezávisle na zvyku** se jednoduše nazývá principem přímého působení nervové soustavy. Říká, že konkrétní účinky, které uznáváme za výraz daných duševních stavů, jsou přímým důsledkem konstituce nervové soustavy a byly od počátku nezávislé na vůli a ve velké míře na zvyku.

Od roku 1938, kdy vyšla Woodworthova Experimentální psychologie, se většinou shodně uvádí, že neverbálními prostředky čitelně vyjádříme sedm základních emocí¹²⁵. Patří sem: štěstí (radost, potěšení), překvapení, strach, smutek, hněv, znechucení a emoční zájem o něco. Moderní výzkumy dokládají, že lidské bytosti se rodí, stejně jako zvířata vybaveny řadou neverbálních signálů. **Holinger**¹²⁶ uvádí, že existuje devět vrozených signálů (příloha č.2), které znamenají:

- Zájem – projevuje se nepatrně staženým či naopak zdviženým obočím, soustředěným pohledem a nasloucháním; ústa mohou být lehce pootevřená.
- Potěšení – vyvolává úsměv, rty jsou rozšířeny směrem do stran a vzhůru.
- Překvapení – je spojováno se zdviženým obočím, oči jsou doširoka rozevřené a mrkají, ústa jsou pootevřena do tvaru písmene „O“.
- Tíseň – se projevuje pláčem, obočím zvednutým do oblouku, koutky úst svěšenými dolů, slzami a rytmickými vzlyky.
- Hněv – je vyjádřen zamračením, oči jsou zúžené, čelisti sevřené a obličej zrudne.
- Strach – je signalizován strnule doširoka rozevřenýma očima, pláť je bledá, chladná a zpocená, obličej se chvěje.

---

¹²⁵ VYBÍRAL, Zbyněk. Psychologie lidské komunikace. Praha : Portál, s r.o., 2000 s. 72.

¹²⁶ HOLINGER, Paul C.; DONEROVÁ, Kalia. *Co říkají děti, než se naučí mluvit*. Praha : Triton, 2005 s. 13.

- Stud – zahanbení, je charakteristické sklopením očních víček a ztrátou svalového napětí v obličejí a za krkem, což vede ke svěšení hlavy.
- Znechucení – vyvolá u dítěte ohrnování rtů a vysouvání jazyka.
- Averzi vůči zápachu – způsobí, že horní ret a nos se zvedá a hlava se odvrací.

Tyto uvádí jako lidské nejranější pocity, které každý jedinec specificky vyjadřuje pomocí neverbální komunikace. Časem se tyto signály kombinují a navazují na zkušenost. Každé dítě přichází na svět vybavené schopností vysílat takovéto signály a také každé dítě má vlastní a jedinečnou míru a schopnost reaktivity a expresivity v modulaci těchto signálů. To se obecně nazývá temperamentem. Dětské temperamenty jsou trochu odlišné než temperamenty dospělých jedinců. V konkrétním obraze dítěte žádný z těchto temperamentů není stoprocentně „čistý“. Nejčastěji jde o různé prolínání charakteristik, směsici temperamentů.

U dětí se v rámci temperamentu hodnotí vrozená úroveň aktivity, která se projevuje množstvím pohybu, ale také rozruchu, které dítě projevuje či vytváří. Dále předpověditelností a pravidelností tzv. vnitřních tělesných hodin neboli biorytmů, přizpůsobivostí, ochotou zkoušet nové věci, mírou schopnosti tolerovat frustraci, intenzitou projevu a prožívání emocí, jakým způsobem reagují na vyrušení, citlivostí na vnější podněty a jejich převládající náladou (pozitivní či negativní)¹²⁷.

Linda Acredolo a Susan Goodwyn popsaly čtyři nejčastější typy dětského temperamentu¹²⁸.

Bezstarostné dítě (slunečnice): dítě se sluníčkem ve tváři, vstává vždy s úsměvem, jeho rytmus je velmi dobře předpověditelný a pravidelný, je zvědavé, není impulsivní, je umírněné ve vyjadřování svých pocitů (pozitivních i negativních), stále v dobré náladě, celkově velmi pozitivní. Ve své podstatě jsou tyto děti velmi harmonické. Autorky uvádí podíl tohoto dětského temperamentu 40%¹²⁹.

Snadno rozrušitelné dítě (cesmína): na změny reaguje dráždivě, je těžko utěšitelné, nepravidelné a těžko předpověditelné ve svých zvycích a biorytmech, intenzivně prožívá své

¹²⁷ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby hearts : A guide to giving your baby an emotional head start*. New York : A Bantam book, 2005. s. 6-20.

¹²⁸ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby hearts : A guide to giving your baby an emotional head start*. New York : A Bantam book, 2005. s. 6-20.

¹²⁹ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s. 3-7.

emoce (pozitivní i negativní), vyžaduje pochopení a porozumění, svůj čas na zhodnocení a přijetí situace. Procentuální podíl: 10%¹³⁰.

Obezřetné dítě (orchidej): křehké, lehce zranitelné, těžko se přizpůsobuje, často se stahuje do sebe, tiché, méně aktivní, nejprve stojí stranou a pozoruje, vyžaduje trpělivost a citlivá povzbuzení ze strany rodičů. Cca 15% dětí¹³¹.

Aktivní dítě (pampeliška): dítě s obrovským množstvím energie, těžko zvládnutelné v období když ještě nemají sebekontrolu, je stále něčím zaměstnané, zdánlivě neunavitelné, stále vyžaduje aktivitu. Raději běží a skáče než jde, přeleze jakoukoli překážku než by ji obešlo, neváhá skočit aniž by se podívalo kam.

Autorky Linda Acredolo a Susan Goodwyn se ve svých výzkumech věnovaly několika základním otázkám z oblasti vývojové psychologie¹³²: „Jak batole vnímá svět?“, „Jak se batole učí?“, „Jaké používá strategie v rámci své socializace?“ a také „Jak mu mohou dospělí v procesu učení pomoci?“ Potvrdilo se staré přísloví našich babiček: „příklady táhnou...“. Všichni, a to bez ohledu na věk, se lépe a podstatně rychleji učíme pokud aktivně pracujeme s problematikou¹³³. Proto si řidič pamatuje cestu lépe než spolujezdec a také proto si dítě lépe pamatuje pohádku pokud mu jí čte rodič z knížky než pokud ji vidí v televizi. Nejúčinnější je proces aktivní učení. S tím souvisí i pravidlo: Nechat se vést dítětem. Linda Acredolo a Susan Goodwyn popsaly ve své knize *Baby minds : Brain-building games your baby will love* několik principů učení a užitečných strategií specifikovaných pro ranný vývoj dítěte.

Prvním principem je princip **nechat se vést dítětem** – je založený na přebírání aktivity mezi komunikujícími partnery – rodičem a dítětem. Základem tohoto principu je efektivní naslouchání¹³⁴. Efektivní naslouchání pomáhá navazovat a udržovat vztahy s druhými. Umožňuje učit se, získávat poznatky o druhých, o světě i o sobě. Autorky programu Baby Signs® uvádějí¹³⁵, že dítě se jen těžko zapojuje zapojí do něčeho, co rodiče dělají jen mechanicky či k čemu dítě nutí. Raději a aktivněji se věnuje hře či aktivitě, o kterou samo projevilo zájem. Důležité je být pozorný, nepřebírat příliš brzo iniciativu a nechat se vést dítětem. Vzbudit jeho zájem, motivovat jen a hlavně přizpůsobit se jeho tempu. V mnohém se

¹³⁰ KOPŘÍVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s. 3-7.

¹³¹ KOPŘÍVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. s. 3-7.

¹³² ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s. 47-94.

¹³³ DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 2001. s 79-95.

¹³⁴ DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 2001. s. 81-83

¹³⁵ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000 s. 35-46.

zde často rodiče nechají strhnout výkonností a v takové chvíli snadno nechají dítěti pocítit jejich převahu, což následně vede ke ztrátě motivace a potenciálně ke konfliktu. Proto se doporučuje a shodují se na tomto principu i autorky knihy *Jak mluvit s dětmi*, Horňáková, Kapalková a Mikulajová, přenechat iniciativu dítěti. Mluvit s ním z očí do očí, umět ještě chvíli počkat, nedělat vše za dítě, ale poskytnout mu prostor¹³⁶. Poslouchat a všimnout si, co dítě zajímá a stejně tak upozorňovat na činnosti a předměty, které zaujaly rodiče. Dát dítěti možnost výběru.

Další z principů se nazývá **zóna nejbližšího rozvoje** – je charakterizována jako rozpětí schopností ve kterém by dítě mohlo být schopno posunout hranice svého výkonu a více se přiblížit své latentní kapacitě¹³⁷. K tomu jednoznačně potřebuje pomoc dospělého. V interakci s dítětem je důležité, aby dospělý dokázal dát dítěti radu jak na to, co aktuálně nezvládne, ale přesto nevykonat aktivitu za dítěte. Stejně jako dospělí i děti se nejlépe učí, pokud je problematika již čelí středně obtížná. Zónu nejbližšího rozvoje tedy chápeme jako rozmezí v němž je dítě schopné určitý úkol v rámci učení dokončit s pomocí dospělého člověka. Šíře této zóny se mění s věkem, zkušenostmi a úkolem, před nímž dítě stojí.

Třetím principem, který uvádí autorky metody Baby Signs® je princip **metody lešení** – tento termín charakterizuje chování rodičů, v jehož rámci svým dětem vhodně pomáhají tak, aby se naučili určité věci sami. Stejně jako zedníci staví lešení kolem domu, aby jím rozestavěný dům zpřístupnili pro svou práci, rodiče mohou stavět svým dětem lešení psychologického rázu¹³⁸. Například mohou určité úkoly uspořádat tak, aby je děti mohli sami vyřešit. Až bude dítě zručnější a bude mít svou zkušenost s daným úkolem může rodič podporu postupně odstraňovat a dítě zvládne úkol samo.

Velmi důležitým principem je individuální přístup k dítěti aneb **každé dítě je jiné**. Každé se vyvíjí podle individuálního plánu. Děti si různě rychle osvojují základní dovednosti a zároveň mají různé priority u těchto dovedností¹³⁹. Každé dítě má jiné vrozené vlastnosti související s jeho schopností socializovat. A také je jiné sociální prostředí z něhož děti vycházejí. Není správné děti srovnávat a to ani děti, které vycházejí ze stejného prostředí a mají například i stejné rodiče. Každé dítě je jiné. Je přirozené, že matky mají potřebu

---

¹³⁶ HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marina. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. Praha : Portál, s r.o., 2009 s 12-15.

¹³⁷ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s. 35-46.

¹³⁸ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s 35-46.

¹³⁹ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s 35-46.

srovnávat své dítě s ostatními, občas v nich narůstají pocity pýchy, jindy zůstávají pochybnosti o vývoji vlastního potomka. Takovéto pocity pak často matky přenáší na své dítě ať již formou skryté či otevřené nelibosti nebo zvýšeným úsilím, jímž se dítě snaží uvést „do normálu“ o němž jsou přesvědčeny¹⁴⁰.

Další princip se zabývá **rituály a stereotypy opakování**. Lidé se rodí nejen se schopností učit se, ale také s touhou po poznání. Švýcarský biolog a psycholog Jean Piaget (1869-1980), tvůrce genetické epistemologie, který se proslavil zejména výzkumem periodizace kognitivního vývoje dítěte uvádí, že „je to právě asociace, která dovoluje postupně připojovat podmíněné reflexy k nepodmíněným, a k podmíněným reflexům další výsledky učení.“¹⁴¹ Poukazuje na skutečnost, kolik radosti působí malému dítěti procvičování nových dovedností a osvojování nových věcí. Neustálé opakování dětem umožňuje aby si postupně vytvářely duševní představy o jednotlivých předmětech a situacích. Děti baví číst jednu knihu každý den a to několikrát za sebou. Při každém prolístování knihy si zapamatují další podrobnosti o postavách či ději, jež v knize je předložen. Stejně tak si opakováním a ritualizací určitých úkonů utvářejí obraz o skutečnosti v níž žijí¹⁴².

Poslední princip zdůrazňuje důležitost přístupu k dítěti. **Láska je srdcem učení**, jak již bylo popsáno láskyplné, stabilní a podnětné prostředí je základem pro správný vývoj dítěte.

Podobné závěry a principy uvádí také autorky knihy **Jak mluvit s dětmi od narození do tří let** logopedky Horňáková, Kapalková a Mikulajová¹⁴³. Popisují několik komunikačních strategií, které je vhodné používat při komunikaci s kojenci a batolaty. Označují je jako principy a strategie, které vedou ke zdárnému řečovému vývoji a celkově k úspěšné komunikaci. Zdůrazňují zaměřenost na dítě, komunikaci z očí do očí, důležitost vhodného načasování – umět počkat, nechat se vést dítětem, nedělat vše za dítě, ale počkat, až si o případnou pomoc samo řekne. Sledovat jeho zájem, podporovat a pomáhat vytvářet rituály. Opakovat. Uvádějí jako strategii lehčího porozumění řeč těla. Poukazují na důležitost neverbální komunikace a vhodnost využití gest během komunikace s batoletem. Mezi dalšími komunikačními strategiemi uvádějí strategii výměn (jednou ty, jednou já), nápodobu a zrcadlení, komentování, nálepky a pojmenovávání. Zdůrazňují strategii řečového vzoru

---

¹⁴⁰ TILTON, Michaela. *Co vše můžeme udělat pro rozvoj našich dětí*. Rodiče [online]. únor 2010, 02/2010, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.babysigns.cz/media/media/38az41_Rozvojdeti_21_1.pdf>.

¹⁴¹ PIAGET, Jean; INHELDEROVÁ, Barbel. *Psychologie dítěte*. Praha : Portál, s r.o., 1997. s. 12- 15.

¹⁴² ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s 35-46.

¹⁴³ HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marina. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. Praha : Portál, s r.o., 2009 s. 15-111, 152-157, 161-165.

neboli modelování. Rodiče by měli poskytovat dítěti správné modely, vzory slov a vět mateřského jazyka. Dítě se tak učí správné výslovnosti jednotlivých zvuků, novým slovům apod. U dětí v řečové fázi vývoje uvádějí další pokročilejší strategie, jako například rozvíjení konverzace pomocí otázky a odpovědi, doplňování, komentování a jinými komunikačními technikami.

Batolata během svého řečového vývoje projdou několika fázemi. Důležité je si uvědomit, že děti na počátku stojí v osvojování jazyka na startovní čáře a ne uprostřed pole, kde stojíme my, pokud se snažíme naučit se cizí jazyk. Dítě musí zvládnout všechny stupně a dílky jazykového puzzle, jak jazykový vývoj a jeho části popsaly autorky programu Baby Signs®. Batolata se musí naučit tvořit zvuky a hlásky, pochopit výchozí pojmy a přijmout pravidla řeči. Jazykové puzzle dle Lindy Acredolo, PhD. a Susan Goodwyn, PhD. se skládá z fonologie, sémantiky, syntaxu, prozodie a pragmatiky¹⁴⁴. Jednotlivé složky jazykového puzzle popisují ve své knize *Baby minds : Brain-building games your baby will love* a to následovně¹⁴⁵:

Fonologie pochází z řeckého slova „phono“, tedy „zvuk“. Jedná se o schopnost zaznamenat rozdíly mezi jednotlivými zvuky využívanými v rámci jazyka¹⁴⁶ (např.: „óóó“ oproti „ááá“, „sss“ oproti „zzz“, „ra“ oproti „la“ apod.), a posléze se jedná o schopnost tyto zvuky správně tvořit. V případě schopnosti zaznamenávat rozdíly mají děti obrovskou výhodu oproti dospělému, který se učí nový jazyk. Děti se již rodí se schopností vnímat všechny zvuky všech jazyků stejně. Až v období přibližně kolem 9-10 měsíců se dítě více zaměří na rodný jazyk. To vysvětluje skutečnost, proč japonské děti například slyší rozdíl mezi zvuky „ra“ a „la“, zatímco jejich rodiče nikoliv. Dítě, které je v této fázi, v rané fázi předřečového vývoje je vystaveno pravidelně dvěma a více jazykům uchovává větší míru schopnosti zaznamenávat rozdíly a slyšet jednotlivé hlásky. Naproti tomu je pro dítě velmi složité zvuky vytvářet. Vyžaduje to souhru nervů, svalů a mozku natolik, aby se správně natvarovala ústa, kontrolovalo dýchání a velmi přesně nastavily hlasivky. Pokud se dítěti podaří cílený zvuk či hláska je natolik spokojené a šťastné, že jej nekonečně dlouho opakuje a trénuje.

---

¹⁴⁴ ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s 35-46.

¹⁴⁵ Pozn. Část práce popisující fonologii, sémantiku, syntax, prozodii a pragmatiku je volným překladem části knihy: ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s 35-46.

¹⁴⁶ *Malý encyklopedický slovník A-Ž*. Praha : Academia, 1972. s.322.

Sémantika je termín, který lingvisté užívají k popisu faktu, že slova, fráze či věty mají „význam“. Sémantikou slova se tedy rozumí jeho význam či definice¹⁴⁷. Skutečnost, že dané slovo označuje určitou věc, skupinu věcí či nahrazuje určitý pojem. Dítě tedy uloží informaci, že čtyřnohé chlupaté zvíře s ocasem a ušima, které dělá „haf haf“ je pes a čtyřnohé chlupaté zvíře s ocasem a ušima, které ovšem dělá „mňau mňau“ je kočka. Stejným způsobem uloží informace i o ostatních věcech a skutečnostech ve svém okolí. Najde si rozdíl pro babičku, dědu, mléko, vodu či čaj, banán i jablko. U dětí platí, že rozumí a chápou rozdíl u velkého množství slov. Mnohé ze slov nejsou schopny vyslovit, ale přesto vnímají mezi věcmi či skutečnostmi rozdíl. Pokud dané slovo je pro ně ještě složité, dítě použije jiný zvuk, hlásku, snaží se říci alespoň začátek slova či něco, co mu podobně zní a také velmi často použije pro vyjádření nějaké gesto či znak.

Slova „**syntax**“ či „gramatika“ označují pravidla daného jazyka¹⁴⁸. Jde o určitý soubor pravidel, která jsou u každého jazyka různá. Jedná se například o pravidla kombinování slov za účelem vyjadřování specifických významů neboli slovosled, využití koncovek pro časování a skloňování a jiné. Syntaktická pravidla nám pomáhají pochopit rozdíl mezi větou „Kotě kouslo dítě.“ a větou „Dítě kouslo kotě.“. Přestože slova jsou stejná, má každá věta jiný význam. Porozumění syntaktickým pravidlům přichází dříve než jeho schopnost uplatnit je v řeči. Neznakující děti k prvnímu využití gramatických pravidel přicházejí přibližně ve věku 19. měsíců, kdy přecházejí od užívání jednotlivých slov (např.: „máma“, „táta“) k sestavování dvouslovných vět (např.: „Máma tady.“ „Táta páce.“). Naopak děti, které znakují začínají takovéto věty používat již ve věku 14.-15. měsíců a to v kombinaci znak a slovo či slovo a slovo. Znakující děti, tedy mají přibližně 4-5 měsíců náskok před svými vrstevníky.

Prozódie či intonace je lingvistickým označením tónu, tempa a barvy hlasu¹⁴⁹. Sdělení „Pejsek utekl!“ a „pejsek utekl?“ mají zcela odlišný význam. První příklad je tvrzení, konstatování daného faktu, mluvčí ví, že pes utekl a sděluje to okolí. Druhý příklad je otázkou, mluvčí neví, zda pes utekl či ne a od okolí očekává odpověď. Jak již bylo popsáno intonace je pro děti velmi důležitá. Již během prvních slůvek dokáže dítě využívat intonaci k tomu, aby přesněji vyjádřilo co potřebuje či vnímá. Když dítě slyší výtah v době, kdy se pravidelně otec vrací z práce zní „táta?“ jako otázka, přejde to v jasné tvrzení „táta“ když se otevrou dveře a otec vejde do bytu až v žádost „táta!“, když otec nedostatečně rychle přijde k postýlce, aby se s dítětem pozdravil. Takového rozlišení je dítě schopné již ve věku kolem

---

¹⁴⁷ *Malý encyklopedický slovník A-Ž*. Praha : Academia, 1972. s.1070.

¹⁴⁸ *Malý encyklopedický slovník A-Ž*. Praha : Academia, 1972. s.1193.

¹⁴⁹ *Malý encyklopedický slovník A-Ž*. Praha : Academia, 1972. s.950.

jednoho roku. Využívá stejné slovo, ale jinou intonaci a tím mění celý význam sděleného faktu.

Pragmatika v lingvistickém významu vyjadřuje praktické dovednosti mluvčího zapojené do procesu komunikace s okolím¹⁵⁰. Lingvistická pragmatika se nespokojuje s ideálním významem slov, ale všímá si záměru a strategie mluvčího a také situace a kontextu jeho výpovědi. Pragmatika je kulturně podmíněna. Její součástí jsou pravidla, jak vyjadřovat věci zdvořile, přesvědčivě či se vyhnout společenským faux pas. Někteří rodiče učí své děti kouzelná slůvka „prosím“ a „děkuji“ již od brzkého věku. Pokud dítě znakuje je schopné význam a užití těchto slov zvládnout již ve věku 12-13 měsíců¹⁵¹.

---

¹⁵⁰ *Malý encyklopedický slovník A-Z*. Praha : Academia, 1972. s.931.

¹⁵¹ Pozn. Část práce popisující fonologii, sémantiku, syntax, prozódii a pragmatiku je volným překladem části knihy: ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. s 35-46.

5 Psychomotorický a řečový vývoj dítěte do 3 let věku

V této kapitole se budu zabývat psychomotorickým a řečovým vývojem jedince od prenatálního období do konce batolického období, tedy do věku ukončených tří let. Každá z podkapitol je dělena charakteristikou daného období, na psychomotorický a řečový vývoj. Období kojenecké je navíc rozděleno do jednotlivých měsíců a u nich jsou následně popsány změny v psychomotorickém i řečovém vývoji.

5.1 Prenatální vývoj

Prenatální období trvá 40 týdnů (deset lunárních měsíců). Dělíme jej na tři období: blastemové, embryonální a fetální¹⁵². **Období blastemové** trvá do konce 3. – 4. týdne. V tomto období dochází k oplození, poté uhníždění blastocysty, vytváří se tři zárodečné listy. Zárodečné listy jsou ektoderm, entoderm, mesoderm. Z ektodermu se vyvíjí kůže, vlasy, nehty, zuby a nervová soustava. Z entodermu se vyvíjí plíce a slinivka. Z mesodermu se vyvíjí svaly, kostra, cirkulační a vylučovací systém. **Období embryonální** trvá od 4. týdne do 4. měsíce. Ve 4. týdnu je zřetelná hlavička a základy pro oči, uši. První trimestr – do konce 3. měsíce je velmi rizikový. Plod je ohrožen na životě vlivem teratogenních látek (léky, jedy, prostředí apod.). **Období fetální** je obdobím plodu, vyvíjí se mozkové asymetrie. Všechny základní důležité orgány jsou již vytvořeny.

Pohybové schopnosti jedince v prenatálním období¹⁵³:

v 8. – 9. týdnu dochází v pravidelných intervalech nebo ojediněle ke škytání, v devátém týdnu jsou zřetelné jednotlivé pohyby paží a nohou bez přemísťování jiných částí těla

v 9. – 10. týdnu dochází k izolovaným pohybům hlavy

v 10. – 11. týdnu otevírá dítě čelisti

prvorodičky vnímají pohyb kolem 18. – 20. týdne oproti druhorodičkám, které jej vnímají mnohem dřív. Matka vnímá zhruba 40 procent všech pohybů, které dítě produkuje

v 10. týdnu se protahuje, zívá, otáčí se; v 16. až 23. týdnu jsou zřetelné pohyby očí.

Pohybová aktivita plodu má na matku velký vliv.

¹⁵² CHMEL, Roman. *Průvodce těhotenstvím : jak se připravit na otěhotnění*. Vyd.1. Praha : Grada Publishing, 2004. s. 70-85.

¹⁵³ MIKULANDOVÁ, Magdalena. *Těhotenství a porod : průvodce české ženy od početí do šestinedělí*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2004. s. 31-32.

Vývoj vybraných **smyslů** jedince v prenatálním období¹⁵⁴:

Sluch - vývoj sluchového analyzátoru je dokončen v 8. měsíci. Dítě vnímá zvuky omezeně a zkresleně přes amniovou tekutinu. Nejintenzivněji slyší tlukot mateřského srdce, vnitřní prostředí matky – trávicí a vaskulární zvuky a matčin hlas.

Zraková citlivost – v děloze je tma, ale při rozsvícení silné lampy u matčina břicha je zachycena zvýšená aktivita plodu a snaha o natočení obličeje, případně celého těla za zdrojem světla.

Chuť - chuťové pohárky jsou již vyvinuty kolem 13. až 15. týdne.

5.2 Psychomotorický a řečový vývoj dítěte od narození do 3 let

První rok života člověka se často nazývá „nejdelším rokem života jedince“¹⁵⁵. Hlavně proto, že v tomto období prodělá jedinec největší množství fyzických i psychických změn. Za první rok se změní více než za pět let od patnácti do dvaceti nebo za dvacet let od čtyřiceti do šedesáti. Nejvíce je zde nápadný fenomén postupného zlepšování koordinace až skutečně sofistikované adjustace funkčního zapojování jednotlivých funkčních skupin svalů, což samozřejmě přímo koreluje s „uzráváním struktur i funkčních spojů v centrálním nervovém systému“¹⁵⁶.

Dítě během prvního roku života zvládne pohyb v prostoru, někdy již ve vzpřímené poloze, naučí se jemně manipulovat s předměty a poznávat je hmatově, zrakově i sluchově. Naváže diferencované vztahy k druhým lidem, (popř. i ke zvířatům). Důkladně se „citově zabydlí“ ve svém prostředí i ve svém těle a zvládne i mnoho jiných věcí. Kojenec velmi rychle roste, s tělesným vývojem úzce souvisí i psychický vývoj. I z tohoto důvodu se vývoj u dětí nazývá psychomotorickým vývojem. Obě složky vývoje (psychická i fyzická) jsou stejně důležité a jsou na sobě plně závislé. Při zanedbávání duševních potřeb se může zhoršit i tělesné zdraví a zabrzdit růst. Stejně tak jako při omezení či znemožnění motorického vývoje může být omezen či zbrzděn také psychický vývoj¹⁵⁷.

¹⁵⁴ MIKULANDOVÁ, Magdalena. *Těhotenství a porod :průvodce české ženy od početí do šestinedělí*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2004. s. 31-40.

¹⁵⁵ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

¹⁵⁶ GROLICHOVÁ, Jitka; KROBOT, Alois. *Ontogenetický vývoj lidské motoriky*. In *Medicínská rehabilitace a klinická kineziologie* [online]. 20.3.2007. [s.l.] : [s.n.], 2007, 28.3.2007 [cit. 2011-04-04]. Dostupné z WWW: <http://krtvl.upol.cz/prilohy/101_1175071873.pdf>.

¹⁵⁷ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006. 74 s.

Určitý psychologický význam má také růst zubů¹⁵⁸. První se prořezávají dentes incisivi¹⁵⁹ a to v 6 - 9 měsíci a záhy následují další. Dítě mívá různou reakci: žádnou či naopak zvýšenou teplotu, bývá mrzuté, často pláče, někdy i zvrací. Je zřejmé, že má bolesti, se kterými se, na rozdíl od dospělého člověka, neumí vyrovnat (např. formou rozumového zdůvodnění). Ústa jsou pro kojence velmi důležitá. Jsou orgánem zprostředkujícím poznání světa, a proto bývá růst zubů závažným dramatem v životě dítěte.

Dítě je při narození vybaveno účinnými prostředky k psychologické interakci s předmětným i lidským prostředím. Během prvního roku života tyto své dispozice značně rozvine. Na konci 1. roku získává nové pojetí světa. Děje se tak pochopením stálosti předmětů i ukotvením vztahu k jemu blízkým osobám. Hlavní podmínkou ke zdárnému vývoji je **dostatečná podnětnost a přehlednost jeho prostředí**¹⁶⁰. Musí být přítomna osoba, která zajišťuje něžnou, láskyplnou a citlivou péči. To je zárukou bezpečné vazby, připoutání, jež vytváří pocit bezpečí a hodnoty lidství, které je předpokladem pro zdravý duševní vývoj.

Vývoj hrubé i jemné motoriky v tomto období probíhá podle tří základních schémat¹⁶¹:

- **tzv. kefalokaudálního zákona** – kefale=hlava, kauda=ocas – vývoj probíhá od hlavy ke vzdálenějším místům (jako první dítě ovládá mimické svalstvo, hlavičku,..)
- **tzv. proximodistálního zákona** – posun od centra těla k periférii, tzn. např. od ramen k prstům
- **tzv. ulnoradiální zákon** – posun od malíkové strany k palcové při aktivním úchopu, tj. směrem ke klešťovému úchopu mezi palec a ukazováček („špetka“)

1. Novorozenecké období (narození až 28. den)

Je období prvotního přizpůsobování novým životním podmínkám. Začátek učení člověka se uvádí již 9. den po narození¹⁶². Novorozenec je vždy pohybově a polohově asymetrický. Přirozená poloha novorozence¹⁶³: v poloze na břicho je hlava v mírném záklonu, otočená k jedné straně. Paže a ramenní pletenec je v lehké elevaci - zdvihnutí. Má lehce

¹⁵⁸ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

¹⁵⁹ Dentes incisivi – řezáky, přední čtyři zuby v každé čelisti člověka a savců.

¹⁶⁰ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008 s.7

¹⁶¹ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. s. 44

¹⁶² ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

¹⁶³ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006 s. 4-15.

pokrčené (flektované) lokty, zápěstí natočené dlaní vpřed (v ulnární dukci), prsty má novorozenec složené v pěst, přitom v pěsti má jen jeden článek palce. Trup novorozence je celý v záklonu. Pánev je natočena vpřed, je v anteflexi a kyčle jsou v abdukčně flekční poloze, jedná se o přirozená poloha kyčlí novorozence, nožičky jsou v kyčli i v kolenou pokrčeny – flektovány, kyčle jsou v postavení od sebe (abdukci) a v lehké vnitřní rotaci, často se pro tuto pozici používá slangový název „žabička“. Kolena drží v maximálním pokrčení a bérce ve vnitřní rotaci (Příloha 3, obr.č.:1). Pokouší se zvednout hlavu. Jakékoli pokusy o zdvih či otočení hlavy se vždy projeví celkově: nejvíce zřetelné je zvýšení záklonu hlavy a překlopení pánve s pokrčením dolních končetin.¹⁶⁴ Přestože nervový systém dítěte je značně nezralý, jsou již dobře vyvinuty všechny smysly. Základním orientačním smyslem je zrak. Pozornost dítěte je přitahována pohybem. Pohybující se předměty sleduje očima a velmi často i malým pohybem hlavy. Rozlišuje základní barvy i tvary a dává přednost ostrým kontrastům a složitým vzorcům před jednoduchými, křivkám a lomeným liniím před přímkami. Obzvláště přitažlivý pro novorozence je lidský obličej. Novorozenec průměrně 20 hodin denně spí a 4 hodiny bdí (z toho průměrně 1 hod a 50 min stráví sáním mléka - krmením)¹⁶⁵.

Zraková ostrost novorozence je díky nezralosti nervových drah podstatně menší. Ostrosti zraku dospělého člověka dosáhne dítě až kolem jednoho roku věku. Stejně jako v případě zrakového vnímání dává dítě ihned po narození přednost některým zvukům (nejvíce reaguje na hlas vyšší frekvence – hlas ženský). Velmi dobře je vyvinut i hmat. Novorozenci mají rádi teplo a taktilní uklidňování. Rozlišování všech základních chutí bylo prokázáno již v prenatálním období. Nejpozději 6 dní po porodu pozná dítě bezpečně svou matku čichem.

Psychomotorický vývoj:

První čtyři dny se stabilizují životní funkce: dech, tep a tlak. Dítě se adaptuje na životní prostředí. Pravidelně střídá fázi spánku a bdění. Má vyvinuty všechny nepodmíněné a základní adaptační reflexy, mezi něž patří: potravní, orgánové a obranné reflexy. Mezi potravní patří uchopovací, sací, polykací. Mezi orgánové reflexy patří například vypouštění moči. Obranné reflexy jsou reakce na podněty, jež jsou organismu nepříjemné. Tyto adaptační

---

¹⁶⁴ GROLICHOVÁ, Jitka; KROBOT, Alois. Ontogenetický vývoj lidské motoriky. In *Medicínská rehabilitace a klinická kineziologie* [online]. 20.3.2007. [s.l.] : [s.n.], 2007, 28.3.2007 [cit. 2011-04-04]. Dostupné z WWW: <http://krtvl.upol.cz/prilohy/101_1175071873.pdf>.

¹⁶⁵ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

reflexy jsou řízeny podkorovým centrem. To má až do třetího měsíce převahu nad korovým. Po třetím měsíci již nadvláda podkoří ustává a s tím také mizí adaptační reflexy. Reflex **uchopovací** znamená pevný stisk ručičky, když přiložíme dítěti prst. **Moroův** reflex – hlavičku ležícího dítěte zvedneme o několik centimetrů a necháme ji jemně spadnout zpět do dlaní, odpoví jí rozhození ručiček s otevřenými dlaněmi a následně jejich pokrčení a přitažení k tělu. Dítě se rozplácí. Výbavný je nejlépe ve 28.-30. týdnu, mizí do 6. měsíce věku.¹⁶⁶ **Babinského** reflex – obranný reflex, kdy při podráždění zevní strany chodidla dojde k protažení a roztažení prstů nohy. Je výbavný od narození do 12-16 měsíců věku¹⁶⁷. **Reflex chůze** – když podržíme dítě nad podložkou reflexně ťapá. S chůzí to ale nemá nic společného. **Asymetrický tonický – šijový reflex** – tzv. šermířská poloha – položené dítě má hlavu otočenou na stranu ruky v extenzi. Tento reflex je výbavný od 3-5. týdne a mizí nejdéle mezi 3-4 měsícem věku¹⁶⁸. Těžiště novorozence je v oblasti horní hrudní páteře – cca obratle TH1 a TH2¹⁶⁹. Má sevřené pěstičky. Prvních šest týdnů je pohybovým projevem holokineze, jedná se o geneticky zakódované pohyby, chaotické, nekoordinovatelné, nediferencované a neúčelné, novorozenec hýbe celým tělem. Pohyby bývají rychlé, stereotypní, na horních končetinách mávavé, na dolních končetinách střídavě i současně kopavé. Pohyby jsou symetricky rozloženy na obě poloviny těla. Posturálně se však projevuje polohová asymetrie. Dítě často leží v poloze „šermíře“ – tonický šijový reflex (Příloha 3, Obr.č.:2.). Novorozenec nemá opěrnou bázi, má jen pasivní „úložnou plochu“, která je chápána jako „položená hmotnost organismu“. Novorozenec není schopen zajistit si oporu = pevný bod vlastní svalovou aktivitou¹⁷⁰.

Řečový vývoj novorozence:

Jde o začátek předřečového období. Objevuje se reflexní křik ve výšce komorního „A“¹⁷¹. Zvuky dítě vytváří již brzy po narození. Nejedná se ovšem o zvuky úmyslné¹⁷².

¹⁶⁶ Ontogeneze. In Ontogeneze [online]. Www.uniecomenius.cz : Unie comenius, 2009 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z WWW: <http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/Ontogeneze_EE_2009.pdf>.

¹⁶⁷ Ontogeneze. In Ontogeneze [online]. Www.uniecomenius.cz : Unie comenius, 2009 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z WWW: <http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/Ontogeneze_EE_2009.pdf>.

¹⁶⁸ Ontogeneze. In Ontogeneze [online]. Www.uniecomenius.cz : Unie comenius, 2009 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z WWW: <http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/Ontogeneze_EE_2009.pdf>.

¹⁶⁹ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

¹⁷⁰ GROLICHOVÁ, Jitka; KROBOT, Alois. Ontogenetický vývoj lidské motoriky. In *Medicinská rehabilitace a klinická kineziologie* [online]. 20.3.2007. [s.l.] : [s.n.], 2007, 28.3.2007 [cit. 2011-04-04]. Dostupné z WWW: <http://krtvl.upol.cz/prilohy/101_1175071873.pdf>.

¹⁷¹ BEZDĚKOVÁ, J. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice: TeMi CZ, 2008. s.7.

Spokojené „vrnění“ po krmení či „kňourání“ před pláčem jsou výsledkem fyzického rozpoložení novorozence. Plný žaludek, zcela uvolněný krk a lehce otevřená ústa mají za následek spokojené „zavrnění“ a naopak napjatý krk a zrychlené dýchání produkují „kňourání“. Dítě dobře lokalizuje zdroj zvuku. Slova jsou pro dítě v této fázi řečového vývoje jen zvuky. Na konci tohoto období, na přelomu 1. a 2. měsíce se objevuje sociální úsměv. Během kojení se vyvíjí základ komunikace matka – dítě a dochází ke stimulaci svalů úst, což má velký význam pro artikulaci. Dítě vnímá a pokouší se zpracovávat a ukládat zvuky ze svého okolí¹⁷³. Je zaměřeno na lidskou řeč, ale není schopné ji rozumět. V této fázi ji vnímá jako libé zvuky. Stále jej nejvíce uklidňují zvuky, které zná již z prenatálního vývoje, hlavně zvuk matčina srdce. Dítě je již citlivé na emoční zbarvení jednotlivých zvuků.

2. Kojenecké období (28. den života – 1 rok)

Období, které je charakteristické velkými změnami. Socializace, determinace a určení řeči, citová vazba. V prvním roce života dítě ještě nemluví artikulovanou řečí, ale komunikuje sobě vlastními prostředky. Své pocity a nálady sděluje svému okolí a očekává reakci - odpověď. Pokud se tak stane, přirozeně v komunikaci pokračuje. Kromě různých zvuků využívá hojně nonverbální komunikaci – mimiku, postoje těla, gesta. Kojenecké období rozdělujeme také na trimenony (1. trimenon - 2-3 měsíc, 2. trimenon - 4-6 měsíc, 3. trimenon - 7-9 měsíc a 4. trimenon - 10-12 měsíc)¹⁷⁴.

2. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Kojenec je aktivnější než novorozenec. V poloze na zádech zaujímá volnější držení končetin, pohybuje jednotlivými končetinami samostatně, sleduje očima tvář. Objevuje se úsměv na známé lidi – sociální úsměv. Ruce svírá stále v pěst. Stále přetrvávají všechny novorozenecké reflexy.

Řečový vývoj :

Stále se nejvíce objevuje křik, jeho pomocí je kojenec schopen vyjadřovat libost a nelibost. Na tichý hlas reaguje většinou zklidněním. Umí přivolat pomoc pokud cítí nějakou

---

¹⁷² LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. s. 180-184.

¹⁷³ BEZDĚKOVÁ, J. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice: TeMi CZ, 2008. s.7.

¹⁷⁴ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

úzkost či nepohodu, začíná broukat¹⁷⁵. Na zajímavé zvuky v jeho okolí reaguje přerušením hybné aktivity. Stále všechny zvukové podněty ve svém okolí včetně lidské řeči vnímá jen jako zvuky, zatím není schopno je nijak diferencovat.

3. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Je charakterizován přechodem holokineze do začátku cílené motoriky. Mizí většina novorozeneckých reflexů. V poloze na bříšku se těžiště posouvá kaudálně k symfýze. Vleže na břicho zvedá hlavičku, opírá se o předloktí (Příloha 3, obr.č.:2.). Extenze šíje a trupu dosahuje k lopatkám. Dítě udrží hlavu v úhlu 45-50° k horizontále. Tento pohyb se nazývá první vzpřímení. Dítě uvolňuje pěstičky, lze vidět souhru oko – ruka - pusa, popřípadě u šikovních jedinců ruka – ruka. Dítě objevuje úchopovou schopnost ruky, je schopné uchopit předmět, ale nedovede úchop uvolnit. Během prvního trimenonu má dítě **asociovaný úchop**.

Řečový vývoj :

Dítě má již běžně v repertoáru broukání. Broukání je charakterizováno jako vydávání melodických samohláskových zvuků, které připomínají švitoření ptáků (například „Sasa“ či „eeee“)¹⁷⁶. Vokalizuje a napodobuje melodie zvuků, které slyší v okolí. Vyskytují se zvučky a výskání¹⁷⁷. V kontextu denních rutin a her, například her typu „paci paci, vařila myšička kašičku a jiných jednoduchých her do nichž se dítě velmi rádo zapojuje, se objevuje první porozumění. Zdá se, jakoby dítě porozumělo některým gestům a slovům, jako jsou „pá pá“, „ne“ či svému jménu. Toto porozumění je však velmi všeobecné a vázané na danou situaci. Dítě je schopno porozumět slyšenému slovu za přítomnosti objektu¹⁷⁸.

4. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Zdokonaluje se první vzpřímení, pevněji drží hlavičku a déle v této poloze vydrží. Otáčí hlavu za zvukem či jiným podnětem. Je schopno si nakročit jednou dolní končetinou vpřed. Jedná se o jednofázický pohyb. Dítě se opírá o vnitřní stranu kolenního kloubu. Poté je

¹⁷⁵ BEZDĚKOVÁ, J. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice: TeMi CZ, 2008. s.7–11.

¹⁷⁶ HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marina. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. Praha : Portál, s r.o., 2009. s. 42- 111.

¹⁷⁷ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008. s. 7-11.

¹⁷⁸ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 83-112.

schopno nohy v nakročení vyměnit. V leže na zádech je schopno sáhnout přes střední čáru těla (odlehčí při tom jednu lopatku a druhou zatíží, jedná se zkřížený vzor, který ukazuje motorický vzor kvadrulokomoce¹⁷⁹) si hraje s ručičkami, je schopné trefit visící předmět nad ním. Je poprvé schopné přendání předmětu z ruky do ruky. Začíná se převalovat na bok, z lehu na břišku je schopno s překulit na záda. Zdokonaluje se volní úchop a postupně vyhasíná reflexní uchopení. V leže na břiše je schopno pohybu nakročení horní či dolní končetiny ((Příloha 3, obr.č.:3)¹⁸⁰. Nejdéle do konce 4. měsíce projde Koperníkovo revolucí. Uvědomí si, že není střed vesmíru a že se vše nepohybuje kolem jeho obličeje, ale naopak ono se musí pohybovat k věcem a lidem či se jinak snažit aby se k němu přiblížili.

Řečový vývoj :

Poprvé se objevuje se pudové žvatlání, nahodilé spojování souhlásek a samohlásek. Napodobuje zvuky z okolí. Zdokonaluje své zvukové projevy. Broukání je více melodické, snaží se napodobit melodii řeči, kterou slyší. Dítě správně reaguje na emoce zprostředkované zvláštními intonačními modely¹⁸¹. Začíná vydávat zvuky, které připomínají souhlásky: **k, g, b, p, m** a jiné. Nejdříve vydává krátké zvuky připomínající tyto souhlásky jako například „ba“, „ga“, „da“¹⁸² a jiné. Někteří rodiče považují tyto zvuky za první slova. Těmi však ještě nejsou, jelikož nevyjadřují žádný záměr ani neoznačují nic konkrétního. Dítě rádo experimentuje se zvuky a některé umí i napodobovat. Někdy je schopno takto „vést“ dialog: vydá zvuk, počká na odezvu ze strany rodičů a opět vydá zvuk – odpovídá. Je takto schopno reagovat tak dlouho jak dlouho je rodič schopen akceptovat tuto hru. Dítě vydává zvuky i když je samo a nejen v přítomnosti jiných osob.

5. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Dítě sahá po hračce a strká si předměty do úst. Postupně si začíná sahat na nohy a hraje si s nimi. Může se objevovat druhé vzpřímení. Z lehu na břiše se otáčí na bok a může

¹⁷⁹ Kvadrulokomoce – pohyb lezení či plazení po čtyřech – zkřížený pohyb končetin.

¹⁸⁰ GROLIHOVÁ, Jitka; KROBOT, Alois. Ontogenetický vývoj lidské motoriky. In *Medicinská rehabilitace a klinická kineziologie* [online]. 20.3.2007. [s.l.] : [s.n.], 2007, 28.3.2007 [cit. 2011-04-04]. Dostupné z WWW: <http://krtvl.upol.cz/prilohy/101_1175071873.pdf>.

¹⁸¹ ACREDOLO, Linda ; GOODWYN, Susan. Baby Signs : průvodce pro rodiče. český překlad vydán společností Nuerasoft s.r.o. Kněžmost : Baby Sings, INC., 2007. s. 24-35.

¹⁸² HORNÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marína. Jak mluvit s dětmi od narození do tří let. Praha : Portál, s r.o., 2009. s. 42- 111.

přepadávat na záda. Otočení začíná osou ramen, čímž protáhne stěnu břišní a vytáhne osu pánce, tím změní těžiště těla a přetočí se¹⁸³. Je schopno si dosáhnout na kolena.

Řečový vývoj :

Dítě pozitivně reaguje na opakování krátkých melodických říkanek. Sleduje mluvidla. Zaujme ho výrazná intonace a mimika řečníka. Stále brouká.¹⁸⁴ Snaží se o kontakt se známými dospělými. Vyžaduje pozornost, vyžaduje pozornost nebo se pokouší dospělého nějak upoutat zvukem. Stále velmi rádo vede s dospělými „dialog“, svou schopnost této hry zvuků neustále zdokonaluje, přesto jsou pořád všechny jeho komunikační projevy nezáměrné.

6. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Otáčí se z lehu na zádech do lehu na břiše. Otočení by mělo dítě zvládnout plynulým pohybem, který spouští hlava. Po otočení hlavy ve směru pohybu dojde k zapojení horní končetiny, k jakoby našlápnutí dolní končetiny a dítě se překulí přes bok na břicho. Tento pohyb je natolik výrazným pohybovým stereotypem, že je dle jeho provedení možné klasifikovat kvalitu dosavadního motorického vývoje¹⁸⁵. Na konci 6. měsíce zvládne druhé vzpřímení – v poloze na břiše se udrží na propnutých horních končetinách opřených pouze o ruce. Dolní končetiny má při tom lehce v obdukcii a v semiflexi. Hlavu drží zpřímá v úhlu 90 ° k podložce. Těžiště se posouvá do oblasti dolní hrudní páteře. Je schopné se unilaterálně natáhnout po hračce. Zvládá palmární úchop = shrábne předmět do dlaně¹⁸⁶.

Řečový vývoj :

Žvatlání dítěte již není nahodilé. Začíná se vzdáleně podobat hláskám mateřského jazyka. Dítě začíná vědomě užívat zrakovou a sluchovou kontrolu, tedy všímá si pohybů mluvidel, napodobuje melodii a rytmus řeči. Dochází k napodobivému žvatlání, ke zdvojování slabik¹⁸⁷. Významně se rozvíjí pasivní slovní zásoba. Krátké zvuky jako je „ba“, „ga“, „gi“ a jiné má již natréované a začíná tyto zvuky řetězit, jako například

¹⁸³ GROLICHOVÁ, Jitka; KROBOT, Alois. Ontogenetický vývoj lidské motoriky. In *Medicínská rehabilitace a klinická kineziologie* [online]. 20.3.2007. [s.l.] : [s.n.], 2007, 28.3.2007 [cit. 2011-04-04]. Dostupné z WWW: <http://krtvl.upol.cz/prilohy/101_1175071873.pdf>.

¹⁸⁴ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008s.7-12.

¹⁸⁵ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

¹⁸⁶ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

¹⁸⁷ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008. s. 7-11.

„mamamama“ či „gagagagaga“. Dítě se v období od tří do šesti měsíců ve svém broukání zdokonaluje o to rychleji, čím více je na něj mluveno a čím více vede svůj „dialog“. Dítě bude ovšem broukat a žvatlat i v případě, že bude zanedbávané či neuslyší žádné zvuky. Hluchota se neprojeví na hlase do druhé poloviny prvního roku. I hluché dítě je schopno pudového žvatlání a broukání¹⁸⁸. Ztráta sluchu lze včasné odhalit pouze sledováním reakcí dítěte na zvuky z okolí.

7. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Aktivně si hraje s nohama v poloze na zádech. Plynuce se otáčí, je schopné válet sudy. Upřednostňuje polohu na břiše. V této poloze dělá letadlo či plave. Jedná se o pohyb, kdy protahuje - extenduje obě horní končetiny, chce jakoby uchopit, pustí obě ruce a spadne dolů. Zastaví své otáčení v poloze na boku a je schopno si v této poloze hrát¹⁸⁹. Objevuje se první náznak lezení (může vypadat různě – plazením vpřed, odstrkováním a lezením vzad, hodinkováním kolem osy apod.) Při plazení se můžou více zapojovat horní končetiny stejně jako dolní. Objevuje-li se stabilní leh na boku s opřením o jednu horní končetinu může se již v tomto věku objevit šikmý sed (dítě vytvoří jakoby lichoběžník – opřením o předloktí a vnější stranu stehna(Obr. 5)). Úchop je pinzetový, diferencuje ruku na 3 paprsky.

Řečový vývoj :

Dítě stále vyslovuje slabiky. Reaguje na intonaci mluvčího. Přestože se tak může zdát není ještě schopno reagovat na slova, ale reaguje na melodii, mimiku a gesta¹⁹⁰. Gestům a pohybům rodiče viditelně rozumí. Například při otázce: „Vidíš pejska?“ a ukázaní daným směrem se otočí. Koncem sedmého měsíce je možné slyšet první jeho upravená slova vzniklá ze zdvojování slabik. Říká již slova v podobě: „ala“, „mamam“, „bubu“, „gaga“ a jiná. Postupně se tato slova od sebe více oddělují a je mezi nimi méně vrnění než tomu bylo dříve. Jakmile k tomuto dojde přichází nové zvuky. Jedná se spíše o zvolání typu: „imi“, „aja“, „ipi“

---

¹⁸⁸ LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. s. 180-181.

¹⁸⁹ GROLICHOVÁ, Jitka; KROBOT, Alois. Ontogenetický vývoj lidské motoriky. In *Medicinská rehabilitace a klinická kineziologie* [online]. 20.3.2007. [s.l.] : [s.n.], 2007, 28.3.2007 [cit. 2011-04-04]. Dostupné z WWW: <http://krtvl.upol.cz/prilohy/101_1175071873.pdf>.

¹⁹⁰ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008. s. 7-11.

a jiné. Dítě tvoří dvojslabičná „slova“ a přidává jim různou intonaci. Dítě v tomto období vykřikuje, odmlčuje se opět vykřikuje, mluví potíšeji, odmlčí se a opět vykřikuje¹⁹¹.

8. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Objevuje se většinou šikmý sed, někdy i sed stabilní (Příloha 3, Obr.č.:5 a Obr.č.:6). Tedy sed na sedacích hrbolech. Vzniká přechodem ze šikmého sedu. Spodní dolní končetina zůstane pokrčená a horní dolní končetina se protáhne. Těžiště zůstává lehce před osou sedacích hrbolů – dítě je jakoby lehce nakloněno vpřed. Dítě se dostává do polohy v kleku, v níž se rytmicky pohybuje vpřed a vzad. Probíhá tím postupná stabilizace trupu a končetin. Dítě si těmito pohyby vytváří podmínky k tomu, aby zvládlo oporu pouze o tři body a to 2 HK¹⁹² a 1DK¹⁹³ či 2 DK a 1 HK. Tato schopnost je dovršena správným stereotypem ležení¹⁹⁴. Dítě je také koncem třetího trimenonu schopno tlouci kostkami o sebe. Dochází k první vertikalizaci – chytá se horními končetinami a nakračuje jednou dolní končetinou do stoje. Je schopno kvadrupedální lokomoce ve frontální i vertikální rovině, postaví se s oporou, například u ohrádky či u nábytku. Osmý měsíc je charakteristický nůžkovým úchopem = předmět dítě uchopí mezi palec a prostředník.

Řečový vývoj :

Dítě je schopno opakovat slabiky, které slyší, aktivně se účastnit her například hry „paci, paci“, „jak jsi veliký“ a podobných. Mohou se objevovat první gesta jasného významu. Poprvé také můžeme k vytvořenému dvojslabičnému slovu přiřadit konkrétní význam. Dítě však v tomto věku ještě není schopno plně spojit význam a vyřčené slovo. Naučí se vynutit si pozornost voláním. Nejedná se o jekot, vriskot či výkřik, ale cílevědomé volání. Jde často o první pokus užít řeč k vyloženě komunikativnímu účelu a nejen jako hru. Brzy po volání se mnohé děti naučí zpívat. Jejich píseň je velmi jednoduchá, v průměru jde o čtyři vzestupné či sestupné tóny stupnice, ale s jistotou lze říci, že jde o zpěv. Většinou jej vyvolá zpěv rodiče,

---

¹⁹¹ LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. s. 260-266.

¹⁹² **HK** – horní končetina

¹⁹³ **DK** – dolní končetina

¹⁹⁴ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

puštěná nahrávka písničky, rádio apod.¹⁹⁵. Je již schopné porozumět slovu i za nepřítomnosti objektu.

9. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Kromě výše popsaného vývoje, který individuálně a většinou velmi progresivně probíhá v celém třetím trimenonu dítě sebere drobný předmět, postaví se s oporou a koncem 9 měsíce je schopno využívat klešťový úchop i když bývá ještě nedokonalý¹⁹⁶. Jde o úchop, kdy jde palec do opozice vůči ukazováku.

Řečový vývoj :

V devátém měsíci se formy řeči stávají mnohem složitějšími. Dítě současně začíná modulovat tón a obměňovat důraz, takže naslouchající dospělí slyší různé zvuky naznačující otázky, zvolání a podobně. Dítě také skládá veškeré známé slabiky do dlouhých vět, například „á-dí-dá-bu-má“ a jiné¹⁹⁷. Začíná období diferenciací řeči – rozumění rodné řeči. Je to období možného vzniku bilingvismu nemluvnat. Ten je spojený se simultánním osvojováním si obou jazyků. Dochází k porozumění významu slov oblíbených předmětů a lidí. Je schopno se stále více zapojovat i do složitějších komunikačních her. Dítě je schopno adekvátní reakce na „ne“ a „ty, ty, ty“.

10. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Na výzvu tleská ručičkami, mává apod. Zvládá chůzi s oporou, drží s oběma rukama, dělá úkroky stranou, je schopno uchopit předmět jednou rukou a přendat si jen do ruky druhé např. při oblékání, jehož se již aktivně účastní. Většinou je schopno stát, ale není schopno se ještě samostatně postavit ani není schopno samostatné chůze.

Řečový vývoj :

---

¹⁹⁵ LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. s. 260-266.

¹⁹⁶ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

¹⁹⁷ LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. s. 260-266.

Během desátého měsíce věku nastává období rozumění řeči. Slova je však stále nutné doprovázet výraznou neverbální komunikací, aby dítě správně pochopilo jejich význam a obsah¹⁹⁸. Pochopení významu rozvíjí logické myšlení. Mohou se objevovat první ojedinělá jednoslabičná slova. Zpřesňuje se artikulace slabik. Hlášky jsou již tak jasně modulované, tak různorodé a tak expresivní, že to vypadá, jakoby dítě mluvilo plynule, ale v nějakém neznámém jazyce. Výrazně se rozvíjí pasivní slovní zásoba. Pokud dítě a rodiče dostatečně a podnětně využívají metodu Baby Signs® je dítě v tomto věku schopné první konkrétní komunikace pomocí znaků, většinou doprovázených nějakým zvukem či jednoslabičným slovem¹⁹⁹.

11. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Dítě zdokonaluje pohyb po prostoru – kvadrupedální lokomoci. I když je schopné například prvních krůčků k pohybu stále nejvíce využívá lezení. Dovede se pomocí tohoto nižšího motorického stupně vývoje pohybovat mnohem rychleji a hojně toho využívá²⁰⁰. Přes polohu rytíře se dostává do stabilního stoje (Příloha 3, Obr.č.:7). Při hře dovede nebývale dlouho sedět. Shazuje kostky a jiné komíny, postaví hrnek na podšálek, podá nebo ukáže předmět, leze po schodech. Ve stoji provádí pohyb jakoby pérování v kolenou. Stabilizuje a posiluje tím posturální svaly. Tento vývoj završí cca ve 13 měsíci věku plnohodnotnou bipedální²⁰¹ lokomocí.

Řečový vývoj :

Většina dětí je schopná vyslovit první opravdové slovo nejdříve ne konci desátého, spíše v průběhu jedenáctého měsíce věku²⁰². Nelze to nijak upřesnit, jelikož první slova, která mají jednoznačný význam se těžko rozeznávají. Mohou to být zvuky, které dítě vydává již několik měsíců, změní se jen použitím a intonací. Ze zvuku „mama“ bez cílevědomého označení se stane „mama“ jako jasné označení osoby, která je dítěti nejbližší. Často jsou matka i otec označen stejným slovem „mama“, slovo má již konkrétní podobu a význam, ale nemusí se

---

¹⁹⁸ LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. s. 260-266.

¹⁹⁹ ACREDOLO, Linda ; GOODWYN, Susan. *Baby Signs : průvodce pro rodiče*. český překlad vydán společností Nuerasoft s.r.o. Kněžmost : Baby Signs, INC., 2007.

²⁰⁰ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

²⁰¹ *Bipedální lokomoce – pohyb po dvou končetinách (dolních končetinách)*

²⁰² BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008. s. 7-11.

shodovat s významem slova, jak jej chápeme my, dospělí²⁰³. Dítě je zatím schopno vyslovit takovéto slovo pouze za přítomnosti objektu. Rozumí již významu řeči v kontextu, je zde velmi důležitá miminka a gesta a melodie..

12. měsíc:

Psychomotorický vývoj:

Zdokonaluje výše popsané pohyby po prostoru, kutálí míč při hře, přendává věci z ruky do ruky, aktivně napomáhá při rituálních úkonech (jako např.: oblékání, krmení, mazání se krémem apod.). Koncem dvanáctého měsíce se objevuje dokonalý klešťový úchop.

Řečový vývoj :

Viditelně rozumí a reaguje na řeč, sleduje mluvčího a napodobuje řeč. Je schopno několikrát opakovat činnost či slovo, pokud je zdrojem smíchu či jiné pozitivní reakce okolí. Je poprvé schopno promluvit slovo i za nepřítomnosti objektu. Ve věku jednoho roku umí dítě průměrně vyslovit tři slova²⁰⁴. První slova přicházejí pomalu, ale rozumění jim je velmi rychlé. Stále větší význam má v životě dítěte hra. A to jak komunikační tak sociální.

3. Batolecí období (1 – 3 roky)

Pro batole je plně výstižný výrok: „*Jsem to, co mohu svobodně dělat*“. Ústřední pojmem tohoto období dítěte je autonomie (samostatnost)²⁰⁵.

Vývoj hrubé a jemné motoriky

Vývoj hrubé motoriky je patrný na první pohled. Dítě rozvíjí polohocit a pohybovit. Průměrné dítě v jednom roce zvládá nedokonalé samostatné kručky, které jsou charakteristické širokou stojnou bází a horními končetinami vysunutými nad horizontálu. Dítě se na pohled jakoby „motá“. Při pohledu na jeho chůzi nabývá dospělý dojem, že hlava jde jakoby před tělem. Dítě ještě nemá stabilní těžiště. Po několika rychlých krocích padá na zem. Velmi rychle se tento pohybový stereotyp zdokonaluje. A to v řádu několika týdnů. Dítě se vyrovná do osy těla, ustálí se těžiště a tím je dítě schopno horní končetiny posunout pod

²⁰³ LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. s. 260-266.

²⁰⁴ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 94.

²⁰⁵ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

horizontálu. Při překonávání překážek směrem do výšky stále využívá kvadrupedální lokomoci – lezení. Tento motorický stereotyp už tak dokonale zvládá, že je schopné lézt i po žebřinách. V období od 1. do 2. roku života dítě ještě neovládá odraz. Hopsání se teprve učí. Poprvé cíleně a motoricky správně vyskočí přibližně ve věku dvaceti až dvaadvaceti měsíců. Druhý rok jeho života je obdobím cíleného kroku, přesto, že ještě neumí skákat umí překročit překážku, díru či obrubník, umí jít po úzké lavičce, umí přešlapovat na místě a zvládne stoj na jedné noze²⁰⁶. Zvládá také utíkat. Nejprve neobratně, později tento stereotyp zdokonalí. Kolem druhých narozenin je schopno chůze pozadu a chůze stranou. A také vášnivě a nadšeně tančí.

Jemná motorika (tj. pohyby rukou a prstů při uchopování, pouštění a manipulování) se rychle zdokonalují. Koncem kojeneckého období zvládalo dítě uchopování drobných předmětů, ale pouštění mělo spíš ráz vyhazování. Teprve po dosažení 1 roku je akt pouštění předmětu jemnější a lépe načasovaný. Kolem 18 měsíců postaví na sebe pár kostek, ve 2 letech dovede řadit kostky svise i vodorovně a před třetími narozeninami dovede navlékat i menší korálky na nit, provlékat tkaničku dírkou apod.²⁰⁷.

Velmi důležitá je v tomto období kresba. Pomáhá rozvíjet jemnou motoriku, ale také řeč²⁰⁸. Zpočátku se batole chová k tužce stejně jako k ostatním předmětům – mává a tluče s ní o stůl, může se o něco později již spontánně pokoušet o první tahy na papíře. Na počátku to jsou pokusy nahodilé a hrubé. Kolem 1,5 roku se snaží napodobit čáru provedenou dospělým, ve dvou letech dovede zachovat vertikální směr čáry a napodobovat či obkreslovat jednodušší vlnovky. Kolem třetího roku věku je schopno namalovat kruh.

Řečový vývoj

Zhruba mezi 18. a 36. měsícem věku dochází k řečově bouřlivému období. Dítě je schopno si osvojit kvanta slovní zásoby. Kromě aktivní slovní zásoby s e začíná rozšiřovat i pasivní slovní zásoba. Dítě si osvojuje další kvanta slov, jimiž posléze v dospělosti rozumí, aniž by je samo používalo²⁰⁹. Rozvoj řeči spojený s explozí v oblasti komunikace není jen samoučelným vývojem intelektové funkce. Pomáhá dítěti rozvíjet vztahy, umožňuje mu vytvářet si

---

²⁰⁶ OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit. Plzeň : DAC Hobit, 2006.

²⁰⁷ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008 s.7-27

²⁰⁸ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

²⁰⁹ VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. s. 83-112.

diferencovanější sebepojetí. Společensky činí dítě schopnějším začlenit se do komunity lidí v jeho okolí.

Tabulka – vývoj řeči²¹⁰

1 rok	reaguje na vyzvání, př. „pápá“, či zákaz – „ne-ne“, používá cca 6 slov
18 měsíc	dítě začíná chápat symbolický význam slov, používá 20 – 30 slov
2 roky	používá 300 slov
3 roky	až 1000 slov
do 2 let	dítě o sobě mluví ve 3. osobě („Johanka si chce hrát“)
2 – 3 roky	začíná v rámci sebeuvědomování používat 1. osobu („Já si chci hrát“)

Hra a její význam pro batole

Batole upřednostňuje smyslové zábavy, zejména vyluzování nejrůznějších zvuků. Ve velké oblibě jsou hry s vodou a pískem, dvěma materiály, z nichž každý jinak, ale přece podobně, zaujímá dítě svou tvárností, poddajností a stejnorodostí. Z pohybových her tohoto období se jednou vyvine řada sportovních disciplín. Batole chodí po kládě, pozpátku, válí sudy, kutálí míčem, apod. Napodobivé hry spočívají v horlivé imitaci nejrůznějších činností, jež dítě vidělo u dospělých: zametání, „mytí nádobí“, luxování, věšení prádla a hra s kolíčky na prádlo apod., ale také si rádo hraje na princezny a prince, draky, koně, psy, apod.²¹¹.

Dětská fantazie vystačí s minimem rekvizit, proto není třeba kupovat drahé a zbytečně technicky složité hračky, jak se mylně mnozí rodiče domnívají. Hra dítě především velmi silně zajímá, baví. Dále při ní, ač nevědomě, rozvíjí své schopnosti, intenzivně a mnohostranně se cvičí. Hra je tak přípravou na práci a zastávání jiných důležitých úloh, které stojí před dospělým ve společnosti. Z tvořivé hry se rodí tvořivé činy²¹².

Hra také slouží batoleti k tomu, aby se citově vyrovnávalo s těžkostmi, které je potkávají (toho využívají psychologové např. při podezření z týrání dítěte – do hry promítne to, o čem není schopno hovořit), s konflikty, ve kterých jsou bezmocné, aby se nějak vypořádalo s rozrušením, zklamáním, zahanbením, apod.

²¹⁰ BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008. s.11-24.

²¹¹ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

²¹² BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008. s.11-24.

U her tohoto období je nutno si všimnout ještě jednoho: batole si hraje rádo samo, *samostatně*. Společnou hru můžeme sice zorganizovat a na chvíli jí batolata zaujmeme, ale nemají z ní takové potěšení jako později předškoláci.

Přibližně ve 2 letech si batole vytvoří tzv. rodinnou identitu – pochopí, že patří ke „svým“ lidem a že za hranicemi této malé pospolitosti je velký svět „cizích“ lidí. Tato hranice však nebývá příliš ostrá, jsou zde příbuzní a přátelé, kteří jsou pro batole „napůl naši“. Nejvíce závislé jednoznačně bývá na své matce. I krátkodobé odloučení vyvolává prudké separační reakce. Separační úzkost dělíme na tři fáze²¹³:

- 1) fáze protestu – dítě křičí, volá matku
- 2) fáze zoufalství – postupně ztrácí naději na přivolání matky, odmítá kontakt s druhými, upadá do stavu hluboké stísněnosti
- 3) fáze odpoutání – postupně potlačí své city k matce a je schopno připoutat se k jinému dospělému

Dříve se i velmi malé děti v případě dlouhodobé nemoci nechávali hospitalizované bez přítomnosti matky, vznikal takzvaný hospitalismus – viz výše uvedené fáze, který měl za následek např. regresi – návrat do nižších vývojových období (například šestileté dítě je po návratu domů na úrovni čtyřletého dítěte). Dnes jsou matky již přítomny v nemocnici po celou dobu hospitalizace, což je pro proces uzdravování dítěte a minimalizaci psychické újmy naprosto nezbytné.

Zlepšené výrazové prostředky umožňují batoletu, aby zřetelněji projevovalo své city a to v tomto období spíše negativní (proto název období vzdoru, negativismu). Dovede vztekle křičet, zmítá s sebou, dupe. Ke zlostnému chování se navíc přidružuje bojovnost. Batole tak dokáže tlouci či dokonce kousnout vlastní matku, brání-li mu v nějaké činnosti a často též hází předměty vůči objektu, proti kterému se vzpouzí.

U některých dětí, se vyskytuje i soucitné chování k druhému dítěti, které např. pláče. V posledních letech se stále více diskutuje gender téma a to i v souvislosti rozdílného chování u batolat ženského a mužského pohlaví. Kluci soucit projevují jako záchranáři – snaží se dítěti, které pláče přinést hračku, jídlo, pití, dudlík, pomoci mu... dívky naopak jako ošetřovatelky, dítě pohladí, udělají „malá“, obejmou apod.²¹⁴ Častá je u dětí tohoto věku

---

²¹³ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

²¹⁴ KOPŘÍVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009

žárliivost. Obzvláště pak vůči mladšímu sourozenci. Ke konci batolecího období se objevuje zárodek solidarity a zároveň soupeřivosti (obojí upotřebí v dospívání i dospělosti).

Sigmund Freud (1856-1939) rakouský lékař a psychiatr, zakladatel psychoanalýzy uvádí ve svém díle **Já a ono** z roku 1923 vývojová stádia ranného dětství jako stádia orální a anální - kojeneček = stadium orální, batole = stadium anální²¹⁵. Dle dnešních poznatků bylo Fredovo pojetí poněkud přehnané, avšak v základě správné. Batolata projevují živý zájem o vyměšování a libují si jak při vypuzování stolice, tak při jejím zadržování. Dobře známý je jejich zájem o výkaly – významný předmět experimentování a hry.

S nácvikem čistoty, dle současných odborníků, se má začínat až po 18 měsících. V této době je totiž nervové ovládnutí svěračů na takové úrovni, že může dítě vyměšování ovlivňovat vůlí a že může včas a spolehlivě tuto svou potřebu hlásit²¹⁶.

V batolícím období se dále rozvíjí zárodek vědomí sebe. Jak se projevuje? Americký psycholog Kagan²¹⁷ uvádí tyto známky:

- 1) sebechvála – dítě často říká, že je hodné, hezké, apod., zabývá se hodnocením sama sebe
- 2) sebeovládání – má-li chuť udělat něco o čem ví, že je zakázané, řekne si „To neudělám“
- 3) citlivost k selhání, nezdaru - reaguje nejčastěji pláčem
- 4) snaha o samostatnost – př. při oblékání
- 5) vítězný úsměv, podaří-li se nový výkon
- 6) poznání sama sebe v zrcadle
- 7) nové prvky ve hře – př. nahrazuje svou vlastní osobu hračkou – př. „nechá“ panenku za sebe telefonovat
- 8) užívání zájmena „já“
- 9) dětský vzdor

Dítě mezi 1 a 3 rokem získalo značně na své samostatnosti a současně se mnohem více zapojilo do lidského společenství. Nově získaná autonomie přináší s sebou pro dítě i pro jeho rodinu ovšem i určité těžkosti. Dítě si začíná uvědomovat, že může věci uchopit nebo zahodit, někomu něco dát nebo si vzít, k někomu přijít nebo od něj utéci. Poznává, že se může pohybovat, kam chce a vzít si, co chce, ale že tato jeho touha po pohybu a vlastnictví může

---

²¹⁵ *Specializační studium výchovného poradenství* [online]. 1991, 16.05.2005 [cit. 2011-04-05]. Dějiny vývojové psychologie. Dostupné z WWW: <<http://www.ssvp.wz.cz/>>.

²¹⁶ KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009.

²¹⁷ KAGAN, John. : *The emergence of self*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 23 [online]. 1982. 2006, poslední revize 7.10.2006 [cit. 2011-03-28]. <http://onlinelibrary.wiley.com>. Dostupné z <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-7610.1982.tb00084.x/abstract> s.363 – 381.

být překažena zásahy mocnějších. Toto poznání vede k reakcím násilného vymáhání („já chci“) nebo odmítání. Celé období bývá proto označováno jako **fáze vzdoru** nebo **fáze negativismu**²¹⁸. Negativismus i snaha o stále větší autonomii (jeho věčné „já sám“) naznačují, že si dítě v této době již zřetelně uvědomuje samo sebe jako nezávislého jedince. Mahlerová (1897-1985), maďarsko-americká pediatrička a psychoanalytička právě do této doby zařazuje tzv. **zrození psychického já**²¹⁹. Vývoj dítěte popisuje jako cestu k separaci a individuaci. Dětský vývoj má podle ní tři zásadní fáze: **normální autismus**, **symbiotické období** a nakonec **separačně-individuační proces**, přičemž poslední fáze se dělí ještě na čtyři podstatné subfáze. Každá fáze má své klíčové souvislosti s psychopatologií.

Rysy psychiky dítěte v útlém věku jsou: zvýšená sugestibilita – přístupnost duševním vlivům druhého, egocentrismus – orientace na vlastní osobu, negativismus – odmítání nabízených aktivit a předmětů, **eidetismus** – zvýšená fantazijnost, představivost, do dospělosti přetrvává u umělců, personifikace – vnímá i neživé předměty jako živé a **konkretismus** – myšlení je pouze konkrétní, neumí ještě myslet abstraktně.²²⁰

---

²¹⁸ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

²¹⁹ ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004.

²²⁰ ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

Souhrn

Teoretická část předkládá vývoj jedince a problematiku jeho rané socializace. Zaměřuje se na neverbální komunikaci a její využití v dorozumnění se s kojenci a batolaty v předřečové a rané řečové fázi jejich vývoje. Zvláštní pozornost je věnována gestové komunikaci. Cílem této části práce bylo postihnout psychomotorický a řečový vývoj jedince a jeho souvislosti se socializací z pohledu nových přístupů k rozvoji komunikace a výchově dětí do tří let věku. Z uvedených faktů vychází, že nejdůležitějším aspektem ve vývoji jedince je stabilní, bezpečné, láskyplné a podnětné prostředí a citlivá, pozorná matka. Poukazuje také na výhody využití metody Baby Signs® pro rozvoj kognitivních funkcí, zejména artikulované řeči.

6 Empirická část

6.1 Cíle

Pro potřeby této práce jsem formulovala dva cíle:

1. Hlavním cílem této práce je popsat a analyzovat metodu Baby Signs® a její výhody a nevýhody v komunikaci s batolaty.
2. Druhým cílem je zjistit názory rodičů a pedagogů působících v rané péči.

6.2 Hypotézy

Pro potřeby empirického výzkumu byly stanoveny tři hypotézy:

1. Rodiče a pečovatelé o děti do věku tří let jsou si vědomi potřeby a síly láskyplného vztahu matka – dítě.
2. Rodiče a pečovatelé jsou dostatečně informováni o možnosti rozvoje neverbální komunikace u svých batolat.
3. Rodiče a pečovatelé chápou bilingvismus za výhodu pro kognitivní a sociální rozvoj batolat.

6.3 Charakteristika sledovaných souborů

Pro ověření formulovaných hypotéz jsem zvolila kvantitativní výzkum. Konkrétně jsem při empirickém šetření použila dotazníkovou metodu. Výzkum jsem uskutečnila v období od prosince 2010 do ledna 2011. Rozdala a rozeslala jsem 200 dotazníků (viz. přílohy). Dotazník byl určen pro rodiče, pedagogy a pracovníky v oblasti rané péče a pečovatele o děti ve věku 0-3 roky. Šířila jsem jej pomocí sítě mateřských center ČR, lektorů Baby Signs® a lektorů aktivit pro kojence a batolata. Vrátilo se mi 116 dotazníků, tedy návratnost byla 58% ze všech rozdaných a rozeslaných dotazníků. Dotazník se skládá z 22 otázek zaměřených na témata související s ranou komunikací, vztahem matka – dítě, znakovou řečí pro slyšící batolata a bilingvismem. Otázky v dotazníku tedy měli zjišťovat nejen informovanost respondentů, ale také jejich postoje k problematice. V dotazníku jsem použila pouze uzavřenou formu otázek, kde respondenti odpovídali pomocí dané škály odpovědí. Počet

průměrně zodpovězených otázek byl 20.98. Téměř 77% respondentů byly matky, průměrný věk respondentů byl 32.33 let, nejvíce bylo respondentů ve věku 31 let. Největší počet respondentů měl vyšší vzdělání a to 57 z nich vysokoškolské vzdělání a 12 respondentů vyšší odborné vzdělání.

6.4 Odpovědi respondentů

Pro vizuálně jasnější prezentaci výsledků empirické sondy jsem využila tabulek a výsečových grafů. V tabulkách uvádím frekvenci odpovědí, tedy počet respondentů, kteří pro danou otázku zvolili danou odpověď, procento lokálního charakteru, tedy procento vypočítané z celkového počtu respondentů, kteří odpovídali na danou otázku a procento globálního charakteru – procento vypočítané z celkového množství respondentů.

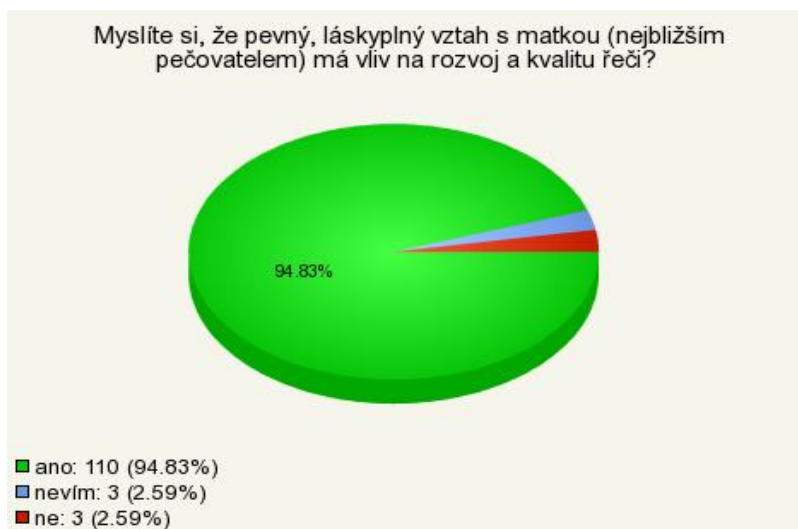
Otázka č.1.: Myslíte si, že pevný, láskyplný vztah s matkou (nejbližším pečovatelem) má vliv na rozvoj a kvalitu řeči?

Tato otázka byla pro všechny respondenty povinná. Výběr z odpovědí byl ano - nevím – ne. Většina, 110 respondentů je toho názoru, že pevný a láskyplný vztah matky a dítěte má vliv na rozvoj a kvalitu řeči. Z toho lze vyvodit, že o podstatnosti kvalitního vztahu mezi matkou a dítětem již v dnešní době není pochyb.

Tabulka č.1.: otázka č. 1

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	110	94.83%	94.83%
nevím	3	2.59%	2.59%
ne	3	2.59%	2.59%

Graf č.1.: otázka č. 1

Otázka č.2.: Myslíte si, že na rozvoj řeči u dítěte má vliv kvalita sociálního prostředí ?

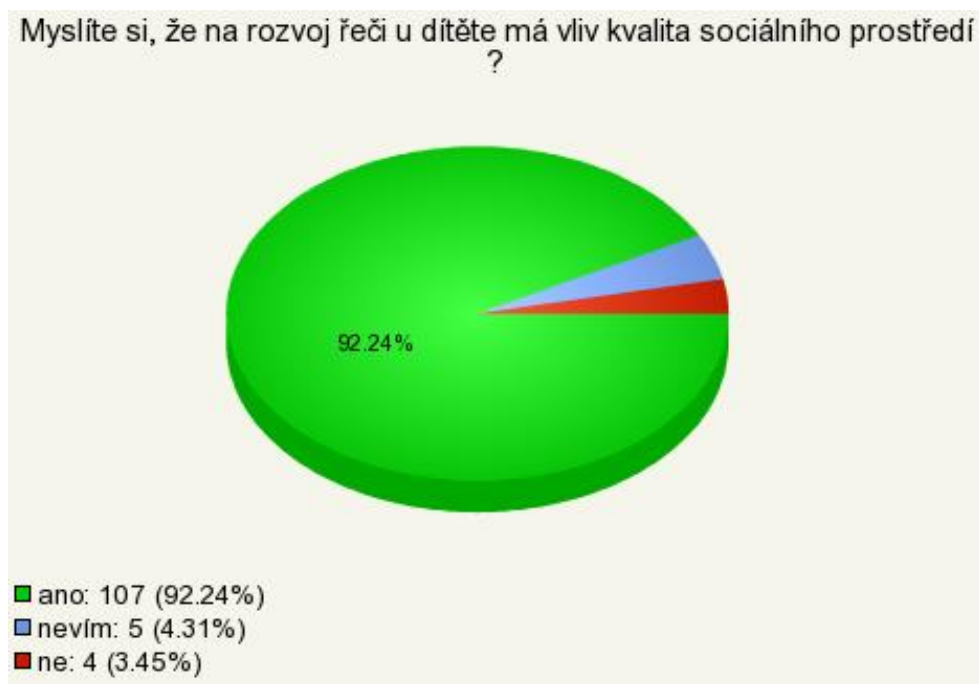
Také tato otázka byla pro respondenty povinná. Zajímalo mne jaká je informovanost a názor rodičů a pečovatelů na vliv kvality sociálního prostředí v němž dítě vyrůstá na rozvoj řeči. Opět zde byla převaha kladných odpovědí. Respondenti se shodují na názoru, že sociální prostředí má vliv na zdárný vývoj řeči a to v 92,24%.

Tabulka č.2.: otázka č. 2

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	107	92.24%	92.24%
nevím	5	4.31%	4.31%
ne	4	3.45%	3.45%

Graf č.2.: otázka č. 2

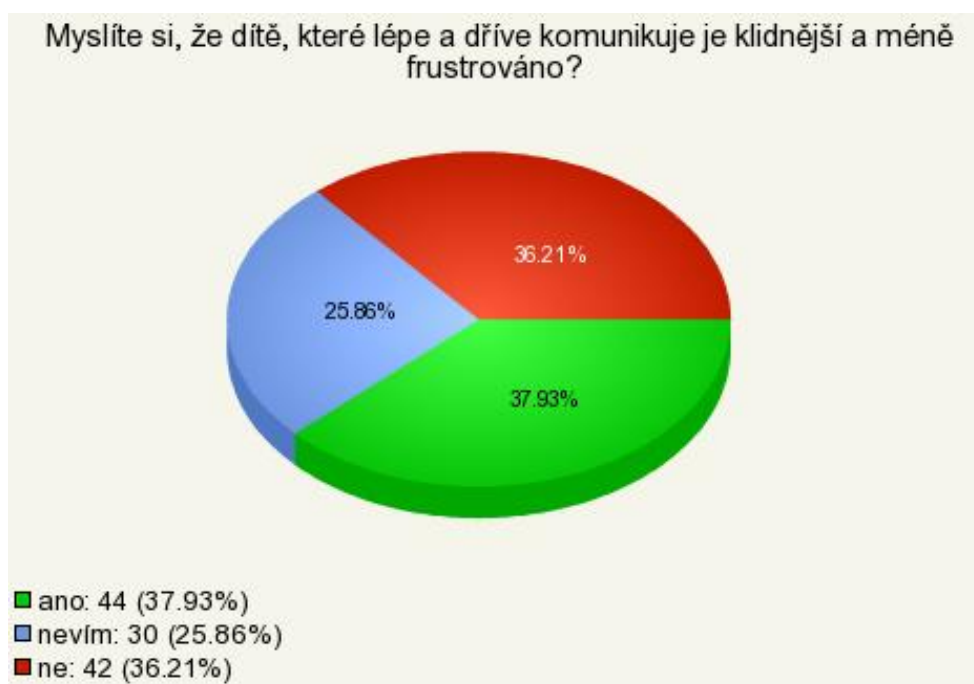
Otázka č.3.: Myslíte si, že dítě, které lépe a dříve komunikuje je klidnější a méně frustrováno?

U této otázky se respondenti rozdělili do tří skupin. Zajímalo mne, zda si respondenti myslí, že kvalita komunikace má vztah s mírou frustrace dítěte. Většina – 44 respondentů, tedy 37,93% uvádějí existenci tohoto vztahu a jen o malinko méně – 42, tedy 36,21% respondentů naopak tuto závislost popírá. Bylo zde i velké procento (25,26%), které zvolilo odpověď nevím.

Tabulka č.3.: otázka č. 3

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	44	37.93%	37.93%
ne	42	36.21%	36.21%
nevím	30	25.86%	25.86%

Graf č.3.: otázka č. 3

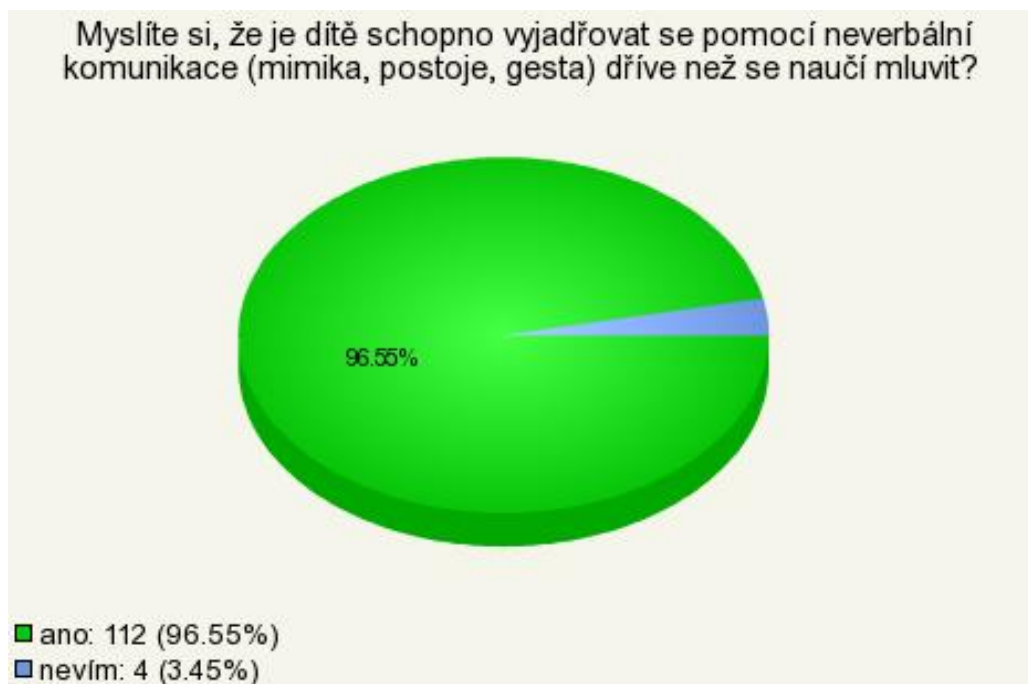
Otázka č.4.: Myslíte si, že je dítě schopno vyjadřovat se pomocí neverbální komunikace (mimika, postoje, gesta) dříve než se naučí mluvit?

Tato otázka měla za cíl zjistit, nakolik jsou rodiče a pečovatelé seznámeni s novými poznatky v oblasti neverbální komunikace a jejího využití v komunikaci s jejich miminkem. Odpověď byla jednoznačná. Většina (96,55%) o možnostech neverbální komunikace v předřečové fázi vývoje dítěte ví. Pouze 4 respondenti odpověděli, že neví. Zajímavé je, že nikdo z respondentů fakt možnosti využití neverbální komunikace nepopřel. Otázka byla povinná a respondenti zde vybírali z možných odpovědí ano-nevím-ne.

Tabulka č.4.: otázka č. 4

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	112	96.55%	96.55%
ne	0	0	0
nevím	4	3.45%	3.45%

Graf č.4.: otázka č. 4

Otázka č.5.: Myslíte si, že jazyk je vrozený? (Např.: Pokud české dítě v předřečové fázi adoptují angličtí rodiče bude podvědomě vnímat češtinu jako rodný jazyk?)

V této otázce mne zajímalo zda rodiče a pečovatelé vnímají jazyk jako vrozený či získaný jev. Potvrdilo se, že většina respondentů o povaze a vzniku jazyka ví. 75,86% z nich odpovědělo, že jazyk je získaný, je to jev kulturní povahy. 22 respondentů nevědělo a pouze 6 odpovědělo, že jazyk je vrozený. U této otázky bych ráda poukázala na fakt, že největší množství respondentů (50%) je vysokoškolsky vzdělaných a dalších 10.53% respondentů má vyšší odborné vzdělání či specializaci.

Tabulka č.5.: otázka č. 5

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ne	88	75.86%	75.86%
nevím	22	18.97%	18.97%
ano	6	5.17%	5.17%

Graf č.5.: otázka č. 5

Otázka č.6.: Myslíte si, že matka (pečovatel) rozumí dítěti lépe než ostatní?

Tato otázka byla první nepovinnou otázkou. Přesto na ni odpověděli všichni respondenti. Měli vybírat z předem připravených odpovědí. Mohli vybrat právě jednu. Nejvíce se přiklonili k názoru, že matka dítěti lépe rozumí, protože s ním tráví mnoho času a tak dovede odhadnout jeho potřeby. Uvedlo to 62,93% respondentů. Dalších téměř 35% respondentů souhlasí s názorem, že matka rozumí dítěti lépe než ostatní, ale rozdělili se do dvou skupin. Jedna skupina označila jako důvod proč matka dítěti rozumí lépe její naladěnost na dítě a druhá vrozenou mateřskou intuici. Pouze dva respondenti popírají, že by matka mohla dítěti rozumět lépe než ostatní a jen jeden odpověděl nevim. Jednoznačně se ukazuje, že respondenti jsou si vědomi jiného vztahu mezi matkou a dítětem v oblasti uspokojování potřeb dítěte. Nejvíce tento vztah přisuzují společně strávenému času a méně se odkazují na mateřské schopnosti jako je naladěnost a intuice, na vrozené a děděné dispozice, které jako matky máme.

Tabulka č.6.: otázka č. 6

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ANO, tráví s dítětem mnoho času a dovede odhadnout jeho potřeby	73	62.93%	62.93%
ANO, je naladěná na dítě a proto mu lépe rozumí	22	18.97%	18.97%
ANO, má vrozenou mateřskou intuici	18	15.52%	15.52%
NE	2	1.72%	1.72%
NEVÍM	1	0.86%	0.86%

Graf č.6.: otázka č. 6

Otázka č.7.: Když dítě vysloví nějaké slovo správně, vždy ho pochválíte?

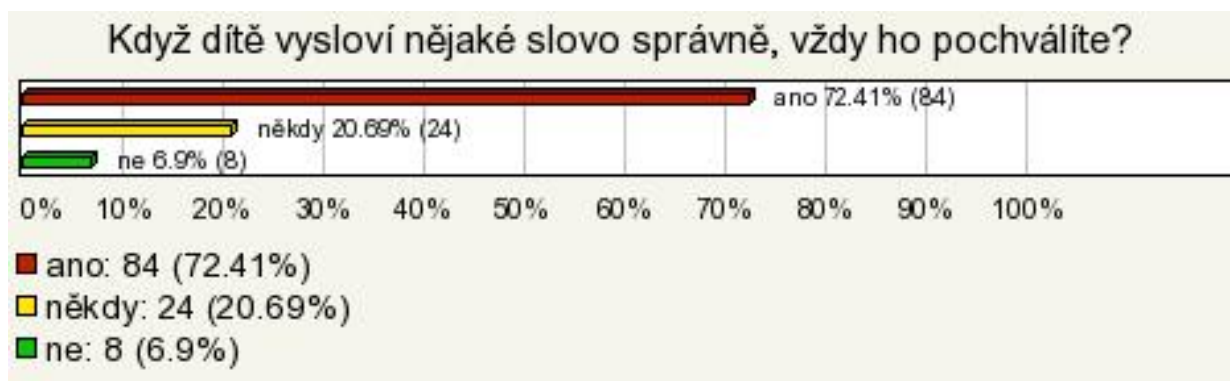
Otázka číslo sedm byla zaměřená na míru a schopnost rodiče či pečovatele vnímat a pozitivně odměňovat úspěch v komunikaci jeho dítěte. Respondenti měli na výběr z odpovědí ano – někdy – ne. Nejvíce odpovědělo, že za správnou výslovnost své dítě vždy pochválí. Celkem 24 respondentů využilo odpověď nevíme pouze 8 uvedlo, že své dítě za správnou

výslovnost nechválí. Autorky knihy **Jak mluvit s dětmi od narození do tří let**²²¹ uvádí, že pochvala a zvědomění správnosti výslovnosti je důležité, upozorňují však na přemíru chvály či nepřiměřenou reakci jako pochvalu, která může dítě brzdit. Upozorňují na důležitost i obsahu a nejen na správnou výslovnost.

Tabulka č.7.: otázka č. 7

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	84	72.41%	72.41%
někdy	24	20.69%	20.69%
ne	8	6.9%	6.9%

Graf č.7.: otázka č. 7

Otázka č.8.: Zahrnujete dítě do každodenních rutin a povinností v domácnosti?

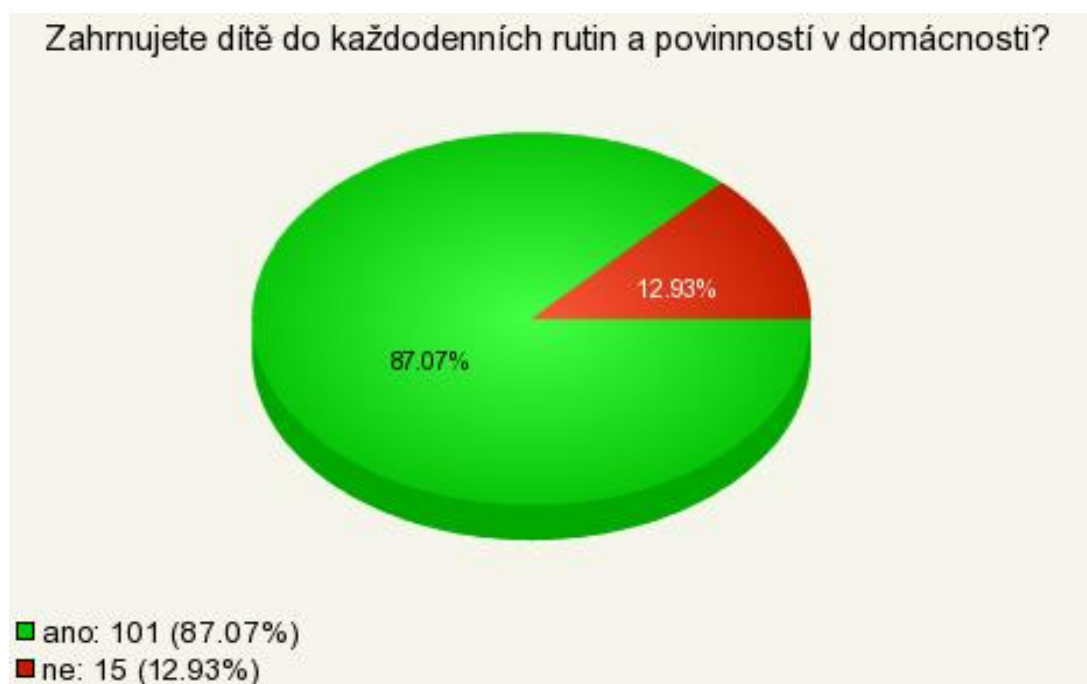
Další otázka byla zaměřena na zapojení dítěte do běžných rutin a povinností v domácnosti. Zajímalo mne do jaké míry rodiče a pečovatelé nabízejí dětem reálný svět a tím možnost přímější socializace a jasného sociálního učení a vzoru spíše než svět hraček. Většina respondentů (87.07%) své dítě nijak neodstavuje od všední reality a zapojuje dítě do běžného chodu jejich života a domácnosti. Otázka byla povinná, respondenti volili mezi možnostmi ano – ne.

²²¹ HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marína. Jak mluvit s dětmi od narození do tří let. Praha : Portál, s r.o., 2009. 168 s. ISBN 978-80-7367-612-4.

Tabulka č.8.: otázka č. 8

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	101	87.07%	87.07%
ne	15	12.93%	12.93%

Graf č.8.: otázka č. 8

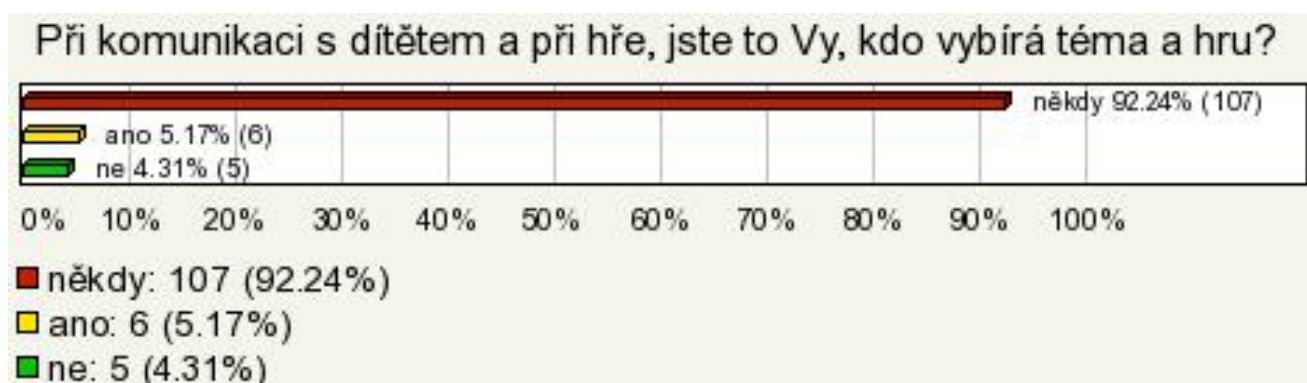
Otázka č.9.: Při komunikaci s dítětem a při hře, jste to Vy, kdo vybírá téma a hru?

Také tato otázka byla povinná, respondenti měli vybrat z předem vybraných odpovědí, museli uvést alespoň jednu odpověď. Z odpovědí je patrné, že rodiče ani pečovatelé nejsou vždy vůdčími, ale nechávají prostor iniciativě dítěte. 107 respondentů odpovědělo, že jen někdy vybírají téma komunikace či hru, čímž naznačují, že se klidně nechají vést dítětem.

Tabulka č.9.: otázka č. 9

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
někdy	107	92.24%	92.24%
ano	6	5.17%	5.17%
ne	5	4.31%	4.31%

Graf č.9.: otázka č. 9

Otázka č.10.: Myslíte si, že je vhodné učit dítě další jazyk dříve či současně s rodným jazykem?

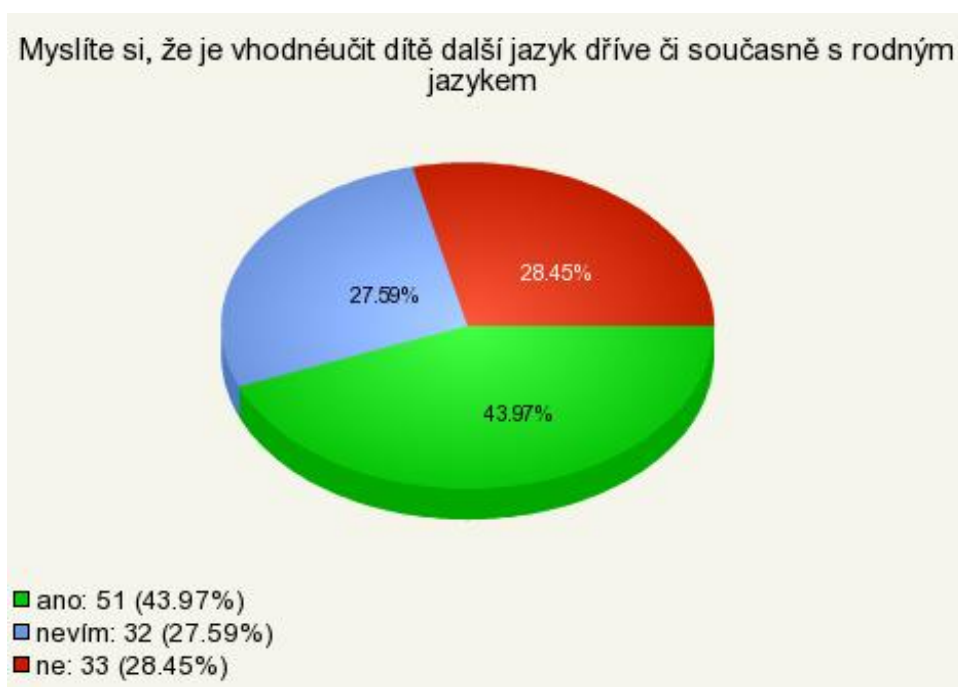
V této otázce mne zajímalo do jaké míry je současná rodičovská a odborná veřejnost informována o výhodách bilingvismu a možnostech výuky cizího jazyka ještě v předřechovém či ranném řečovém období. Pouze 43.97% s vhodností více jazykové komunikace souhlasí, 28.45% nesouhlasí s názorem, že je vhodné dítěti nabídnout i jiný než rodný jazyk a celých 27.59% neví. Ukázalo se tedy, že je zde stále vysoké procento těch, kteří na tuto otázku nemají vyhraněný názor.

Tabulka č.10.: otázka č. 10

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	51	43.97%	43.97%
ne	33	28.45%	28.45%
nevím	32	27.59%	27.59%

Graf č.10.: otázka č. 10

Otázka č.11.: Myslíte si, že bilingvní (dvojjazyčný) vývoj je možné úspěšně vést i v uměle vytvořených podmínkách? (tedy v situaci, kdy oba rodiče užívají stejný jazyk v jehož kulturním prostředí i žijí a učí dítě i jiný jazyk, se kterým se přirozeně nesetkává ?)

Otázka č. 11 byla směřována na názor, který je v současné době velmi kontroverzní, hlavně z pohledu rodičů. Zajímalo mne zda si myslí, že je možné úspěšně aplikovat dvojjazyčný vývoj v uměle vytvořeném prostředí tedy úspěšně aplikovat intenční bilingvismus ve výchově. Souhlasí 44.83% respondentů.. Na druhém místě se uplatnila odpověď nevím a to 30.17% a čtvrtina dotázaných se domnívá, že intenční bilingvismus není možné úspěšně aplikovat. Otázka byla povinná, možné odpovědi byly ano - nevím – ne.

Tabulka č.11.: otázka č.11

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	52	44.83%	44.83%
nevím	35	30.17%	30.17%
ne	29	25%	25%

Graf č.11.: otázka č.11

Otázka č.12.: Myslíte si, že bilingvní (dvojjazyčný) vývoj je pro dítě výhodou?

Tato otázka souvisí s předchozí otázkou. Je vidět, že respondenti jsou dostatečně informováni o výhodách dvojjazyčného vývoje. Kladně odpovědělo 70.69% a pouze 11.21% je toho názoru, že dvojjazyčný vývoj není výhodou. V souvislosti s výsledkem minulé otázky je zřejmé o výhodách víme, jen si nejsme jisti zda je možné tyto výhody podporovat i jinak než v prostředí přirozeně bilingvním. Otázka byla povinná, možnosti na výběr měli respondenti ano - nevím – ne.

Tabulka č.12.: otázka č. 12

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	82	70.69%	70.69%
nevím	21	18.1%	18.1%
ne	13	11.21%	11.21%

Graf č.12.: otázka č. 12

Otázka č.13.: Znáte metodu Baby Signs® (znakování)?

Otázka o znalosti metody Baby Signs® měla potvrdit informovanost veřejnosti (respondentů) o možnosti výuky znakového jazyka i slyšící batolata. Má hypotéza, že veřejnost je o existenci metody informována se potvrdila. Většina respondentů odpověděla, že metodu zná. Otázka byla povinná, možné odpovědi byly ano – ne.

Tabulka č.13.: otázka č. 13

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	81	69.83%	69.83%
ne	35	30.17%	30.17%

Graf č.13.: otázka č. 13

Otázka č.14.: Myslíte si, že znakování může mít pozitivní vliv na rozvoj kognitivní inteligence (IQ) ?

Otázka č. 14 byla nepovinná, respondenti měli na výběr z odpovědí ano - nevím – ne. Odpovědělo 111 respondentů, tedy 95.69%. Nejvíce se uplatnila odpověď nevím, uvedlo ji 54 respondentů. 40 odpovědí patřilo lidem, kteří jsou přesvědčeni, že znakování má pozitivní vliv na IQ a 17 respondentů tento jev popírá.

Tabulka č.14.: otázka č.14

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
nevím	54	48.65%	46.55%
ano	40	36.04%	34.48%
ne	17	15.32%	14.66%

Graf č.14.: otázka č.14

Otázka č.15.: Myslíte si, že znakování může mít pozitivní vliv na rozvoj emoční inteligence (EQ - soubor sociálních a emočních dovedností jedince) ?

Vzhledem k minulé otázce jsou výsledky odpovědí u této otázky trochu překvapivé. O vlivu znakování na IQ bylo přesvědčeno jen 36.04% a o vlivu na rozvoj EQ je přesvědčeno celých 66%, tedy téměř o polovinu více. Neuplatnila se zde odpověď nevím. Zato 34% respondentů odpovědělo, že znakování nemá vliv na rozvoj EQ. Otázka byla nepovinná a odpovědělo na ni 100 respondentů.

Tabulka č.15.: otázka č.15

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	66	66%	56.9%
ne	34	34%	29.31%

Graf č.15.: otázka č.15

Otázka č.16.: Využívali jste v komunikaci se svým dítětem metodu Baby Signs®?

Tato otázka patřila stejně jako předchozí otázky mezi nepovinné. Možnost odpovědi byla ano – ne. Celkem odpovědělo 106 respondentů. Většina uvedla, že metodu Baby Signs® nevyužívala. Uvedlo to 70.75% respondentů, kteří na tuto otázku odpovídali. Pouze 31 respondentů využívali při komunikaci se svými dětmi metodu Baby Signs®.

Tabulka č.16.: otázka č.16

odpověď	frekvence	percentil lokálně	percentil globálně
ne	75	70.75%	64.66%
ano	31	29.25%	26.72%

Graf č.16.: otázka č.16

Otázka č.17.: Myslíte si, že znakovat má význam? Je to pro dítě přínosné?

Otázka č. 17 byla opět nepovinná. Výběr byl mezi odpovědi ano – ne. Odpovědělo 100 respondentů. Vzhledem k výsledkům minulé otázky je výsledek zajímavý. Většina, 73 respondentů uvádí, že si myslí, že znakovat je pro dítě dobré a přínosné. Na minulou otázku zda se svým dítětem znakovali odpovědělo ano jen 31 respondentů. Při srovnání výsledků je jasné, že existuje početná skupina respondentů, kteří jsou přesvědčeni o výhodách znakování a přesto metodu v komunikaci se svým dítětem nevyužívali. Může to být samozřejmě z mnoha různých důvodů. Neodpovídali pouze rodiče dětí ve věku do tří let, ale také rodiče starších dětí, kteří metodu nemohli využít, protože v době kdy jejich dítě bylo ve věku předřčového a raného vývoje metoda zde nebyla známa. A také pedagogové a pečovatelé o děti, tedy lidé, kteří ještě nemusí mít vlastní děti či jako v předešlém případě je mohou mít již odrostlé. Odpovídali zde tedy lidé, kteří mohou být o pozitivních účincích přesvědčeni a přesto nemuseli mít možnost takovéto komunikace s vlastními dětmi použít.

Tabulka č.17.: otázka č.17

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
ano	73	73%	62.93%
ne	27	27%	23.28%

Graf č.17.: otázka č.17

Otázka č.18.: Kdy Vaše dítě ukázalo první znak?

Tato otázka byla směřována na respondenty, kteří využívali v komunikaci signály a znaky. Byla nepovinná, respondenti vybírali z předem připravených odpovědí a mohli vybrat právě jednu. Celkem odpovědělo 79 respondentů. Srovnám-li výsledky s otázkou č.16, je jasné, že zde odpovědělo 48 respondentů, kteří využívali se svým dítětem znakování, přestože nevyužívaly přímo metodu Baby Signs®. Dá se z toho usuzovat, že informovanost o metodě a výzkumech autorek Lindy Acredolo a Susan Goodwyn je dostatečná. Výsledky dokazují, že rodiče a pečovatelé si všímali přirozených znaků, gest a posunků, které děti dělali. Z odpovědí respondentů, kteří jsou schopni uvést věk dítěte, kdy ukázalo první znak se největší procento vešlo do období počátku záměrné komunikace, tedy do období, kdy reálně dítě je schopné znaky interpretovat. Zajímavé je množství respondentů, kteří uvedli, že jejich dítě ukázalo

znak ještě před dovršením 6 měsíce věku. Odpovědělo tak 15 z nich. Výzkumy ukazují, že nejvíce dětí interpretuje znaky až kolem prvních narozenin.

Tabulka č.18.: otázka č.18

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
nevím	32	40.51%	27.59%
ve věku 6-9 měsíců	17	21.52%	14.66%
ve věku 0-6 měsíců	15	18.99%	12.93%
ve věku 9-12 měsíců	9	11.39%	7.76%
ve věku 12-14 měsíců	4	5.06%	3.45%
déle než ve 14 měsících	2	2.53%	1.72%

Graf č.18.: otázka č.18

Otázka č.19.: Co produkovalo Vaše dítě jako první?

Další otázka měla upřesnit vývoj komunikace u dětí respondentů. Zajímalo mne zda první byl znak či slovo či spojení obojího. Otázka byla nepovinná, respondenti vybírali z předem daného seznamu a mohli vybrat právě jednu z odpovědí. Celkem odpovědělo 92 respondentů, tedy o 13 více respondentů než v předešlé otázce. Jednoznačně největší procento uvádí, že první byl znak. Další místo téměř shodně zaujímají odpovědi „slovo“ a „nevím“. Pouze 4 respondenti uvedli, že dítě jako první produkovalo znak i slovo.

Tabulka č.19.: otázka č.19

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
znak	46	50%	39.66%
nevím	22	23.91%	18.97%
slovo	20	21.74%	17.24%
znak a slovo	4	4.35%	3.45%

Graf č.19.: otázka č.19

Otázkou č. 19 skončily otázky, jejichž cílem bylo získání informací o ranné komunikaci a socializaci našich dětí. Následující otázky byly statického charakteru a týkaly se respondentů samotných.

Otázka č.20.: Uveďte Váš věk.

Zajímalo mne věk respondentů. Ukázalo se, že dotazník vyplnilo nejvíce lidí ve věku 31 let. Druhou nejpočetnější skupinou byli třicátníci. Otázka byla nepovinná, respondent zde měl uvést konkrétní číslo – věk. Nejstarší z respondentů byla šedesátiletá matka se středoškolským vzděláním a nejmladším z respondentů byla devatenáctiletá studentka.

Tabulka č.20.: otázka č.20

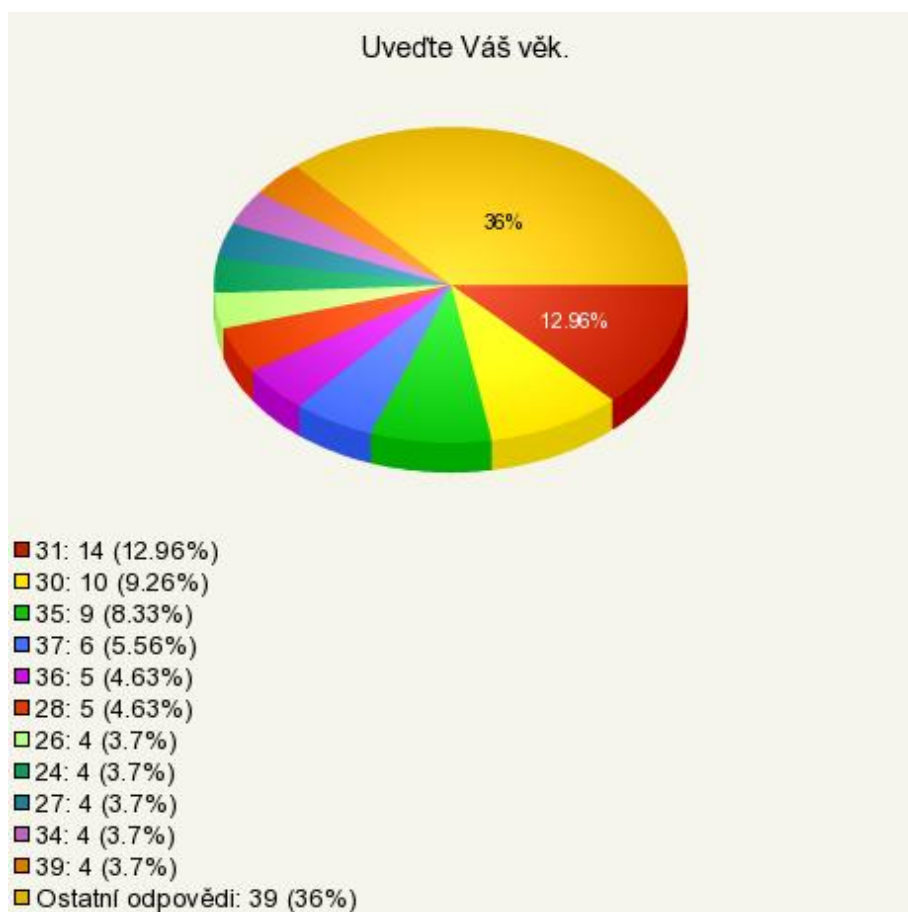
odpověď	frekvence	lokálně	globálně
34-37	24	22.22	20.69
30-31	24	22.22	20.69
24-28	17	15.75	14.66
ostatní odpovědi	43	39.81%	37.07%

Statistická data byla pro následující výpočty očištěna o 5% hodnot z každé strany.

Tabulka č.21.: otázka č.20

Statistická poloha	Hodnota
Průměr:	32.33
Minimum:	22
Maximum:	42
Variační rozpětí:	20
Rozptyl:	24.63
Směrodatná odchylka:	4.96
Medián:	31
Modus:	31

Graf č.20.: otázka č.20

Otázka č.21.: Uved'te Vaše dosažené vzdělání.

Další staticky významný údaj se týkal dosaženého vzdělání. Otázka týkající se vzdělání byla nepovinná a respondenti zde měli vybírat z předem připraveného seznamu odpovědí. Pro účely práce mi stačilo rozdělení na vzdělání vysokoškolské, středoškolské, vyšší odborné či specializaci a žádné vzdělání. Uvedla jsem zde i otázku „jiné“ pro respondenty, kteří se nevešli do nabízené škály odpovědí. Nejvíce na dotazník odpovídali vysokoškolsky vzdělaní lidé a lidé s vyšším odborným vzděláním či specializací. Odpověď nic – tedy žádné vzdělání a jiné využili pouze tři respondenti. Shoduje se to s výsledky autorek výzkumu v oblasti Baby Signs®. Nejvíce se o rozvoj a vývoj dítěte v raném období zajímají lidé středního věku a vyššího vzdělání.

Tabulka č.22.: otázka č.21

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
VŠ	57	50%	49.14%
SŠ	44	38.6%	37.93%
Vyšší odborné, specializace	12	10.53%	10.34%
nic	2	1.75%	1.72%
jiné	1	0.88%	0.86%

Graf č.21.: otázka č.21

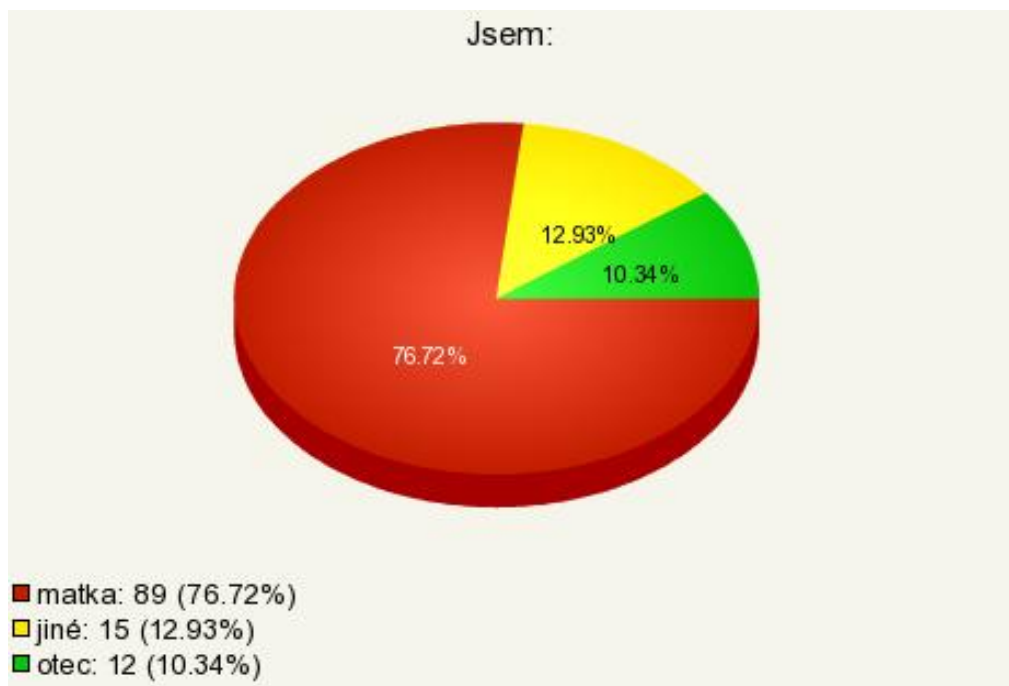
Otázka č.22.: Jsem: matka, otec, jiné.

Výsledky ukazují, že největší procento respondentů byly matky. Ze srovnání s výsledky otázky č. 20 lze usuzovat, že nejvíce na dotazník odpovídaly matky kolem 30 let věku. Tedy matky malých dětí. Odpovědělo i 12 otců a 15 respondentů využilo odpověď jiné – sem patří tedy respondenti – prarodiče, pečovatelé, pedagogové apod.

Tabulka č.23.: otázka č.22

odpověď	frekvence	lokálně	globálně
matka	89	76.72%	76.72%
jiné	15	12.93%	12.93%
otec	12	10.34%	10.34%

Graf č.22.: otázka č.22

Interpretace výsledků

Základem kvantitativního výzkumu zaměřeného na komunikaci u dětí do tří let věku byla empirická sonda dotazníkového charakteru. Výzkum proběhl v období od prosince 2010 do ledna 2011. Dotazník obsahoval 22 otázek zaměřených na témata rané komunikace, vztahu matka – dítě, znakové řeči pro slyšící batolata a bilingvismu u dětí. Rozložení témat bylo následovné – šest otázek zaměřených na vztah matka – dítě, sedm otázek na metodu Baby Signs®, tři otázky obecně na rozvoj komunikace a tři otázky na bilingvismus. V dotazníku dále byly tři otázky statického charakteru. Dotazník byl určen pro rodiče, pedagogy, lektory a pracovníky v oblasti rané péče a pečovatele o děti ve věku do tří let. Kvantitativním postupem zpracovaná data z dotazníkového šetření byla nejprve přenesena do tabulek zaznamenávající četnost odpovědí u jednotlivých proměných a následně zpracována do grafů. Zjištěné výsledky poukázaly na čtyři zajímavé souvislosti u otázek:

1. Souvislost otázek 10. a č.12.

Otázka č. 10.: Myslíte si, že je vhodné učit dítě další jazyk dříve či současně s rodným jazykem

- odpověď **ne**:
  - **3.5x** větší pravděpodobnost při odpovědi **ne** na otázku 12. *Myslíte si, že bilingvní (dvojjazyčný) vývoj je pro dítě výhodou?*

2. Souvislost otázek 15., 14. a č.16.

Otázka č. 15.: Myslíte si, že znakování může mít pozitivní vliv na rozvoj emoční inteligence (EQ - soubor sociálních a emočních dovedností jedince) ?

- odpověď **ano**:
  - **1.7x** větší pravděpodobnost při odpovědi **ano** na otázku 14. *Myslíte si, že znakování může mít pozitivní vliv na rozvoj kognitivní inteligence (IQ) ?*
  - **1.6x** větší pravděpodobnost při odpovědi **ano** na otázku 16. *Využívali jste v komunikaci se svým dítětem metodu Baby Signs?*

3. Souvislost otázek 16. a č.17.

Otázka č. 16.: Využívali jste v komunikaci se svým dítětem metodu Baby Signs?

- odpověď **ne**:
  - **1.5x** větší pravděpodobnost při odpovědi **ne** na otázku 17. *Myslíte si, že znakovat má význam? Je to pro dítě přínosné?*

4. Souvislost otázek 17. , 16. a č.14.

Otázka č. 17.: Myslíte si, že znakovat má význam? Je to pro dítě přínosné?

- odpověď **ano**:
  - **1.6x** větší pravděpodobnost při odpovědi **ano** na otázku 16. *Využívali jste v komunikaci se svým dítětem metodu Baby Signs?*
  - **1.5x** větší pravděpodobnost při odpovědi **ano** na otázku 14. *Myslíte si, že znakování může mít pozitivní vliv na rozvoj kognitivní inteligence (IQ) ?*

Dotazníkové šetření bylo provedeno v období od prosince 2010 do ledna 2011. Distribuovala jsem celkem 200 dotazníků určených pro rodiče, pedagogy a pracovníky v oblasti rané péče a pečovatele o děti ve věku 0 –3 roky. Vrátilo se mi 116 dotazníků z nichž byla zpracována uvedená data. Vzhledem k rozsahu šetření lze říci, že výsledky nemají všeobecnou výpovědní hodnotu.

Závěr

Diplomová práce se zabývá rozvojem komunikace v aspektu socializace u dětí do tří let věku, je to práce teoreticko-empirická. Teoretická část práce představuje teoretickou analýzu zvolené problematiky. Je zaměřena především na psychomotorický a řečový vývoj a vybrané aspekty socializace. Snažila jsem postihnout tuto problematiku s ohledem na nové směry v rozvoji komunikace a v přístupu k výchově dětí do tří let věku. Převážně se zabývám otázkou možného rozvoje neverbální komunikace u dětí, která souvisí s možností využití metody Baby Signs®. Pozornost věnuji zvláště zdrojům a vědeckým podkladům metody Baby Signs®.

Teoretická část tvoří východisko pro část výzkumnou, která měla za cíl popsat a analyzovat metodu Baby Signs® a její výhody a nevýhody v komunikaci s batolaty a zjistit názory rodičů a pedagogů působících v rané péči. Empirická část představuje prezentaci a interpretaci výsledků kvantitativního výzkumu zaměřeného na komunikaci u dětí do tří let věku. Ve výzkumném šetření byla využita metoda dotazníkového šetření mapující názory rodičů a pečovatелů působících v rané péči. Výsledky kvantitativně výzkumného šetření prokázaly, že rodiče i pečovatелé jsou si výhody využití neverbální komunikace vědomi a potvrdily stanovené hypotézy.

Předpokládala jsem, že rodiče i pečovatелé jsou si vědomi potřeby láskyplného vztahu matka – dítě. Tato hypotéza se potvrdila. Rodiče i pečovatелé jsou si potřeby takové vztahu plně vědomi. Ve všech otázkách přímo či nepřímo zaměřených na vztah matka – dítě odpovídalo pro důležitost vztahu více jak 80% respondentů. Dále jsem předpokládala, že je dostatečná informovanost o možnosti rozvoje neverbální komunikace u batolat. V otázkách zaměřených obecně na komunikaci i přímo na metodu Baby Signs® respondenti odpovídali nadpoloviční většinou ve prospěch neverbální komunikace v rámci rozvoje artikulované řeči a socializace. Odpovědi respondentů také poukázaly na fakt, že i když jsou si rodiče a pečovatелé výhody využití neverbální komunikace a metody Baby Signs® vědomi nadpoloviční většinou využívalo ji pouze 40.5 % respondentů. Pouze 26.72% respondentů využívalo či využívá v komunikaci s dětmi do tří let věku metodu Baby Signs® a dalších 13.78% respondentů využívalo jiné formy neverbální komunikace s dětmi. Poslední hypotéza měla ověřit zda rodiče a pečovatелé chápou bilingvismus jako výhodu pro kognitivní a sociální rozvoj batolat. Otázky zaměřené na bilingvismus ukázaly, že 70.69% respondentů chápe bilingvismus jako výhodu. Pouze 44.83% si myslí, že lze úspěšně aplikovat i intencní bilingvismus. Přesto se i tato hypotéza potvrdila.

Z uvedeného výzkumného šetření mohu vyvodit, že respondenti, tedy rodiče a pečovatelé, kteří se zúčastnili výzkumu jsou přesvědčeni o výhodách neverbální komunikace, bilingvistu i využití metody Baby Signs®. Výzkum také potvrzuje, že na přední místo v rozvoji komunikace a socializace u dětí do tří let věku respondenti kladou láskyplný vztah s matkou.

Seznam použitých zdrojů

ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby hearts : A guide to giving your baby an emotional head start*. New York : A Bantam book, 2005. 309 s. ISBN 0-553-38220-9.

ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby minds : Brain-building games your baby will love*. London : Vermilton, 2000. 224 s. ISBN 0-09-185169-6.

ACREDOLO, Linda; GOODWYN, Susan. *Baby signs : How to talk with your baby before your baby can talk*. New York : Contemporaly books, 2002. 196 s. ISBN 0-07-138776-5.

ACREDOLO, Linda ; GOODWYN, Susan. *Baby Signs : průvodce pro rodiče*. český překlad vydán společností Nuerasoft s.r.o. Kněžmost : Baby Sings, INC., 2007. 75 s.

BEČÁNOVÁ, Lenka . Naučte Vaše batole znakovat a budete překvapeni, jak moc je chytré!. *Magazín MojeChytreDite.cz* [online]. 16.01.2011, [cit. 2011-04-10]. Dostupný z WWW: <<http://www.magazin.mojechytredite.cz/mojechytredite/naucte-vase-batole-znakovat-a-budete-prekvapeni-jak-moc-je-chytre>>.

BEČÁNOVÁ, Lenka . Dlouhodobá studie programu Baby Signs. *Magazín MojeChytreDite.cz* [online]. 26.01.2011, [cit. 2011-04-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.magazin.mojechytredite.cz/mojechytredite/-dlouhodobastudie-programu-baby-signs>>.

BEZDĚKOVÁ, Jana. *Učíme naše děti mluvit*. Velké Bílovice : TeMi CZ, 2008. 198 s. ISBN 978-80-87156-02-5.

BOWLBY, John. *Vazba : teorie kvality raných vztahů mezi matkou a dítětem*. Praha : Portál, s r.o., 2010. 360 s. ISBN 978-80-7367-670-4.

BUREŠOVÁ, Jana . Rodiče rozumějí batolatům. Díky kurzu. *Sedmička.cz* [online]. 17. května 2010 , sedmicka.cz/olomouc, [cit. 2011-04-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.sedmicka.cz/olomouc/clanek?id=165889>>.

ČERNÝ, Jiří. *Malé dějiny lingvistiky*. Praha : Portál, s r.o., 2005. 240 s. ISBN 80-7178-908-9.

DARWIN, Charles. *Výraz emocí u člověka a u zvířat*. Praha : Nakladatelství Československé akademie věd, 1964. 288 s.

DE VITO, Joseph A. *Základy mezilidské komunikace*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 2001. 420 s. ISBN 80-7169-988-8.

DITTRICHOVÁ, Jaroslava, et al. *Chování dítěte raného věku a rodičovská péče*. Praha : Grada Publishing, spol.s r.o., 1996. 192 s. ISBN 80-247-0399-8.

DVOŘÁKOVÁ, Rut; PTÁČEK, Petr. *Vztahovost – partnerství – milostný život* . PVŠPS, 3 - 4.4.2009. 14 s. Textová opora semináře Vztahovost a partnerství. Pražská vysoká škola psychosociálních studií.

GEIST, Bohumil. *Sociologický slovník*. Praha : Victoria Publishing, a.s., , 1992. 648 s. ISBN 80-85605-28-7.

GROLICHOVÁ, Jitka; KROBOT, Alois. Ontogenetický vývoj lidské motoriky. In *Medicínská rehabilitace a klinická kineziologie* [online]. 20.3.2007. [s.l.] : [s.n.], 2007, 28.3.2007 [cit. 2011-04-04]. Dostupné z WWW: <http://krtvl.upol.cz/prilohy/101_1175071873.pdf>.

HARDING-ESCH, Edith; RILEY, Philip. *Bilingvní rodina*. Praha : Portál, s r.o., 2008. 224 s. ISBN 978-80-7367-358-1.

HARTL, Pavel; HARTLOVÁ, Helena. *Psychologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2000. 776 s. ISBN 80-7178-303.

HAYESOVÁ, Nicky. *Základy sociální psychologie*. Praha : Portál, s r.o., 1998. 168 s. ISBN 80-7178-198-3.

HENDL, Jan. *Přehled statistických metod zpracování dat : analýza a metaanalýza dat*. Vyd.1. Praha : Portál, 2004. 583 s. ISBN 80-7178-820-1.

HLAVINKA, Pavel. *Dějiny filosofie jasně a stručně*. Vyd. 1. Praha : Triton, 2008. 265 s. ISBN 978-80-7387-015-7.

HOLINGER, Paul C.; DONEROVÁ, Kalia. *Co říkají děti, než se naučí mluvit*. Praha : Triton, 2005. 224 s. ISBN 80-7254-634-1.

HORŇÁKOVÁ, Katarína; KAPALKOVÁ, Svetlana; MIKULAJOVÁ, Marína. *Jak mluvit s dětmi od narození do tří let*. Praha : Portál, s r.o., 2009. 168 s. ISBN 978-80-7367-612-4.

CHANDLER, Daniel . *Aberystwyth University : The Sapir-Whorf Hypothesis* [online]. 1994. 1994, last revision 18th September 1995 [cit. 2011-04-03]. [Http://www.aber.ac.uk](http://www.aber.ac.uk). Dostupné z WWW: <<http://www.aber.ac.uk/media/Documents/short/whorf.html>>.

CHMEL, Roman. *Průvodce těhotenstvím : jak se připravit na otěhotnění*. Vyd.1. Praha : Grada Publishing, 2004. 140 s., barev.fot., ilustr. ISBN 80-247-0962-7.

JANDOUREK, Jan. *Sociologický slovník*. Praha : Portál, s r.o., 2007. 285 s. ISBN 80-7178-535-0.

JANÍKOVÁ, Markéta. *SOCIOLOGIE*. Ostrava, 2008/2009. 42 s. Studijní opora - výňatky z vybrané sociologické literatury. Vysoká škola báňská, Technická univerzita Ostrava Katedra společenských věd .

KAGAN, John.,: *The emergence of self*. *Journal of Child Psychology and Psychiatry* 23 [online]. 1982. 2006, poslední revize 7.10.2006 [cit. 2011-03-28]. <http://onlinelibrary.wiley.com>. Dostupné z <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1469-7610.1982.tb00084.x/abstract>

KOPŘIVOVÁ, Ivana; TILTON, Michaela. *Rozvoj emoční inteligence : cesta ke spokojenosti a úspěchu 0-3 roky pracovní sešit k semináři pro rodiče*. Kněžmost : Nuerasoft, s r.o, 2009. 28 s.

LEACHOVÁ, Penelope. *Dítě a já : od narození do pěti let*. České vydání druhé. Praha : Ottovo nakladatelství, divize Cesty, 1998. 544 s. ISBN 80-7181-203-X.

LORENZ, Konrad. *Základy etiologie : srovnávací výzkum chování*. Praha : Academia, 1993. 254 s. ISBN 80-200-0477-7.

Malý encyklopedický slovník A-Ž. Praha : Academia, 1972. 1456 s.

MATOUŠEK, Oldřich. *Slovník sociální práce*. Praha : Portál, s r.o., 2003. 287 s. ISBN 80-7178-549-0.

MIKULANDOVÁ, Magdalena. *Těhotenství a porod : průvodce české ženy od početí do šestinedělí*. 1.vyd. Brno : Computer Press, 2004. 162 s. ISBN 80-251-0205-X.

NOWAK, Stefan. *Metodologie sociologických výzkumů : obecné problémy*. Praha : Nakladatelství Svoboda, 1975. 408 s.

Ontogeneze. In *Ontogeneze* [online]. Www.uniecomenius.cz : Unie comenius, 2009 [cit. 2011-04-28]. Dostupné z WWW: <http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/Ontogeneze_EE_2009.pdf>.

OBYTOVÁ, Petra; POMAHAČOVÁ, Jitka. *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy semináře DAC Hobit*. Plzeň : DAC Hobit, 2006. 74 s.

PIAGET, Jean; INHELDEROVÁ, Barbel. *Psychologie dítěte*. Praha : Portál, s r.o., 1997. 144 s. ISBN 80-7178-146-0.

Specializační studium výchovného poradenství [online]. 1991, 16.05.2005 [cit. 2011-04-05]. Dějiny vývojové psychologie. Dostupné z WWW: <<http://www.ssvp.wz.cz/>>.

SOLNÁ, Gabriela. Jsou mu dva roky... a nemluví! : Kdy je čas poradit se s odborníkem a jaké máme možnosti?. *Betyнка*. 2011, 5/2001, s. 70-71. Dostupný také z WWW: <http://www.babysigns.cz/media_press.html>.

ŠILEROVÁ, Marta. *Psychologie pro fyzioterapeuty : Vývojová psychologie*. Plzeň, 2003. 56 s. Studijní text k přednáškám z psychologie. VŠ v Plzni o.p.s.

SOUKUP, Martin. *Biologické a biosociální faktory ovlivňující integraci žáků a studentů se specifickými potřebami : soubor vybraných textů* [online]. Praha : Unie Comenius, 2009 [cit. 2011-04-28]. rasa, rasismus a kulturní barvoslepost, s. . Dostupné z WWW: <http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/publikace/Privratsky_etal-2009.pdf>. ISBN 978-80-7290-425-9.

ŠPAŇHELOVÁ, Ilona. *Komunikace mezi rodičem a dítětem : styly a techniky komunikace*. Vyd. 1. Praha : Grada Publishing, 2009. 101 s. ISBN 978-80-247-2698-4.

ŠULOVÁ, Lenka. *Raný psychický vývoj dítěte*. Praha : Karolinum, 2004. 248 s. ISBN 80-246-0877-4.

TEGZE, Oldřich. *Neverbální komunikace : co vám prozradí lidské chování a jednání a jak toho využít*. Praha : Computer press, a.s., 2003. 479 s. ISBN 80-251-0183-5.

TILTON, Michaela. Co vše můžeme udělat pro rozvoj našich dětí. *Rodiče* [online]. únor 2010, 02/2010, [cit. 2011-04-15]. Dostupný z WWW: <http://www.babysigns.cz/media/media/38az41_Rozvojdeti_21_1.pdf>.

TILTON, Michaela, et al. VĚDECKÝ ZÁKLAD BABY SIGNS®. *Baby Signs, Inc. Výhradní zastoupení pro ČR a SR – Nuerasoft, s.r.o.* [online]. 2010, [cit. 2011-04-03]. Dostupný z WWW: <http://www.babysigns.cz/media/media/Vedicky_zaklad_Programu_Baby_Signs_CZ.pdf>.

VÁGNEROVÁ, Marie. *Vývojová psychologie*. 1. vyd. Praha : Portál, 2000. 522 s.: il., fot., rejstř. ISBN 80-7178-308-0.

VANČATOVÁ, Marina. *Základy etologie člověka a primátů* [online]. Www.uniecomenius.cz : Unie comenius, 2009. 143 s. Pracovní verze skript pro studenty. Unie Comenius. Dostupné z WWW: <<http://www.uniecomenius.cz/dokumenty/mv-zakletologie.pdf>>.

VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Jak se domluvit s kojencem a batoletem : komunikujeme přirozenými znaky a gesty*. Praha : Grada Publishing, a.s., 2008. 144 s. ISBN 978-80-247-2336-5.

VASILOVČÍK ŠUSTOVÁ, Terezie. *Znakování s miminky* [online]. 2008 [cit. 2011-04-25]. O nás. Dostupné z WWW: <<http://www.znakovanismiminky.cz/index.php?disp=onas2>>.

VYBÍRAL, Zbyněk. *Psychologie lidské komunikace*. Praha : Portál, s r.o., 2000. 264 s. ISBN 80-7178-291-2.

Všeobecná encyklopedie : v osmi svazcích 5 m/o. Praha : Diderot, 1999. 494 s. ISBN 80-902555-7-4. s 315.

Všeobecná encyklopedie : v osmi svazcích 8 t/ž. Praha : Diderot, 1999. 494 s. ISBN 80-902723-0-4. s 55.

Seznam příloh

Příloha č. 1 – dotazník.....	103
Příloha č. 2 – vrozené signály.....	106
Příloha č. 3 - psychomotorický vývoj jedince.....	107
Obr.č.1: poloha novorozence v leže na břicho.....	107
Obr.č.2: první vzpřímení.....	107
Obr.č.3: nakročení horní či dolní končetiny v poloze na břicho.....	108
Obr.č.4: otočení na bok.....	108
Obr.č.5: šikmý sed.....	109
Obr.č.6: sed stabilní.....	109
Obr.č.7: poloha rytíře.....	110
Příloha č. 4 – vybrané pracovní listy programu Baby Signs® - známky pokroku.....	111
Příloha č. 5 – vybrané pracovní listy programu Baby Signs® - znaky.....	112
Příloha č. 6 – vybrané pracovní listy programu Baby Signs® - náš plán programu...	113

Dotazník

1. Myslíte si, že pevný, láskyplný vztah s matkou (nejbližším pečovatelem) má vliv na rozvoj a kvalitu řeči?

ano

2. Myslíte si, že na rozvoj řeči u dítěte má vliv kvalita sociálního prostředí ?

ano

3. Myslíte si, že dítě, které lépe a dříve komunikuje je klidnější a méně frustrováno?

ano ne nevím

4. Myslíte si, že je dítě schopno vyjadřovat se pomocí neverbální komunikace (mimika, postoje, gesta) dříve než se naučí mluvit?

ano

5. Myslíte si, že jazyk je vrozený? (Např.: Pokud české dítě v předřečové fázi adoptují angličtí rodiče bude podvědomě vnímat češtinu jako rodný jazyk?)

ne nevím

6. Myslíte si, že matka (pečovatel) rozumí dítěti lépe než ostatní?

ANO, je naladěná na dítě a proto mu lépe rozumí ANO, má vrozenou mateřskou intuici ANO, tráví s dítětem mnoho času a dovede odhadnout jeho potřeby

7. Když dítě vysloví nějaké slovo správně, vždy ho pochválíte?

ano někdy

8. Zahrnujete dítě do každodenních rutin a povinností v domácnosti?

ano ne

9. Při komunikaci s dítětem a při hře, jste to Vy, kdo vybírá téma a hru?

někdy

10. Myslíte si, že je vhodné učit dítě další jazyk dříve či současně s rodným jazykem

ano ne nevím

11. Myslíte si, že bilingvní (dvojjazyčný) vývoj je možné úspěšně vést i v uměle vytvořených podmínkách? (tedy v situaci, kdy oba rodiče užívají stejný jazyk v jehož kulturním prostředí i žijí a učí dítě i jiný jazyk, se kterým se přirozeně nesetkává ?)

ano ne nevím

12. Myslíte si, že bilingvní (dvojjazyčný) vývoj je pro dítě výhodou?

ano ne nevím

13. Znáte metodu Baby Signs (znakování)?

ano ne

14. Myslíte si, že znakování může mít pozitivní vliv na rozvoj kognitivní inteligence (IQ) ?

ano ne nevím

15. Myslíte si, že znakování může mít pozitivní vliv na rozvoj emoční inteligence (EQ - soubor sociálních a emočních dovedností jedince) ?

ano ne

16. Využívali jste v komunikaci se svým dítětem metodu Baby Signs?

ano ne

17. Myslíte si, že znakovat má význam? Je to pro dítě přínosné?

ano ne

18. Kdy Vaše dítě ukázalo první znak?

nevím ve věku 0-6 měsíců ve věku 6-9 měsíců

19. Co produkovalo Vaše dítě jako první?

nevím slovo znak

20. Uved'te Váš věk.

(27 - 31 > (31 - 34 > (34 - 37 > (37 - 48 > (48 - 66 > < 2 - 27 >

21. Uved'te Vaše dosažené vzdělání.

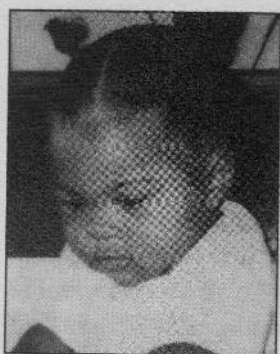
SŠ VŠ Vyšší odborné, specializace

22. Jsem:

jiné matka otec

Příloha č. 2 – vrozené signály

Devět vrozených signálů dle Paula C. Holingera, M.D. Signál zájmu, potěšení, překvapení, tísně, hněvu, strachu, zahanbení, znechucení a averze vůči zápachu. Z knihy *Co říkají děti než se naučí mluvit strana 26.*

zájem

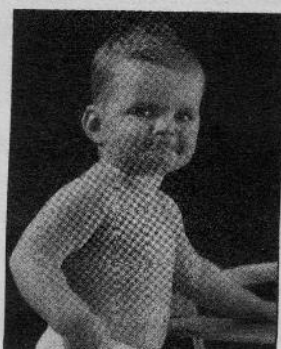
potěšení

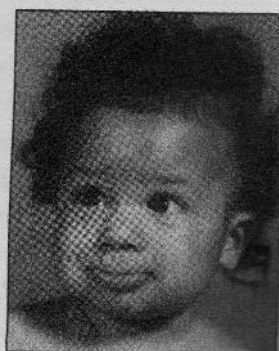
překvapení

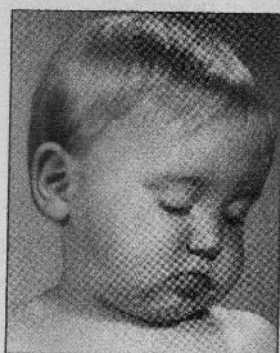
tíseň, potíže,
nepohoda

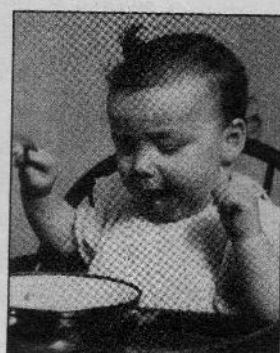
hněv

strach

stud

znechucení

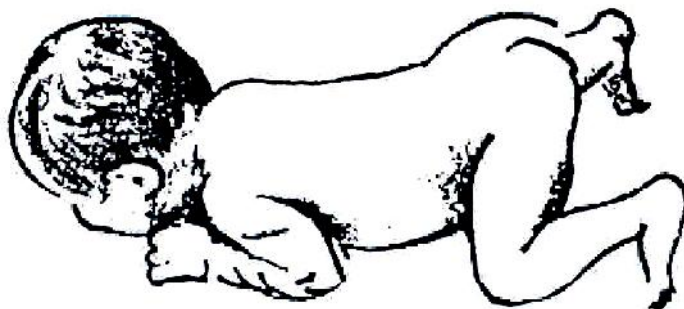

averze vůči
zápachu

Příloha č. 3 – psychomotorický vývoj jedince

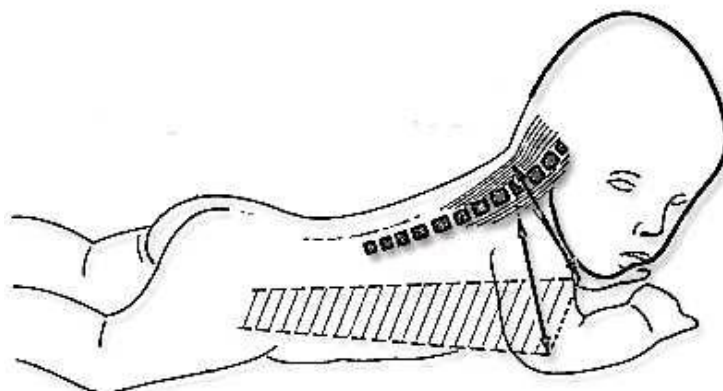
Obrázky a fotografie psychomotorického vývoje pocházejí ze skript Petry Obytové a Jitky Pomahačové *Cvičení dětí kojeneckého věku : učební text určený pro absolventy seminář.*

Obr.č.1: poloha novorozence v leže na břiše

Popis: hlava v mírném záklonu, otočená lehce k jedné straně. Má lehce pokrčené lokty, zápěstí natočené dlaní vpřed, prsty složené v pěst, přitom v pěsti má jen jeden článek palce. Pánev je zdvižena, nožičky jsou v kyčli i v kolenou pokrčeny, kyčle jsou v postavení od sebe (abdukci) a v lehké vnitřní rotaci.

Obr.č.2: první vzpřímení

Popis: extenze šíje a trupu dosahuje k lopatkám. Dítě udrží hlavu v úhlu 45-50° k horizontále. Horní končetiny jsou opřeny v úhlu 90° paže/trup, dítě se opírá o mediální epikondyl humeru – vnitřní stranu lokte, hlava rotuje 30° ke každé straně – jedná se o první fázickou hybnost, díky první opěrné bázi.

Obr.č.3: nakročení horní či dolní končetiny v poloze na břicho

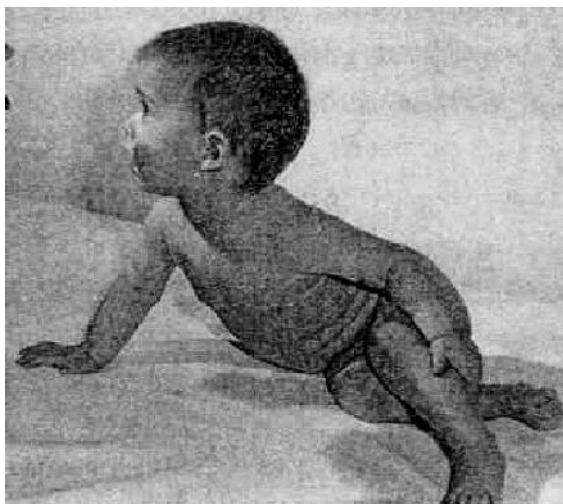
Popis: v leže na břicho je dítě schopno kolem 4. měsíce věku pohybu nakročení horní či dolní končetiny.

Obr.č.4: otočení na bok

Popis: z lehu na břicho se otáčí na bok a může přepadávat na záda. Otočení začíná osou ramen, čímž protáhne stěnu břišní a vytáhne osu pánve, tím změní těžiště těla a přetočí se.

Obr.č.5: šikmý sed

Popis: z polohy na boku se dítě zdvihne opřením o spodní horní končetinu a pokrčí spodní dolní končetina, ta zůstane pokrčená a horní dolní končetina se protáhne. Těžiště zůstává lehce před osou sedacích hrbolů – dítě je jakoby lehce nakloněno vpřed.

Obr.č.5: sed stabilní

Popis: sed stabilní, sed na sedacích hrbolch. Těžiště dítěte je posunuto mírně vpřed

Obr.č.7: poloha rytíře

Popis: dítě v poloze rytíře. Poloha z níž dochází ke stoji. Tělo je ve vertikální poloze v kleku s nakročenou jednou končetinou, dítě se začíná stavět u opory.

Baby Signs® Program
ZNÁMKY POKROKU

Schůdky, po kterých vaše batole bude stoupat na cestě od znaků ke slovům:

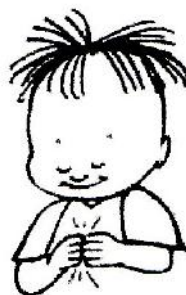
Příloha č. 5 – vybrané pracovní listy programu Baby Signs® - znaky

Jíst

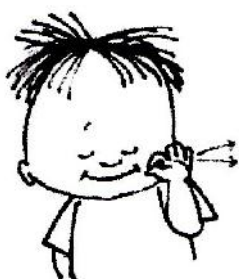
Pít

Ještě

Hotovo

Kočka

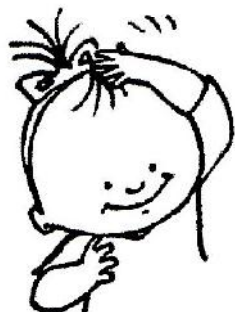
Voda

Pes

Spát

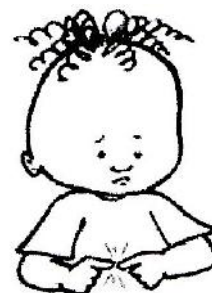
Čepice

Míč

Horký

Bolí

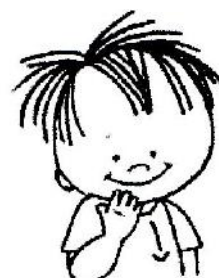
Maminka

Tatínek

Prosím

Děkuji

Baby Signs® Program
NÁŠ PLÁN PROGRAMU

Jméno: _____ Datum: _____

Jméno dítěte: _____ Věk: _____

1. Kdo bude pomáhat s učením znaků:

2. Zakroužkujte znaky, se kterými začnete:

Pes	Maminka	Najíst	Ještě
Kočka	Tatínek	Napít	Hotovo
Voda	Horký	Čepice	Prosím
Spát	Pomoc	Míč	Děkuji

3. Následující otázky vám pomohou najít další vhodné znaky.

Jaké má vaše dítě nejoblíbenější věci z následujících kategorií?

domácí zvířátko _____

divoké zvířátko _____

zvířátko ze ZOO _____

hračka _____

hračka do vany _____

knížka _____

písnička _____

pití _____

jídlo _____

Bibliografické údaje

Jméno a příjmení autorky: Karolína Rozsivalová

Studijní program: Sociální práce a sociální politika

Studijní obor: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii

Název práce: Rozvoj komunikace v aspektu socializace

Počet stran bez příloh: 103

Celkový počet stran příloh: 11

Počet titulů české literatury a pramenů: 50

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 5

Počet internetových odkazů: 14

Vedoucí práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Rok dokončení práce: 2011

Evidenční list knihovny

Souhlasím s tím, aby má bakalářská/diplomová práce byla využívána ke studijním účelům.

V Praze, dne:.....

.....

Uživatel/ka potvrzuji svým podpisem, že pokud tuto bakalářskou/diplomovou práci využiji ve své práci, uvedou ji v seznamu literatury a budou ji řádně citovat jako jakýkoliv jiný pramen:

Jméno, příjmení	Adresa	Datum	Podpis

**Posudek vedoucího/opponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studenta/-tky: Karolína Rozsivalová
 Obor studia: Sociální práce se zaměřením na komunikaci a aplikovanou psychoterapii (6731R015)
 Název práce: Rozvoj komunikace v aspektu socializace
 Vedoucí/oponent práce: PhDr. Martin Soukup, Ph.D.

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 103
 Počet stránek příloh: 11
 Počet titulů v seznamu literatury: 55

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Oborová příslušnost tématu

		2		
--	--	---	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	1			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	1			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	1			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	1			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

	1			
--	---	--	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

	1			
--	---	--	--	--

Naplnění cílů práce

	1			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	1			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěš/a

Návaznost kapitol a subkapitol

	1			
--	---	--	--	--

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

		2		
--	--	---	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

0				
---	--	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Vzhledem k tomu, že ústředním tématem práce je úloha jazyka v raném životě jedince, doporučuji, aby diplomantka v rámci vlastní obhajoby dala téma své práce do souvislosti se Sapir-Whorfovou hypotézou jazykového relativismu. Kromě toho by se diplomantka měla zaměřit na výklad gestického jazyka s ohledem zrod jazykové kompetence u rodu *Homo*, a to v souvislosti na lingvistické výzkumy na primátech.

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

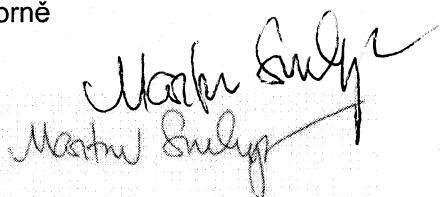
Obecně lze konstatovat, že předložená diplomová práce splňuje nároky kladené na práce tohoto typu. Má logickou strukturu, je konzistentní, zpracována kultivovaným jazykem a vybavená odpovídajícím poznámkovým aparátém. Diplomantka v předložené práci odkazuje na použité zdroje v souladu s normou ISO 690 a ISO 690-2.

Na práci lze ocenit zejména způsob zpracování tématu, při němž autorka prokázala solidní obeznámenost s relevantními teoriemi a dokázala je dát do souvislosti s vlastním oborem studia. Za hlavní klad práce ovšem považuji samotnou volbu tématu, kterému není v české republice věnována odpovídající pozornost v odborné veřejnosti. V tom smyslu lze ocenit odvahu ke zpracování tématu, které je občas považováno za kontroverzní.

Doporučení k obhajobě: doporučuji/~~nedoporučuji~~*

Navrhovaná klasifikace: výborně

Datum, podpis: 23.5. 2010

*
nehodící se, škrtněte

**Posudek vedoucího/oponenta bakalářské/diplomové práce
na Pražské vysoké škole psychosociálních studií**

Jméno a příjmení studentky: Karolína Rozsivalová
 Obor studia: Sociální práce
 Název práce: Rozvoj komunikace v aspektu socializace
 Oponent práce: Mgr. Martin Prokeš

Technické parametry práce:

Počet stránek textu (bez příloh): 103
 Počet stránek příloh: 11
 Počet titulů v seznamu literatury: 69

0**	1	2	3	4
-----	---	---	---	---

Výběr tématu

Závažnost tématu

	X			
--	---	--	--	--

Oborová příslušnost tématu

	X			
--	---	--	--	--

Originalita tématu a jeho zpracování

	X			
--	---	--	--	--

Formální zpracování

Jazykové vyjádření (respektování pravopisné normy, stylistické vyjadřování, zvládnutí odborné terminologie)

	X			
--	---	--	--	--

Práce s odbornou literaturou a prameny (citace, parafráze, odkazy, dodržení norem pro citace, cizojazyčná literatura)

	X			
--	---	--	--	--

Formální zpracování (jasnost tématu, rozčlenění textu, průvodní aparát, poznámky, přílohy, grafická úprava)

	X			
--	---	--	--	--

Metody práce

Vhodnost a úroveň použitých metod

	X			
--	---	--	--	--

Využití výzkumných empirických metod

	X			
--	---	--	--	--

Využití praktických zkušeností

		X		
--	--	---	--	--

Obsahová kritéria a přínos práce

Přístup autora k řešené problematice (samostatnost, iniciativa, spolupráce s vedoucím práce)

X				
---	--	--	--	--

Naplnění cílů práce

	X			
--	---	--	--	--

Vyváženost teoretické a praktické části v daném tématu

	X			
--	---	--	--	--

Návaznost kapitol a subkapitol

	X			
--	---	--	--	--

** 0 – nehodnoceno; 1 – výborně; 2 – velmi dobře; 3 – dobře; 4 – neprospěl/a

Dosažené výsledky, odborný vklad, použitelnost výsledků v praxi

	X			
--	---	--	--	--

Vhodnost prezentace závěrů práce (publikace, referáty, apod.)

	x			
--	---	--	--	--

Otázky a náměty k diskusi při obhajobě:

Kterého roku se narodil J. Piaget?
Můžete rozvést charakteristiku podnětného a zároveň přehledného prostředí pro vývoj?
Je pro vývoj komunikace nějak důležitá přítomnost sourozence, případně jak?
Myslíte, že ve vztahu matka dítě je biologická matka nahraditelná někým, kdo bude poskytovat dítěti péči v rozsahu od biologické matky očekávaném?

Celkové hodnocení práce (klady, nedostatky):

Práce je vynikající, komplexní, dobře zpracovaná, práce s daty také. Bohužel chybí formálně povinná kapitola diskuze.

Doporučení k obhajobě: doporučuji

Navrhovaná klasifikace: velmi dobře

Datum, podpis:

